

РІДНИЙ КРАЙ

НАД БУГОМ - РІКОЮ

Історична спадщина Арбузинського району в викладі ЗМІ та інтернет - ресурсів у редакції Анатолія Ненька

Первые поселения на территории Николаевской области появились по берегам Южного Буга и Ингула в конце позднего палеолита (около 20 тыс. лет назад). В VII-II вв. до н. э. причерноморские степи населяли ираноязычные племена скифов. Тогда же сюда начали мигрировать греки, которые основали свое первое поселение на острове Березань. Греки создавали колониальные центры, самым известным из которых стал город-государство Ольвия.

В I-III вв. край завоевали римляне, на смену которым с северо-запада пришли готы, а в конце IV в. - гунны. На севере региона жили племена черняховской культуры, поселения которых были существенно сокращены кочевниками - аварами, болгарями, хазарами, мадьярами. В X в. на междуречье Днестра и Днестра хозяйничали печенеги, затем - половцы, которые были вытеснены татаро - монгольскими завоевателями.

Несколько столетий эти земли контролировало Великое княжество Литовское, выбитое отсюда в середине XV в. Крымским ханством. Впоследствии, на протяжении трех веков, земли на сотни километров к северу от Черного моря были малозаселенным Диким полем.

В результате двух русско-турецких войн, в которых активное участие принимало и местное население Украины, территория современной Николаевщины была присоединена к России и стала частью Новороссийского края. После этого на этих землях коренными жителями, переселенцами из северных районов империи и иностранными эмигрантами были основаны города и села, которые долгое время имели статус военных поселений.

В 1775 году на пограничных землях вдоль Южного Буга были поселены Новонавербованный казачий полк, созданный из украинских крестьян Правобережной Украины, и арнауты (волонтеры из валахов, сербов, болгар, молдаван), которые во время войны находились на военной службе у русского правительства. В 1776 году казаков и арнаутов здесь насчитывалось более тысячи человек, которые основали несколько селений.

В 1785 году из казаков и арнаутов было сформировано Бугское казачье войско в составе двух полков, которое выполняло роль пограничной стражи на Южном Буге, а в 1789 году к бугским казакам приписали более три тысячи украинских крестьян, скупленных казной у помещиков «для умножения войск»".

С заключением Ясинского мирного договора в декабре 1791 года, вся территория Северного Причерноморья была освобождена от турецко-татарских захватчиков, а отвоеванная у Турции территория между Южным Бугом и Днестром стала быстро заселяться выходцами из северных губерний Украины. Возрастала степень хозяйственного освоения края.

Территория нынешней Николаевской области в 1795 году входила в состав вновь образованной Вознесенской губернии, однако 12 декабря 1796 года император Павел-I упразднил ее и она целиком была включена в обширную Новороссийскую губернию, которая в 1803 году разделилась на Николаевскую, Екатеринославскую и Таврическую. А через год губернское правление было переведено из Николаева в Херсон.

К концу XVIII века проявились черты социально-экономического развития Юга Украины и его составной части - Николаевщины. Помещики в своих имениях использовали наемный труд крестьян, мещан, казаков, которые приходили в южные районы страны на заработки.

После ликвидации угрозы со стороны Турции и крестьянской реформы 1861 года население Николаевщины, как и всей Новороссии, на протяжении полувека росло втрое быстрее, чем в среднем по России.

Часть нынешнего **Арбузинского района** была отнесена к Константиновской и Благодатовской волостям Елисаветградского уезда Херсонской губернии. В 1817 году эта территория была включена в состав третьего округа херсонских военных поселений, а в 1857 году все земли были переданы в управление помещиков и государственных крестьян.

В 3-й Бугский уланский полк входили Константиновка, Александровка, Семеновка, Благодатное и Арбузинка. Населения в них - 4322 мужского пола и 4024 женского пола и при них имелось 58833 десятин земли.

Из истории губернского и волостного правления

Херсонская губерния была основана указом Александра-I в 1803 году и просуществовала до 1922 года. Указом Сената от 8 октября 1802 г. Новороссийская губерния была разделена на Екатеринославскую, Николаевскую и Таврическую губернии. Херсонский уезд вошел в состав Николаевской губернии. Николаевская губерния просуществовала меньше года.

Указом Сената от 15 мая 1803 г. губернское управление из Николаева было переведено в Херсон, губерния стала именоваться Херсонской. До конца XIX века значительных административно-территориальных изменений в губернии не происходило.

Первоначально Херсонская губерния была разделена на 4 уезда: Елисаветградский, Тираспольский, Ольвиопольский и Херсонский, а с июля 1806 года - на 5: Александрийский, Елисаветградский, Ольвиопольский, Тираспольский и Херсонский. В 1825 г. из частей Херсонского и Тираспольского уездов был создан Одесский уезд.

В 1828 году Ольвиопольский и Елисаветградский уезды были упразднены и на их основе создан Бобринецкий уезд. В 1865 году управление Бобринецкого уезда перенесено в Елисаветград и уезд переименован в Елисаветградский.

28 января 1920 г. Всеукраевком принял постановление о разделе Херсонской губернии на Херсонскую и Одесскую. Центром Херсонской губернии стал Николаев.

В декабре 1920 г. Херсонская губерния была переименована в Николаевскую. Херсон стал уездным центром Николаевской губернии. В 1922 году Одесская и Николаевская губернии объединены в Одесскую губернию.

Нынешняя территория городов Южноукраинска, Вознесенска, Первомайска и районы их размещения в XIX и в начале XX столетия находились в составе Елисаветградского уезда Херсонской губернии. Немного истории его создания.

Елисаветградский уезд был образован в 1776 году в составе Новороссийской губернии. В 1784 отнесён к Екатеринославскому наместничеству, в 1795 - к Вознесенскому наместничеству, в 1796 - к Новороссийской губернии, в 1802 - к Николаевской губернии, в 1803 - к Херсонской губернии. Введение военных поселений 3-й уланской украинской дивизии в 1821 году и передача части земель Елисаветградского уезда в военное ведомство привело к его ликвидации и образования из оставшихся гражданских земель вновь Бобринецкого уезда, что произошло 6 декабря 1828 года.

По указу 4 июня 1857 года военные поселения стали упраздняться, впоследствии восстановился Елисаветградский уезд, правление которого было переведено из Бобринца в Елисаветград в 1865 года.

В составе Елисаветградского уезда были Благодатновская и Константиновская волости, которые располагались на территории современного Арбузинского района.

Благодатновская волость создана в конце 1880-х годов путем объединения части Катериновской и Лысогорской волостей. По сведениям 1894 года, волость совершала правление на площади 374,2 квадратных верст. Здесь располагались 27 поселений, 2399 дворов, в которых проживали 12795 представителей мужского и женского полов. Участок относился к ведению пристава г. Ольвиополя - земский участок 15. Адрес волостного правления - в г. Елисаветград, оттуда - по земской почте в с. Благодатное.

Православные церкви в волости были в с. Благодатное с х. Благодатскими, с. Мигея (Мигея) с х. Летним, с. Ново-Красное, с. Семеновка. Еврейская синагога в волости находилась в м. Степановка (Юрчевское, Шеларево).

В волостном центре насчитывалось 454 двора, в которых проживало 2402 жителя. Здесь находилось волостное правление, православная церковь, земская школа на 71 ученика, (61 м., 10 ж.), казенная конно-почтовая станция под руководством начальника С. П. Клименко, земская почтовая станция, лавка, трактир.

Уездный город находился от Благодатного в 120 верстах, железнодорожная станция Бандурка - в 15 верстах, пароходная пристань Вознесенск - в 51 версте от волостного центра.

В состав волости входили: Благодатновский пос., Благодатное с. с Благодатскими х., Голтянский х. (каз. обр. ст. Мельниченко), Евстафьевка д. (Остаповка, Размарицына), Ивановка пос. Кадетское х. (Александровка, Тхоржевского эк.), Катериновка д. с эк. кн. Кантакузена, Лысенка х., Лесной стражи х., Мигея с. (Мигия) с х. Летним, Михайловка д. (Любо - Михайловка, Любовка, Акацатова), Мещанский х. (Мельниченко, Жупаненко, Скаржинского), Никольская и Нижне - Никольская 2д. (Булацеля), Никольский пос. (Корабельно - Арбузинская каз. обр. ст. №2, Корабельно - Благодатный, Мещанский), Ново - Красновские х. (Агаркова, Андросова, Ельникова, Пруса), Ново - Красное с., Очеретовая Балка (Очеретовая каз. обр. ст. уч. 1 и 2), Попова Балка х., Реинцы х., Рустановича эк. (Булацеля, Попова), Семеновка с., Скаржинского эк. (Летний х.), Степановка м. (Юрчевское, Шеларево), Тхоржевского х., Шейтаровка Первая х., Шейтаровка Вторая х., Шеларя х. (Пантилиша).

В 1896 году в состав **Лысогорской волости** входили населенные пункты нынешнего Арбузинского района: села Воеводское, Новогригорьевка с приближенными к ним хуторами.

Константиновская волость: площадь 485,2 квадратных верст, дворов - 2392, жителей обоего пола - 12682, земский участок №15. Адрес волостного правления - Константиновская почтовая станция Елисаветградского уезда.

Православные церкви в волости были в с. Арбузинка, с. Константиновка.

Волостной центр - с. Константиновка - р. Буг: дворов - 770, жителей - 4550 (2331 муж., 2219 жен.). На территории Константиновки находились: волостное правление, православная церковь, еврейский молитвенный дом, одноклассная земская школа на 102 ученика, (95 м., 7 ж.), церковно - приходская школа на 25 учеников, (16 м., 9 ж.), казенная конно-почтовая станция, земская почтовая станция, 8 водяных мельниц с годичным производством около 7,25 тыс. руб., 18 лавок, 3 корчмы, 2 винных лавки, лесной склад, 25 баз, участки добывания гранита.

Уездный город находился в 125 верстах, станция ж.д. Бандурка - в 35 верстах, пароходная пристань Вознесенск - в 35 верстах.

В состав **Константиновской волости** входили: Алексеевка д. (бывшая немецкая колония Ново-Ландау, Швырневская каз. обр. ст. уч. 1) и Приют Семеновский х. (Пигиды), Арбузинка с., Бугский пос. (Кременчуг), Дежки х., Ивановка пос. (Швырневская каз. обр. ст. уч. 2), Казенная Мельница х. (Теплицкого), Константиновка с., Марьяновка пос. (Арбузинская каз. обр. ст № 2 уч. 1,2,3), Пишенина эк., Пишенина х., Подороги х., Романовка д. (Корабельно-Арбузинская каз. обр. ст № 3), Салагора х., Солдатский пос. (Осиковая Балка, Арбузинский), Старченка х., Строцких х., Трущенко х.

Примечание: в скобках, по всей вероятности, внесены уточнения по принадлежности территории к владельцу земли, подчиненности военным поселениям, а также изменения в названиях населенных пунктов.

Новая история Арбузинского района

В 1900 году более 60% пригодных земельных угодий нынешней Арбузинщины принадлежали местным помещикам и кулакам, составляющим всего 10% населения. 65 % крестьян были безземельными и малоземельными. Они пополняли коллективы промышленных предприятий Одессы, Вознесенска, Ольвиополя.

В сентябре 1918 года арбузинские села стали одним из очагов подпольно-партизанской борьбы против захватчиков. Была создана подпольная организация, в которую вошли П.М. Косячный, П.Ф. Синческул, И. Медвинский, П. Гуренко. Жители Арбузинщины участвовали в борьбе с оккупантами в составе Вознесенского партизанского отряда.

В годы гражданской войны территория района неоднократно переходила из рук в руки оккупантам. В 1918 году вошли австро-германские войска, которых в декабре выгнали отряды УНР - Директории, в марте 1919 года территорию захватили бойцы Первой Заднепровской дивизии, в августе 1919 года здесь свои порядки устанавливали денкиинцы, в начале 1920 года пришли войска Красной Армии. И каждый режим устанавливал свои порядки.

В 1920 году была создана Арбузинская волость Вознесенского уезда Одесской губернии. В этом году появилась новая форма территориального управления - вместо исполкомов местных советов были созданы ревкомы. Руководителем Арбузинского ревкома был Франц Петрович Шап. К тому времени в состав Арбузинской волости входило 10695 десятин удобной земли, 5677 едоков, трудовая норма равнялась 1,92 десятины. В управление волости были переданы помещичьи имения Эрнста Окснера и Даунгауэра.

Обстановка в волости оставалась сложной. Школы закрывались, среди населения свирепствовали эпидемии. По Арбузинскому врачебному участку в январе - октябре 1920 года сыпняком заболело 436 человек, умерло 62 человека, возвратным тифом - 494, умерло - 52, брюшным тифом - соответственно, 223 и 56, желудочно-кишечными заболеваниями - 524 и 42, от оспы умерло 76 человек.

В январе 1921 года в Арбузинской волости стали действовать исполкомы вместо ревкомов. Председателем волостного исполкома был Иосип Круковский. В состав волости входили села Аркадиевка, Марьяновка, Новополянка, Осыковая Балка, Романовка.

С 1 июля 1921 года по 6 марта 1922 года в села волости переселилось 95 человек, их устроили в жилищных домохозяйствах и выделили 190 десятин земли.

1921 год выдался неурожайным для Арбузинской волости. Низкий урожай не позволил выполнить продовольственный налог, хотя для его сбора и применяли военную силу, в частности, 43-ю бригаду из 15-й Сивашской дивизии.

В 1922 году население Арбузинской волости составляло 10405 человек, из них голодало 5806 человек или 55,8%. Борьбу с голодом должны были вести местные органы волости и сел. В то время Арбузинский волысполком возглавлял коммунист Семен Григорьевич Фирковский, членами исполкома были Д.Д. Курицын и И.П. Грищенко.

Состояние сел в Арбузинской волости характеризует следующая сводка Вознесенского уездного исполкома: «*Политическая и организационная работа проводится слабо. Читаются лекции по азбуке советского строительства, истории партии. Членов партии - 3, кандидатов - 2, КНС не работает. Политическое состояние волости удовлетворительное. Волсполком бездействует, нет даже секретаря, один сторож. Помгол работает. Самосуды на почве голода и грабежи.*»

В 1922 году организовалось Арбузинское сельскохозяйственное товарищество, распространявшее свою деятельность на Арбузинку, Романовку (Садовое), Новополянку, Марьяновку, Аркадиевку, Осыкову Балку. К 21 июля 1922 года в него вошло 157 хозяйств. Членами правления товарищества работали Игнат Яковлевич Ненько, Яков Прохорович Скрыпник, Даниил Ефимович Перков, Прокофий Гордеевич Седин и другие. В дальнейшем руководящий состав товарищества изменялся, в него избирались Курицын, Антоненко, Елена Курицына, Конох, Юркив, Синческул, Жолудь, Соловьев, Присницкий.

В 1923 году внедрялась новая система административного деления. В соответствии с ней, часть территории Арбузинской волости перешла в подчинение Константиновского района Первомайского округа. Тогда село Романовку переименовали в Садовое, Виноградный Яр был в подчинении Семеновского сельсовета и официально основан хутор Новомихайловка.

С 1927 года в Благодатновском районе активно проходил процесс образования колхозов. Сначала их было 26, в 1928 году - 69, на 20 мая 1929 года - 91. Колхозы были весьма слабыми: в среднем на одно коллективное хозяйство приходилось по 14 дворов и 135 десятин земли. Массово создавались СОЗы.

Большую роль в укреплении колхозов села сыграла Кавуновская машинно-тракторная станция, созданная в 1929 г., а также межколхозная машинно-конная станция, организованная зимой 1930 г. Уже в 1930 г. тракторные бригады МТС выполняли свыше 60 процентов работ в земледелии. К 1931 г. в селах района было организовано 86 колхозов, 2 совхоза, их обслуживали Кавуновская и Бандурская МТС, которые имели 151 трактор.

Свидетельствует пресса. 15 октября 1933 года журнал Комитета по заготовкам сельскохозяйственных продуктов при Совете народных комиссаров Союза ССР «На фронте с-х заготовок» коснулся вопросов хлебосдачи в нашем районе:

ХЛЕБ СКОПИЛСЯ НА ТОКАХ

Арбузинский район занимает значительное место в плане хлебопоставок по Одесской области. Наличие двух МТС в районе - Кавуновской и Бандурской и тяговой силы должны были обеспечить успешную уборку и хлебосдачу. Однако сроки уборки урожая в районе сорваны, хлебосдача началась с большим опозданием.

Значительное количество колхозов не уделяют должного внимания сдаче хлеба государству. У некоторой части колхозов господствует настроение, что, мол, план хлебопоставок незначительный, хлеба много, еще успеем выполнить задание. В результате этого имеются случаи значительного скопления хлеба на токах. В колхозе Бугэс скопилось 422 цнт. зерна, в колхозе им. Сталине. - 250 цнт., им. Ленина - 250 цнт. В колхозах им. Шевченко и "Гигант" Арбузинского сельсовета, "Октябрь" Константиновского сельсовета много колхозников не выходит на работу. Часть колхозников выходит на работу с большим опозданием.

МТС молотье в колхозах уделяют мало внимания. Колхоз "Дело хлебороба" Арбузинского сельсовета две недели добивался у Кавуновской МТС замены молотилки.

Кулацкой агитации против выполнения плана хлебопоставок в районе не дан решительный отпор. За кражу хлеба к судебной ответственности уже привлекли 81 чел. Районная комиссия по чистке с первых же шагов свою работу развернула под лозунгом борьбы за хлеб.

Л. Маринчик, Одесса.

Хроника создания района

В СССР районирование вводилось в 1922 - 1929 гг. в ходе административно-территориальных реформ, районы создавались вместо уездов и волостей. Районирование на территории УССР введено в 1925 г. Первоначально районы входили в состав округов, а затем областей.

В 1930 году в Украине проводилась очередная административная реформа. Округа были ликвидированы, на местах устанавливалась двухуровневая система: район - сельсовет. Районы напрямую подчинялись республиканскому центру. В это время был организован Арбузинский район. В его состав входили 19 сельских советов, 81 населенный пункт, 104010 гектаров посевных площадей в коллективных хозяйствах и 9237 гектаров - в индивидуальных.

В состав Николаевской области, с момента ее создания в 1937 г., были включены 38 районов - 29 из состава Одесской области и 9 из состава Днепропетровской области.

В 1944 году в состав Николаевской области переданы районы Одесской области: Арбузинский, Благодатновский, Братский, Веселиновский и Вознесенский.

Указом Президиума ВС УССР от 5 декабря 1944 года центр Благодатновского района перенесен из с. Благодатное в с. Лысяя Гора, а район переименован в Лысогорский.

Согласно сб. "Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 01 вересня 1946 року", Новокрасновский сельский совет входил в состав Лысогорского района Николаевской области и включал следующие населенные пункты: с. Ново-Красное, хут. Гридневка, хут. Катериновка, хут. Трудофадеевка.

В 1946 году Гарбузинку официально назвали Арбузинкой.

Указом Президиума ВС УССР от 21 января 1959 г. ликвидирован Лысогорский район (его территория включена в состав Арбузинского и Первомайского районов).

На основании Указа Президиума ВС УССР от 30 декабря 1962 г., в январе 1963 г. проведено укрупнение сельских районов Николаевской области. Среди укрупненных районов был и Братский, в состав которого была включена часть территории Арбузинского района, а Благодатновский, Воеводский, Любоивановский, Новокрасновский, Рябоконеvский Семеновский, Лысогорский сельские советы оказались в составе Первомайского района.

Указом Президиума ВС УССР от 8 декабря 1966 г. проведено разукрупнение Братского, Кривоозерского, Николаевского, Очаковского и Первомайского районов, в результате чего восстановлена часть районов, в том числе и Арбузинский, в составе: Арбузинского, Константиновского, Новоселовского, Садовского, Благодатновского, Воеводского, Любоивановского, Новокрасновского, Рябоконеvского и Семеновского сельских Советов.

Постановлениями исполкома Николаевского областного Совета, к числу поселков городского типа отнесено в 1967 году с. Арбузинка. Указом Президиума ВС УССР с. Константиновка Арбузинского района в 1976 г. отнесено к категории поселков районного подчинения.

Указом Президиума ВС УССР от 2 апреля 1987 г., вновь сооруженному населенному пункту Южно-Украинской АЭС присвоено наименование - город Южноукраинск. Он отнесен к числу городов областного подчинения.

Исторические факты из старых изданий

В 1898 году в С.Петербургском издательстве вышла в свет книга Д.И. Эварницкого (Яворницкий) "**ВОЛЬНОСТИ ЗАПОРОЖСКИХ КАЗАКОВ**", в которой автор имел целью описать земли запорожских казаков. Это была непростая задача, так как отсутствовали собранные воедино материалы и приходилось искать новости нескольких веков в архивных учреждениях Москвы, С.Петербурга, Харькова, Екатеринослава, а также изучать монастырские и церковные записи. Над подготовкой к печати "Вольностей" Дмитрий Иванович Эварницкий трудился более десяти лет. В этом фундаментальном издании приведено много исторических фактов из жизни запорожских казаков на берегах Южного Буга, в том числе и на территории нынешнего Арбузинского района и города Южноукраинска.

Предлагаем читателям фрагменты из книги Д.И. Эварницкого "Вольности запорожских казаков", в которых отображены события, касающиеся территории нынешнего Побужья в части "Границ вольностей запорожских казаков".

...В 1740 году, 4 ноября, учинен был особый "инструмент" при реке Великом Ингуле русским уполномоченным, тайным советником, киевским губернатором Иваном Ивановичем Неплюевым и турецким комиссаром Мустафою беем Селихтаром Кятыбы с двумя товарищами. По этому "инструменту" владения запорожских казаков определялись с западной стороны прямою линией от устья Синюхи до устья Берды в Азовское море. По этому поводу автор "Вольностей..." отмечает:

"Прибыв в близость реки Буга, комиссары державы оттоманской, для лучшей способности, по общему согласию, немедленно перешедши оную реку, стали лагерем при берегу оной, и от обеих сторон, поставя между лагерей по одной палатке для конференции, и по нескольких конференциях, спорах и рассуждениях, наконец, наилучшим образом между собою согласились и постановили на основании инструментов, данных от определенных комиссаров обеих сторон в 1705 году, то есть по-турецки 1118 года, и так постановлена граница следующим образом, что начало сих границ от окончания польских границ и идет вниз рекою Бугом, расстоянием через шесть часов от Ташлыка, то есть Великого Конара, и будучи там, место Конар само собою знатно, того ради не рассуждено занужно тут знаков чинить, но решено обще, согласно плану, вместо знака быть; а от Конара ведена граница полем прямою линией, и в расстоянии от оного в десяти верстах, перешед реку Гарбузину, постановлены два знака, с российской стороны - квадратный, а с турецкой - круглый; а оттуда, не будучи соглашены, как продолжать до окончания вышеереченное дело, потому стали лагерем при реке Мертвых Водах и держали многие конференции и споры о разграничении границ..."

С 1772 по 1774 год на карте Елисаветградской провинции владения запорожских казаков на южной границе определялись линией от реки Буга, ниже Мигейского Ташлыка, через Гарбузинку, Мертвовод, Солоную, Еланец, Ингул, понад правым берегом Доброй, через Висунь, Ингул и к устью реки Каменки, впадающей в Днепр выше Кызыкерменья.

В 1774 году, после мира России с Турцией, в Кучук Кайнарджы, 10 июля, владения запорожских казаков увеличились с одной стороны, по левому берегу Днепра, большим участком земли против бывшей турецкой крепости Кинбурна, а с другой стороны, по правому берегу Днепра, тем углом земли, который находился между устьями рек Каменки и Буга и речки Ташлыка: *"от пограничного камня при Гарде или речке Ташлыке граница шла внутрь земли через речку Гарбузинку на сделанные нарочно при ней два кургана от юга к востоку, расстоянием десять верст и двадцать сажень; от тех курганов на урочище Сагайдак при речке Мертвоводе через речку Гарбузинку, от юга к востоку, длиною десять верст и сто пятьдесят сажень, а перейдя Сагайдак..."*

В 1902 году в Херсоне вышла из печати книга В.И. Гошкевича **"Клады и древности Херсонской губернии"**. Гошкевич Виктор Иванович (21марта 1860, Киев - 2 марта 1928, Херсон) - украинский археолог, краевед, редактор и основатель газеты "Юг", первый директор музея истории и древностей в Херсоне в предисловии к изданию отмечал: *"Цель ея - ознакомить все грамотное население губернии с богатствами, веками накопившимися у нас в земле: с денежными кладами, представляющими как научную, так и материальную ценность, и с памятниками старины, обыкновенно не ценными в житейском смысле, но необходимыми для изучения быта народов, живших здесь до нас"*.

Ко дню издания "Кладов" территория Побужья, в нынешних рамках Национального природного парка "Бугский Гард", входила в состав Елисаветградского уезда Херсонской губернии. В книге в частности отмечается:

"Вблизи д. Размарицыной, на ровном месте между курганами стоит большой камень с круглыми ямками и какими-то знаками. По мнению народа, под тем камнем лежит клад. Пробовали кладоискатели копать могилу вблизи села; нашли множество костей; в другом кургане - горшок и черепки".

"В 2 в. к северу от с. Семеновки, у речки Корабельной, в маленьком кургане, кладоискатели нашли кости, железные удила, седло, посеребренные стремена, какой-то предмет вроде камфорки от самовара, кольцо золотое и серебряное. В 5 в. к юго-востоку от села в кургане найдены в 1881 г. кладоискателями кости. На земле гг. Скаржинских также в кургане кладоискатели нашли скелет человека".

"На поле при поселке Ново-Григорьевке Лысогорской волости есть "Бузыновая могила", ее издалека видно. Ходил в народе слух, что в той могиле закопана гайдамаками полная лодка серебряных денег. В 1895 году кладоискатели раскопали ту могилу до самой подошвы: нашли в ней золу, камни и человеческия кости, а денег - никаких признаков".

"К югу от с. Константиновки, в 2 в. от волостного правления, над балкой Швирчек крестьяне разыскивали клад в небольшом кургане. Они нашли там человеческие скелеты, три кувшина и 60 бронзовых стрел. По народной легенде, клад зарыт также подле "Гордовой могилы".

***

С 1924 по 1949 гг. под руководством научного сотрудника Института археологии АН УССР Ирины Васильевны Фабрициус и при ее непосредственном участии проведен ряд полевых исследований по истории и культуре скифских племен и эпохе бронзового века на Украине. В эти же годы она пишет основной труд своей жизни **"Археологическая карта Причерноморья Украинской ССР"**, ставшая итогом ее многолетних экспедиционных и кабинетных исследований. В этой огромной по объему научной работе И.В. Фабрициус обобщила многочисленные материалы, собранные в течение более полувека. Картой охвачено большую часть Северного Причерноморья, от Дуная до Днепра, в пределах Одесской, Николаевской, Херсонской, Кировоградской, Днепропетровской и Запорожской областей Украины и частично Молдавии. В научной работе есть упоминания и о населенных пунктах нынешнего Арбузинского района.

Константиновка, село. Остров Кривой на р. Ю. Буге представляет собой седлообразную скалу с наклоном плато от северо-запада к юго-востоку. В обрывах к реке есть семь пещер. На верхнем плато острова Кривого на поверхности попадались одиночные пластинчатые кремневые отщепы и фрагменты лепленных толстостенных сосудов. В Золотой балке в самом селе есть плоский камень, на котором выбит знак в форме литеры А. На скале Пугач, находящейся в 1,5 км к югу от села, экспедиция видела высеченные знаки, о которых упоминает Д. Эварницкий.

На плато над скалой Пугач отмечены плоские запаханной курганы с остатками каменной обкладки. На расстоянии 1 км к северо-востоку от Константиновки расположена довольно большая группа курганов, тянущаяся с севера на юг. Крайние из них - большие, вокруг группируются меньшие.

На северном террасовидном склоне по направлению к Сухому Ташлыку, на верхней его террасе раскопки обнаружены следы древнего жилья. Под дерновым слоем залежали заметные прослойки золы, фрагменты лепленных сосудов, обломки костей коня, овцы, крупного рогатого скота.

В устье Золотой балки найдены трехгранный бронзовый наконечник стрелы. В канаве, ограждающей огорода б.х. Скроцкого, на поверхности найдены: наконечник стрелы из кварцита; кремневые - скребки и резец пластинчатые; полуовальный плоский камень с углублением - бороздкой по закругленности. На северных склонах Клепаной балки найдены пластинчатые отщепы кремня и фрагменты серых сосудов. Возле села за усадьбой Первой школы на поверхности найдены черепки толстостенных сосудов глиняных, которые, по отчетным материалам БАЭ, относятся к татарским или турецким.

Семеновка, село. При обследовании окрестностей этого села БАЭ в 1930 г. между Семеновкой и островом Корабельным на поверхности встречено несколько мелких кремней и обломков кремневых пластин. На расстоянии 1 км к северу от о-ва Корабельного, в обрыве нижней береговой террасы, на высоте 3,5 м от уровня воды найдены фрагменты "кannelированных" амфор и грубых лепленных сосудов.

Подобные же находки сделаны на скалистом плато против острова, на высоте 25-30 м от уровня воды. Случайные находки - сосуд глиняный; обломок каменного молотка и несколько бронзовых трехгранных наконечников стрел.

Кременчук, хутор. Хутор этот находится в 8 км ниже (по течению р. Ю. Буга) села Константиновки. Скала Кременчук, стоящая против хутора, имеет верхнее плато, наклонное в юго-западную сторону, к р. Ю. Бугу, и возвышается над летним уровнем воды на 41-42 м. Площадь плато (по линии северо-восток - юго-запад) - 220 x 80 м.

Поверхность его покрыта глыбами гранита. И только в серединной части имеется почвенный слой (растительный гумус) толщиной 0,05- 0,90 м, причем большая толщина слоя обусловлена впадинами в гранитной основе. Наклон плато берега к северо-востоку делает возможным спуск со скалы к материку через проход между скалистыми "воротами" - щелями между скал. Низина, на которой расположен хутор, представляет заглохший древний рукав р. Ю. Буга.

В 1930 г. на поверхности плато и в зондаже - раскопе Бугской археологической экспедицией (БАЭ) найдены: кремневые наконечники стрел, обломки шлифованных каменных орудий, среди которых был обломок нешлифованного топора-молота, фрагменты лепленных и амфорных сосудов, трехгранный с усиками костяной наконечник стрелы с елочным орнаментом на шейке. В 1931 г. та же экспедиция произвела здесь раскопки на серединной части плато, возле "ворот" и по обрывам скалы.

Раскоп в центре произведен на площади около 400 кв. м. Участок тот самый, где в 1930 г. были найдены упомянутые выше костяной наконечник стрелы, фрагменты каменного топора-молота и керамика. Восточный край участка имел 0,10-0,15 м земляного слоя, западный - до 0,92 м в толщину. В северо-восточном углу открыты площадки (4,0 X 3,5 м) из гладких валунов, тщательно подобранных и уложенных на песчаную подсыпку. В углублениях между камнями найдены фрагменты глиняных сосудов, обломки костей и бронзовый рыболовный крючок, а недалеко от места находки молота в 1930 г. - бронзовое шило.

Поднятые во время раскопок материалы поразили археологов своим разнообразием. Керамика была представлена лепными сосудами и фрагментами амфор, хорошо сохранились кремневые изделия. Всего для дальнейших исследований было найдено около 600 экземпляров артефактов старины.

На южном склоне скалы Кременчук, на небольшой четырехугольной площадке (4,5 кв.м), открытой к югу раскопом, обнаружено огнище. Тонкий слой земли на этой площадке обожжен, золист. Здесь найдены десять треугольных прекрасно ретушированных наконечников стрел.

Гард, урочище. На правом берегу р. Ю. Буга, против с. Константиновки и к западу от скалы Пугач находится урочище Гард. Оно заключено между двумя балками и представляет собой обрывистый скалистый клин, гранитная основа которого покрыта нетолстым почвенным слоем. Надбережную полосу шириною 10-15 м составляет песчаная пойма. Верхнее возвышенное плато понижается к западу. На этом склоне БАЭ, исследовавшая Гард и его окрестности в 1930-1931 гг., заложила четыре раскопные траншеи. Глубина залегания культурного слоя от 0,4-0,7 до 1,2-1,4 м; покрывающий его слой состоит из чернозема, местами - с примесью песка.

Частота находок увеличивается по мере углубления в слой. В верхнем его горизонте встречаются кремневые скребки, острия, большое количество пластин, т. е. отбросы производства, фрагменты лепленных и сделанных на круге сосудов. Попадают мелкие куски костей животных и рыб. В нижнем горизонте больше целых кремневых орудий, кости крупных животных (быка, оленя, лося, кабана), раковины, небольшие скопления угля, пятна пепла. Группы уложенных камней образуют площадки, причем либо мелкие камни окружают большую плиту, либо они заполняют щели между большими камнями. Во время раскопок обнаружено множество кремневых изделий.

В степи к западу от стоянки есть группы выходов скалы на поверхность, частота расположения этих групп увеличивается по мере приближения к Гардовскому клину, а степь в этом месте понижается, образуя подход к нему. В промежутках, защищаемых глыбами гранита, исследования БАЭ в 1931 г. обнаружили под слоем чернозема толщиной в 1,10-0,25 м культурные остатки с керамикой и железными изделиями XVII-XVIII вв.

Арбузинський район в роки Голодомору

Національна Академія наук України, Інститут історії України, Інститут сучасної історії Національного центру наукових досліджень Франції та інші поважні наукові установи в 2013 році випустили Збірник документів та матеріалів "Партійно-радянське керівництво УСРР під час голодомору 1932-1933 рр.: Вожді. Працівники. Активісти", в якому вміщені судові матеріали, свідчення свідків, фотосвітлини, а також коментарі авторів видання (В.Васильєв, Н. Верт, С. Кокін), щодо так званої "справи А. Речицького", події якої відбувались у 1932-1933 рр. на території Арбузинського району і про її розгляд доповідали особисто Сталіну. Подробиці і всі матеріали справи розміщені на сайті www.reabit.org.ua. Пропонуємо читачам "Нового Города" познайомитись з коментарем авторів Збірника стосовно розгляду цієї гучної справи.

Серед архівних матеріалів, що стосуються політики групи Сталіна в Україні, поведінки партійно-радянських керівників наприкінці 1932 - на початку 1933 рр., звернули на себе увагу документи так званої "справи А. Речицького". Про неї вже згадували історики О. Рубльов, Г. Єфіменко та інші. На наш погляд, документи з цієї справи пояснюють багато цікавих нюансів здійснення репресивних заходів керівництвом СРСР та УСРР під час голодомору 1932-1933 рр. Це може суттєво допомогти в розумінні подій, що відбувалися.

Отже, 4 березня 1934 р. в райцентрі Арбузинка Одеської області відбувся показовий судовий процес. Розгляд справи виїзної сесії Верховного суду УСРР очолював особисто перший заступник голови ДПУ УСРР З. Кацнельсон, що було незвичним для практики тих часів. Основним звинуваченим (усього судили 6 осіб) був Анатолій Андрійович Речицький, колишній кандидат в члени ЦК КП(б)У, за професією "літератор" (біограф Тараса Шевченка) та перекладач (перший переклав "Капітал" К. Маркса українською мовою), колишній член УКП. У листопаді 1933 р. його вже засудили до ув'язнення та 10 років концтаборів за звинуваченням в участі в міфічній "фашистській контрреволюційній націоналістичній Українській військовій організації" (УВО).

Крім А. Речицького, судили місцевих начальників з Арбузинського району, які під його керівництвом, як "уповноваженого ЦК КП(б)У", здійснювали хлібозаготівлі в грудні 1932 - січні 1933 рр.: Кобзаря - колишнього секретаря Арбузинського райкому КП(б)У, Ткача - колишнього секретаря партійного осередку в селі Константиновці, Величка Іллю - міліціонера, Величка Спірідона та Димчака - членів хлібозаготівельної бригади. Усіх звинувачували в "контрреволюційних провокаціях та перегибах під час хлібозаготівель 1932-1933 років, спрямованих на створення штучного незадоволення селян Радянською владою". На додаток, голову цієї "компанії" Речицького звинувачували у тому, що він "усі ці неподобства робив за завданням УВО та із спеціальною контрреволюційною метою".

У десяти томах "справи Речицького" більше 40 розлогих свідчень колгоспників та одноосібників, яких допитали, про факти масових арештів, побиття, згвалтувань, руйнування хат, масових штрафів і конфіскації усього майна та усього продовольства у тих, хто був або не в змозі заплатити величезний штраф, або у кого відшукали "прихований хліб". Також значна кількість скарг селян у сільради, правління колгоспів щодо вилучення усього продовольства, про те, що вилучені речі (одяг, білизна, ковдри, потельні, чоботи, шинелі) не були описані, але розтаскувалися членами так званих "залізних бригад". Є скарги та донесення потерпілих на тих, хто у них все забирав; допити слідчої комісії Одеської обласної прокуратури різних членів хлібозаготівельних бригад та судових виконавців, які провадили "хлібозаготівельні репресії" без будь-якої санкції прокуратури в період кінця 1932 - початку 1933 рр.

З цієї точки зору "справа Речицького", крім показового процесу, вкрай цікава для розуміння низки ключових проблем історії голодомору в Україні у вирішальний період кінця 1932 - початку 1933 рр.: як працювали на самому низовому рівні, у селі хлібозаготівельні бригади, яким був їх склад, хто забирав і у кого, що забирали у селян: лише хліб або все продовольство та майно під виглядом штрафів. Це принципове питання, як показав відомий український історик С. Кульчицький. Він розрізняє те, що має назву "смерть від голоду" внаслідок надмірних хлібозаготівель від того, що кваліфікується як "вбивство голодом" через вилучення усього істотного впродовж вирішального періоду - грудня 1932 - січня 1933 рр., до завершення хлібозаготівельної кампанії 7 лютого 1933 р.

Як свідчать десятки збірників документів, що присвячені голодомору, історики відшукали обмаль таких "низових" документів, які детально описують процес вилучення продовольства на місцях. Утім, повернемося до судового засідання в Арбузинці, що тривало один день замість трьох.

Завдання Кацнельсона було доволі складним: потрібно було довести колгоспникам та активістам, яких зібрали на суд, "контрреволюційну сутність" певних перегинів та перекручень "банди Речицького", використовуючи лише окремі покази свідків та потерпілих. Одночасно уникнути згадки про наслідки цих перекручень - не лише повне розорення багатьох селянських господарств, але й голод та масова смертність.

На судовому засіданні свідки з подробицями розповідали про дії А. Речицького, який приїхав у район 25 грудня 1932 р. й залишався там до початку лютого 1933 р. Перший свідок, колгоспник Романовський згадав про загальні збори колгоспників у селі Лиса Гора 27 грудня: "Двері Речицький зачинив, заявив, що жодна людина не вийде зі зборів, почав кричати, називав усіх колгоспників петлюрівцями, кричав "треба валити хати, треба тиснути та бити, щоб хліб пішов". Свідок Ковальов дав покази про загальні збори колгоспників у селі Ново-Красне у той же день: "Речицький: потрібно створити спец-бригади та розіслати їх на ділянки, по господарствах, потрібно, щоб у тому господарстві, куди зайшла бригада, був капітальний ремонт, щоб не залишилося не лише грубок, але й даху".

Ще один свідок, Іванченко, робітник, член однієї з чисельних заготівельних бригад (у ході слідства з'ясувалося, що в районі працювали десятки уповноважених партійно-радянських структур районного, обласного, республіканського рівня) стверджував:

"Після того, як я розкрив 4 ями у одного середняка, я привів його до сільради. Речицький став його бити та при цьому кричав: "Ти знаєш про те, сволота, що за приховування хліба тебе розстріляють? Той йому відповів: "Мені все рівно, скоро усі здохнемо голодною смертю". Цей свідок детально описав 3 основні форми перекручень, які провадив Речицький та його "команда":

- метод "спецпогріба", куди саджали людей, в господарствах яких не могли знайти хліба. Після двох або трьохденної "обробки" усі хліб здавали. За словами Речицького "спецпогріб давав блискучі результати";

- перевозка неплатників або нездатчиків хліба по вулицях у діжках: "В Лисій Горі цей метод застосовували у базарний день - везли у діжці жінку, вона від сорому сховалася та закрилася так, що обличчя її не можливо було побачити, позаду їхали підводи з хлібом, йшло багато людей, навколо гасла, написи "Такій- то приховав стільки-то хліба". Або ж примушували селян, які приховували хліб, ставати на підводи та звертатися до усього народу, що, мовляв, ми такі-то саботуємо хлібозаготівлі";

- руйнування хат. Наприклад, в Ново-Павловці у селянина І. Битько, який хворів на туберкульоз, вимагали хліб. Частину він вивіз, але півтора мішка знайшли у соломі. Цей хліб вивезла дружина. Не дивлячись на це, хату розвалили.

Після свідків перейшли до допитів звинувачених. Першим був Ткач, який детально пояснив як "комісія Речицького" (до неї входили начальник райвідділу ДПУ Лашко та 5 співробітників ДПУ) здійснювала масові арешти. Сам Речицький усім погрожував "висилкою на Соловки до білих ведмедів". Ткач гордо заявив, що за останні місяці хлібозаготівлі він знайшов більше 200 ям з хлібом в Ново-Красном селі завдяки своєму "класово-більшовицькому чуттю".

Потім допитали С. Величка та М. Димчака, членів так званої "залізної бригади". З їх свідчень можна дізнатися багато цікавого про склад, вербовку та функціонування такого роду бригад. Обидва мали судимості за крадіжки та побиття. На початку грудня 1932 р. Величка виключили з колгоспу за чергову крадіжку. Тоді ж, вночі до нього пришла бригада та забрала все майно, його заарештували. Величко показував: "Мене викликав тоді Ткач: "Величко, я знаю, що у тебе є яма з хлібом, признавайся. Я признався, що є 8 пудів жита, але не моє, а моє брата. Потім Ткач мені сказав: "Ти мабуть знаєш у кого ще є прихований хліб. Скажеш, ми тебе випустимо, повернемо навіть корову. Я знав, що хліб схований у Дроздова та вказав. До нього пішли й віднайшли там 12 пудів пшениці. Фактично мені не повернули майно, але під час голоду не позабули про мене. Тут говорили, що я хату руйнував. Я сам хат не руйнував. У третій сотні зруйнували 12 хат, там керували Яков Андросов і Гуров Павел. У людей все забрали та між собою та з начальством ділили". До речі, за показами свідків, С. Величко відверто казав односельчанам: "Ви всі подохнете з голоду, а я та мої діти будемо жити".

Перед тим, як допитати Речицького, суд заслухав покази звинуваченого Кобзаря, який нагадав, що 24 грудня 1932 р. його "викликали в урядовий вагон, який тоді знаходився в містечку Вознесенськ Одеської області, в якому знаходились Павло Любченко, секретар ЦК КП(б)У та Речицький. Нам (був ще десяток секретарів райкомів партії) було сказане, що потрібно організувати роботу так, щоб отримати рішуче зрушення у хлібозаготівлях. Тов. Любченко заявив, що для практичної допомоги у боротьбі за хліб нам надіслали тов. Речицького, який має великий досвід на цьому фронті, так як до приїзду до нас в район він аналогічну роботу провадив у Вінницькій області, де він досяг блискучих результатів".

Цікаво пригадати щоденник поїздки комісії Кагановича в Україну наприкінці грудня 1932 р. Дійсно, 24 грудня 1932 р. в 22 год. 15. хв. в урядовому вагоні у Вознесенську відкрилася нарада секретарів групи райкомів партії під головуванням Кагановича. Запис свідчить: "Арбузинський район. Секретар - Кобзар. Застосували повернення незаконно переданих авансів. В одному колгоспі з 600 центнерів, розданих за трудовні, повернули 70..."

Л.М. (Каганович): "Це нагадає куркульську політику з червоними обозами: покласти пудик та везти з червоним прапором."

Ще не обмолочено 6000 га по усьому району. Потрібні працівники - 10-11 чол. Зараз маєтеся з обкому 18 уповноважених, але їх, за думкою Кобзаря, недостатньо".

У щоденнику Л. Каганович коротко занотував свій виступ: "Лише наприкінці грудня ви починаєте розуміти, як потрібно заготовляти хліб. І то я вас похвалив, що ви починаєте розуміти. Хліб, що йшов у вас до цих часів, йшов значною мірою самопливом, не політично, без душі, без більшовизму. Куди ви дивилися, що на громадське харчування йде по 3-4 фунти на трудовдень, а зараз збираєте по пів пудика розданих авансів... Що головне у вас зараз? Не аванси і не переобмолот, а:

- 1) вивезти наявний хліб з комор, хоча б він зберігався під виглядом усіляких фондів,
- 2) прискорити обмолот,
- 3) шукати розкрадений хліб... і шукати потрібно його так, щоб самі розкривали ями, так як інакше у нас не вистачить сил перекопати усю землю.

Багато комуністів виявилися ідеалістами есерівського напрямку, ідеалізуя колгоспника та не помічаючи класової боротьби".

За 24 грудня запис у щоденнику закінчується так: "Нарада закінчилась підписанням секретарями райкомів зобов'язань закінчення виконання хлібозаготівель до певних чисел та вивозу, починаючи з 26 грудня, не менш певної кількості хліба... Нарада закінчилась в 4 години 25 грудня. В 4-30 виїхали до Херсону".

Недивно, що Кобзар на суді винуватим себе не визнав. Після наради у Кагановича 25 грудня 1932 р. він їхав в Арбузинку у супроводі нового уповноваженого ЦК КП(б)У А. Речицького, який "мені став викладати свій метод, говорив, що ми "цяцькаємося та панькаємося (граємося та возимося) з народом", що потрібно здійснювати набагато жорсткішу політику, висилати крадіїв, валити хати і т. д."

Речицький у виступі на суді з самого початку нагадав, що його призначили "уповноваженим ЦК", що він "приїхав до Арбузинського району з Махновського району Вінницької області, де він виповнив план хлібозаготівель на 100%". Жодних обвинувачень по його роботі на Вінниччині не було, а працював він у двох районах однаково.

За словами Речицького, коли він приїхав в Арбузинський район, то знайшов приховування планів посіву та врожайності з боку РВК, приховування посівних площ, здійснення хлібозаготівель не після обмолоту збіжжя, а через деякий час, що надавало можливість сховати обмолочене. Йому поставили завдання виконати план хлібозаготівель в Арбузинському районі до 1 лютого 1933 р. За 5 тижнів потрібно було зібрати 12 тис. тон, за 5 попередніх місяців зібрали 28 тис. тон.

Він пояснив, що до його приїзду місцеві працівники не застосовували інструкцію ЦК КП(б)У від 18 листопада 1932 р. (підготовлена за участі Молотова), що передбачала застосування 15-кратного штрафу до нездатчиків хлібу та неплатників (зазвичай слідувала конфіскація хати, продаж майна та виселення усіх членів сім'ї). Він же застосував радянський закон. Прокурор заперечив, що в інструкції йшлося про конфіскацію, але не руйнування хат. "Так, - відповів Речицький, - я вважав, що для більшого ефекту хати, що підлягали конфіскації, потрібно було руйнувати, і щоб народ це бачив власними очима". Щодо провозу людей у дїжках, то він заявив, що не надавав цьому значення, бо метою була дискредитація "злісних нездатчиків хліба".

Для свого захисту Речицький додав, що 20 січня 1933 р. в Арбузинський район приїхав член політбюро ЦК КП(б)У В. Затонський. Він був задоволений діяльністю Речицького. В цей момент Кацнельсон перервав Речицького, щоб той не відволікався. Проте звинувачений детально пояснив, що таке метод "концентрованого удару", запропонований Затонським: масові застосування штрафів, виселення, арешти "заради залякування інших". Він додав: "Ось я й провадив концентрований удар!".

Голова судового засідання одразу оголосив перерву, після якої виступив прокурор. Він звинуватив А. Речицького у контрреволюційній, фашистській, підривній діяльності з 1918 р. до дня арешту, заявив, що звинувачений був українським націоналістом, який начепив на себе машкару "справжнього комуніста". За завданням УВО з контрреволюційною метою він влаштував неподобства в Арбузинському районі.

Назвавши Речицького "найлютішим класовим ворогом", прокурор запропонував застосувати до нього розстріл. Кобзаря і Ткача прокурор відніс до "чесних базік", комуністів, що втратили пильність, та запропонував засудити їх на 3 роки. С. Величка та Димчака, як карних елементів, засудити на 5-10 років концтаборів. Суд підтримав прокурора та відповідний вирок.

А. Речицького розстріляли 25 квітня 1934 р. у Харкові. Він реабілітований прокуратурою України 29 січня 1992 р. Нині багато питань, що стосуються цього показового судового процесу, чекають на відповіді. Хто був ініціатором процесу? Чому суд очолив заступник голови ДПУ УСРР?

Поки що можемо лише висловити припущення, що справу узгодили в політбюро ЦК КП(б)У та ймовірно в Кремлі. Зрозуміло, що справа "вписується" в політичну кампанію, розпочату Сталіним з грудня 1932 р. проти "українського націоналізму". Протягом 1933 р. кілька тисяч "українських націоналістів" були засуджені різними позасудовими органами. Але чому обрали саме Арбузинку, фігуру Речицького та й березень 1934 р., коли чергова сталінська репресивна кампанія почала затухати?

В цілому зазначимо, що твердження деяких істориків про те, що керівництво УСРР якимось чином змушувало Сталіна застосовувати більш жорсткі дії по відношенню до республіки не підтверджуються доступним на сьогодні комплексом архівних документів. Їх уважний аналіз свідчить, що серед партійно-радянських керівників існував широкий спектр настроїв та поведінки під час голодомору 1932-1933 рр. Він сягав від беззастеречної підтримки курсу Сталіна до різноманітних форм опору. Щоб придушити незадоволення та зламати опір місцевих чиновників до них застосовувалися різноманітні форми політичних репресій.

У ситуації, коли Сталін та його група застосували широкомасштабні репресії, часто їх виконавці перетворювалися на жертв. Звернемо увагу й на те, що дії групи Сталіна в Україні мали специфічний характер, відмінний від інших регіонів СРСР (за виключенням Кубані): під час голодомору, коли помирали мільйони людей, режим арештовував сотні тисяч людей, з яких більше тисячі розстріляли.

На знімках: восени 1932 року продзагони відбирали зерно і продовольство в селі Ново-Красне Арбузинського району Одеської області.

Свідчать очевидці

АКУЛЕНКО ВАСИЛЬ УЛЯНОВИЧ, 1914 р.н., житель

с. Благодатне:

«В час голодомору були організовані бригади, які ходили по селу зі щупами і шукали зерно, хліб, бо селяни ховали у землю, то вони намащували, де накидано свіжої землі, викопували і забирали все до зернини. Голод косив людей, вимирали цілі сім'ї. Трупи вивозили бригади, членам якої на день давали по 100 гр. висівок. Копали ями де м'якше, бо сили не було. В 1932-1933 рр. вимерло понад 1000 людей. А 1933 р. був урожай, але збирати не було кому, бо люди були слабі. Всіх мобілізували на жнива, косили в снопи і на двох палках носили до купи, а стерегли так, що не можна було і колоска заховати. Страшно було... Люди їли траву, акацію, лободу, а голова колгоспу казав, щоб брали трохи зерна у кишені і рятували дітей. В селі людей не їли, але пам'ятаю, що дочка Пашинова Олексі була у полі, її зловили, зарізали і з'їли. Микита Мельник прийшов до сусіда, жінка пекла хліб, він попросив хліба, а вона не дала. Тоді Микита вбив її».

БЕЖЕНУЦА Р., 1926 р.н., жителька с. Семенівка:

«Мої батьки ходили по стерні, шукали нірки мишей, розкопували їх, і коли знаходили хоча б жменьку зерна, це було велике щастя, його товкли у ступах, добавляли макухи, буряки, картопляні шкірки і з цїєї суміші щось пекли. Люди їли все, що можна було жувати. Варили квіти акації, зелену лободу змішували з товченими качанами від кукурудзи і було за щастя, хто міг, добавити жменьку висівок. Від такої їжі розпухали ноги, лопала шкіра. Часто можна було бачити знислених людей, які виходили на сонечко, лягали на землю і вже не мали сили піднятися або відігнати мух, що насідали на ноги, з яких витікала сукровиця. Вони тихо вмирили, а живим було байдуже, бо вони божеволіли і дичавіли від голоду. Батьки несли на цвинтар померлих дітей в мисках, везли на візках, у кого ще лишилися сили...».

БОЙЧЕНКО М., 1927 р.н., житель с. Полянка:

«2 січня 1933 року зима ще хурделила. Холодного дня в Полянці в родині Тихона Григоренка був похорон. Ховали четверту дитину. Траурна процесія виглядала дещо незвичайно. Через брідок, по запорошеному снігом льоду, похитуючись, йшло кілька чоловік. На драбині несли загорнуте у ряднину тіло семирічного Василька. Коли піднімались по кручі, воно перекачувалось з боку на бік. Ряднинка розгорнулася, та на це ніхто не звертав уваги. На обличчя падали і не розтавали великі гарні сніжинки. Він так любив їх малювати. Тепер і вони ніби прощались з ним. Важко дихаючи, люди підійшли до цвинтаря. Спинились. Копати яму вони не змогли. Сили покидали живих. Василька поклали в ривчак біля цвинтаря».

ПОГРІБНА СОФІЯ ФЕДОТІВНА, жителька смт Арбузинка:

«Врожай був непоганий, але увесь намолочений хліб забирали під мітлу... В поле нікому було виходити, люди мерли, як мухи... за день вмирало до 20 душ. Не було кому ховати... Ні, то довічний Сталінів гріх, злочин, якому ніколи не буде виправдання...»

Коли мені було 12 років, осудили за колоски мене маленьку на 5 років з тяжкими роботами. Мама пухла разом з сестрою і померла на моїх очах. Одне спасіння: миші наносили в нори запаси, землею обгортали їх в круглих кучках, а ми її уже розгортали зимою і забирали ці запаси...»

<http://www.mykolajiv-oda.gov.ua>

Герої Арбузинської землі

В 2010 році у Вознесенському видавництві "Імперія друку" вийшла Книга пам'яті Арбузинського району "МИ ПЕРЕМОГУ НАБЛИЖАЛИ, ЯК МОГЛИ" , в якій викладений бойовий і трудовий шлях ветеранів і учасників Великої Вітчизняної війни, жителів Арбузинського району. Серед героїв видання - видатні постаті земляків, а також рядових і офіцерів Радянської Армії, які за бойові подвиги на фронтах, в тому числі і при визволенні території району від фашистської окупації, були удостоєні найвищої військової нагороди - звання Героя Радянського Союзу. Сьогодні знайомимо читачів з їх славними іменами.

БОНДАРЕНКО Иван Антонович,

ветеран войны, участник боевых действий, Герой Советского Союза

В Советской Армии с 1939 года. Участник Второй мировой войны с 1941 года. Воевал на Южном, Северо - Кавказском, 2-м и 3-м Украинском фронтах. Награжден орденом Ленина, орденами Красного Знамени, Суворова III степени и Красной Звезды.

Погиб в бою у с. Виноградный Сад Доманевского района 26 марта 1944 года. Похоронен в Арбузинке. За героическое форсирование полком Южного Буга и удержание плацдарма, а также за личный героизм, проявленный в этом бою, Указом Президиума Верховного Совета СССР от 3 июня 1944 года командиру стрелкового полка майору Бондаренко И. А. посмертно присвоено звание Героя Советского Союза.

Три дня на родном берегу

В обмерзлой одежде, уставшие от длительного перехода по весенней хляби, подразделения 1041-го стрелкового полка, которым командовал майор Бондаренко, буквально на плечах у врага форсировали Южный Буг и захватили на противоположном берегу, у села Богдановка, плацдарм.

Самым тяжелым на плацдарме был первый день. Атаки следовали одна за другой. Гитлеровцы прижали обескровленные роты к самой круче. В решающую минуту командир полка появился перед бойцами с карабином и гранатами в руках. По-суворовски вырвался вперед и энергичным рывком бросил гранату, еще одну.

- За Родину! Солдаты, за мной, в штыки!

За командиром полка бойцы устремились в атаку - шли все, даже раненные, кто еще был способен держать оружие.

Умолкли пулеметы и пушки. Слышно только удары металла о металл. Идет рукопашный бой. Полк вновь занимает первую траншею врага и расширяет плацдарм.

Но снова появляются немецкие танки. Бондаренко уже у противотанковых ружей. Вспыхивает один, второй танк.

Вражеская цепь продолжает наступать. Навстречу ей поднимается майор Бондаренко с пистолетом в правой окровавленной руке, левая беспомощно повисла вдоль тела. Рукопашная. Гитлеровцы не выдерживают. Бойцы преследуют отступающих. Они еще не знают, что их любимый командир смертельно ранен. Не могут поверить в это ни комбат Нурадинов, ни телефонистка Игнатьева, хотя они видели, как комполка склонил окровавленную голову на руки своего адъютанта Хамракулова.

Лишь три дня он стоял на освобожденном родном берегу ...

О подвиге земляка-Героя и бойцов его полка помнят в Богдановке. Здесь, по инициативе учителей Богдановской средней школы, создан историко-краеведческий музей, экспонаты которого рассказывают о тех, кто освобождал родной край.

ВЕЛИЧКО Владимир Сидорович

ветеран войны, участник боевых действий, Герой Советского Союза

Родился в 1922 году в с. Новокрасное Арбузинского района. После окончания семилетки работал электромонтером на Рогачевской картинной фабрике (Белоруссия), куда переехал вместе с родителями. В Советской Армии с 1941 года. Участник Второй мировой войны с 1942 года. Воевал на Донском и 4-м Украинском фронтах.

За образцовое выполнение боевых заданий командования на фронте борьбы с немецкими захватчиками, форсирование реки Днепр и проявленные при этом отвагу и героизм, Указом Президиума Верховного Совета СССР от 3 июня 1944 года командиру минометной роты старшему лейтенанту Величко В. С. присвоено звание Героя Советского Союза. Награжден орденом Ленина, орденом Красной Звезды. Выполняя боевое задание на территории Чехословакии, 29 октября 1944 года В. С. Величко пропал без вести.

За новую высоту

В наградном листе, подписанном командиром 722-го полка 206-й стрелковой дивизии, так говорится о подвиге: "Товарищ Величко, во время форсирования реки Днепр, 25 сентября 1943 года в районе села Келеберда, под артиллерийским и минометным огнем противника, одним из первых переправил минометную роту на западный берег Днепра и, выбрав удобный огневой рубеж, открыл сокрушительный минометный огонь по врагу. Этим самым он обеспечил форсирование реки Днепр подразделениями полка без потерь. 27 сентября, во время атак высоты 225,0, уничтожил до 70 гитлеровцев. А 12 октября, во время боя за высоту 243,2, лично уничтожил три пулеметные точки противника ..."

Да, это были трудные, героические дни 206-й дивизии. Газета "Фронтовик" призывала советских воинов: "Слушай, товарищ! .. Ты прогнал фашистов за Днепр ... Вся Тарасова земля зовет тебя, освободитель, на помощь! Фашисты, удирая, уничтожают хлеб, отбирают скот, жгут дома и убивают наших людей".

Минометчикам Величко выпала такая честь. Через суровый полноводный Днепр они переправились первыми. По пояс в ледяной воде, командир роты вместе с солдатами тащил на берег минометы, выносил ящики с минами. Минометчики первыми открыли огонь и обеспечили переправу стрелковых рот на плацдарм. Вскоре штурмовые группы при поддержке минометчиков отбили у противника высоту 255,0. Но гитлеровцы не могли смириться с потерей высоты, господствующей над Днепром.

Гитлеровцы снова разворачивались в цепь. Затем, выровняв свой отставший правый фланг, открыли огонь. Десантники не отвечали. А когда до цепи оставалось метров 100, по наступающим ударили минометчики. Первые разрывы мин послужили нашим стрелкам сигналом к открытию огня. Дробно застучали автоматы, ударили винтовочные залпы. От первых залпов цепь фашистов поредела. После нового минометного налета снова открыли огонь стрелки. Наконец, фашисты, потеряв много убитых и раненых, залегли. Минометчики, используя замешательство врага, открыли беглый огонь. Этого огня не выдержали захватчики и ринулись назад, в направлении высоты, и, видимо, не обратили внимания, что вслед за огненным валом их преследуют советские пехотинцы. Но когда мины стали рваться впереди, отступающие фашисты в страхе метнулись назад. Вот тут-то их и встретили наши пехотинцы. Очутившись между двух огней, гитлеровцы в панике не знали куда им деваться. Завязалась рукопашная схватка. Меньше десяти минут понадобилось стрелковому батальону, чтобы расправиться с гитлеровцами на высоте. Батальон, расширив плацдарм, закрепился.

Там, на новой высоте, занимали огневые позиции и минометчики старшего лейтенанта Владимира Величко. А в это время, форсировав Днепр, на плацдарм прибывали все новые и новые силы.

ОРЕЛ Степан Федорович

ветеран войны, участник боевых действий, Герой Советского Союза

Родился в 1913 г. в с. Благодатное Арбузинского района. Участник Второй мировой войны с 1941 г. Воевал на Южном и Юго-Западном фронтах. Тяжело раненным попал в плен. Бежал из концлагеря. В 1944 г. снова был призван в Армию. Погиб в 1945 г. Похоронен в г. Хенендорф. За мужество, героизм и самопожертвование в бою с гитлеровскими танками Указом Президиума Верховного Совета СССР от 31 мая 1945 г. рядовому 1069-го стрелкового полка Орлу С. Ф. посмертно присвоено звание Героя Советского Союза.

С гранатами - под танк

Шел упорный бой в городе Хенендорфе в Восточной Померании. Степан отряхивал землю с шинели, а она все сыпалась. Солдаты нетерпеливо поглядывали вверх. Наконец над головой взвилась красная ракета.

- За Родину, вперед! - раздался призывный голос командира.

Взвод бегом несется к Хенендорфу. На окраине - траншеи гитлеровцев. Оттуда бьют по наступающим из автоматов и пулеметов. Солдаты бросили в фашистов гранаты. Степан увидел, что гитлеровцы убегают за дома и оттуда продолжают стрелять. Он дал очередь из автомата по убегающим. Четыре из них повалились на землю. Второй очередью сразил еще троих фашистов.

- Орел, быстрее к домику! Прикрой нас слева! - услышал Степан голос командира отделения.

Стреляя на ходу, солдат устремился к указанному сержантом домику. Приблизился к развалинам. Двери, окна были выбиты, крыша рухнула, торчали лишь стены.

Послышалась очередь. И в тот же миг что-то больно ударило по руке, обожгло ее. Орел бросился в сторону, посмотрел в проем окна. Группа немцев, пытаясь скрыться от огня наступающих, бежала к развалинам дома, где он, Орел, занял оборону. Степан дал одну, вторую, третью очередь. Гитлеровцы, не ждавшие советского бойца с тыла, не смогли противодействовать. Лишь двум из них удалось скрыться.

Орел побежал следом. В эти минуты на улице показались бойцы взвода.

Их "Урра-а-а!" все сильнее нарастало. Бойцы выбивали гитлеровцев из развалин домов.

И тут поступает команда: закрепиться.

Орел выглянул из-за стены. В конце улицы разворачивались в атаку немецкие танки, за ними бежали автоматчики. Командир взвода передал через сержанта: не стрелять до его команды и подготовить противотанковые гранаты.

Солдаты делали связки гранат, готовились к бою.

- Степан, тебе повезло, - пошутил пожилой усац. - Протянул руку через окно - и вот она, улица. Знай, бросай гранату за гранатой. А сам за стеной ...

- Приготовиться! - подал команду сержант.

Он увидел, как снаряд танковой пушки попал в стену. Это было рядом с развалинами дома, где держал оборону Орел. А если подбить головной танк, думал Степан, он преградит дорогу машинам. Тогда немецкие танки попадут в ловушку и их легко забросать гранатами.

Солдаты видели, как Орел выбежал из своего укрытия и стал у выбитой двери. Сделай шаг - и он на улице. А бронированные машины гитлеровцев с ревом приближались.

Степан схватил связку гранат, лежавшую у ног, и выбежал навстречу головному танку. И тут же упал, сраженный пулеметной очередью. Но в следующее мгновение Степан шевельнулся и, истекая кровью, пополз наперерез бронированному зверю. Успел. Раздался оглушительный взрыв. Вражеская машина развернулась поперек дороги, остановилась и преградила дорогу остальным танкам...

ТОРЖИНСКИЙ Иван Алексеевич

ветеран войны, участник боевых действий, Герой Советского Союза

Родился в 1915 г. в с. Арбузинка. После окончания семилетки поступил в Копыловский зоотехникум (Киевская обл.) и по его окончании поступил в Одесский пединститут. В Вооруженных Силах с 1937 г. Окончил Сталинградское танковое училище в 1942 г. Участник Второй мировой войны - воевал на Центральном, Юго-Западном, 2-м и 3-м Украинских фронтах. За исключительно смелый рейд в глубокий тыл врага при освобождении Венгрии от гитлеровских захватчиков в 1944 г. и проявленные при этом смекалку, находчивость и героизм, Указом Президиума Верховного Совета СССР от 24 марта 1945 г. командиру танковой роты 84-го танкового полка 63-й механизированной бригады 7-го механизированного корпуса гвардии капитану Торжинскому И. А. присвоено звание Героя Советского Союза. Награжден орденом Ленина, двумя орденами Красного Знамени, орденами Отечественной войны первой и второй степени, орденом Красной Звезды и медалью "За отвагу".

За свободу Венгрии

Штурм города Зидреда начался 6 октября 1944 года. Гарнизон противника превосходил в силах наступающих. Но, имея танки, наши части с ходу ринулись на штурм. Первой подошла к городу танковая рота Ивана Торжинского.

Танк Торжинского на большой скорости проскочил переулок и неожиданно на возникшем бульваре оказался лицом к лицу с батареей, которая вела огонь по советским войскам.

Огнем из пушки и пулемета экипаж расправился с прислужгой батареи и заставил минометы замолчать. Здесь же танкисты выявили две противотанковые пушки. Капитан приказал подавить их. Искусный маневр, меткий огонь - и Т-34 уничтожает два орудия и их расчеты.

Фашисты скоро поняли, что в город прорвалось всего несколько советских танков. Организовав засады и заслоны, они решили загнать наши танки в ловушку и там уничтожить их.

Командир роты Иван Торжинский, разгадав замысел врага, сразу перестроил тактику боя: не гнаться по улицам, а точно бить по вероятным засадам. Благодаря этому маневру, он одним своим экипажем уничтожил четыре притаившихся танка.

Когда с засадами было покончено, двинулись дальше.

Танк капитана Торжинского уже на всей скорости неудержимо мчался по улице, сметая преграды на своем пути.

Нашелся все же у фашистов снаряд, который угодил в его машину. Но экипаж продолжал сражаться. Вторым попаданием гитлеровцы подожгли танк, но и тогда из горячей машины раздавались орудийные выстрелы и пулеметные очереди.

Командир роты приказал экипажу покинуть танк. Охваченные огнем, танкисты оставили машину. Контуженный ротный лишь потом догадался, почему так дымила машина: это механик-водитель включил тумблер и зажег дымовые шашки, установленные на корме. Дымовая завеса прикрыла выход танкистов.

Капитан Торжинский продолжал руководить боем из другого танка. И снова гремели выстрелы пушек, раздавались очереди пулеметов. Рота Ивана Торжинского продолжала теснить гитлеровцев, медленно, но уверенно продвигаясь к центру города на соединение с другими подразделениями полка.

В боях за город Зидред Иван Торжинский лишь с экипажем командирской машины уничтожил 4 танка, 10 орудий, из них 2 самоходные, 12 пулеметов, 35 автомашин с грузами, 6 минометов, взял в плен свыше 120 солдат и офицеров врага.

Позже в правительственном Указе так будут оценены действия роты и ее командира лично: "исключительно смелый рейд в глубокий тыл врага ... проявленные при этом смекалка, находчивость, героизм ..."

ПОПОВ Андрій Федорович **ветеран війни, учасник бойових дій, Герой Радянського Союзу**

Народився в 1910 році в селі Комново Вірського району в Башкирській АРСР. Він був призваний до лав Червоної Армії в 1942 році. Брав участь у визволенні Калініна. За бойові дії сапер 93-ї стрілецької дивізії нагороджений орденом Червоної Зірки.

Свій подвиг Андрій Федорович Попов здійснив при форсуванні ріки Південний Буг. Ось що пишеться в нагородному листі командуючого військами 57-ї армії гвардії генерал-лейтенанта Гогена та члена військової ради генерал-майора Бочарова.

"В боях за оволодіння правим берегом річки Південний Буг єфрейтор Попов показав високі зразки відваги, мужності. В ніч з 22 на 23 березня 1944 року єфрейтор Попов першим переправився через річку Південний Буг на надувному човні. Він перевіз 31 бійця. Вся ця операція проходила під кулеметним вогнем противника. І наступної ночі єфрейтор Попов перевозив на правий берег бійців, набої та продовольство, а звіди - поранених.

26 березня він з сержантом Маліним продовжував перевозити бійців. Човен був пробитий кулями в декількох місцях. І під вогнем противника єфрейтор Попов, залатавши човен, перевозив поранених. За ніч було переправлено дві стрілецькі роти. Це дало змогу вдержати плацдарм на правому березі річки..."

І ось останній рейс. Єфрейтор, під розривами мін, веде човен з пораненими на лівий берег. Та ворожа куля поранила бійця. Перемагаючи біль, він доставив поранених. І тут ще дві кулі влучили в нього. Єфрейтор випустив з рук весла і помер, як герой...

За цей подвиг єфрейтору Андрію Федоровичу Попову посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

АНТИПІН Пилип Лук'янович

Він загинув і ніколи не повернеться у рідну Башкирію, у село Ямашово. Вічним сном спить солдат у землі Прибужжя, за розквіт якого віддав найдорожче - життя. Сержант Пилип Антипін був командиром відділення саперної роти. Нелегка це була служба.

Ішла весна 1945 року. Оживала природа, дзвеніло піснями птахів степове повітря. Ніколи й не думав боєць, що тут, біля Костянтинівки, славним бойовим подвигом завершиться життя його - ясне і прозоре, безхитрісне і недовге.

22 березня 1944 року сержант Антипін першим почав перевозити на невеличкому надувному човні на протилежний берег річки наших бійців. Вода закипала від осколків і куль, але переправа продовжувалась. 37 чоловік перевіз тоді П. Антипін. Скільки вміння, героїзму треба було, щоб виконати це завдання! І простий радянський боєць справився з ним.

В ніч з 24 на 25 березня, коли з усіх засобів переправи залишився лише маленький двомісний пробитий кулями човен, за весло сів сержант Антипін. Переправляв він по бійцю, весь час ризикуючи бути затопленим холодною водою. А в цей час пролунав наказ про наступ. Край необхідно було швидко, за будь-яку ціну переправити групу командування і радистів.

-Тільки б встигнути! - з такою думкою розпочав виконувати завдання сержант Антипін. І він перевіз за ніч 5 чоловік і рацію. Крім цього з правого берега евакуював чотири важко поранених, яким загрожувала смерть.

Повертаючись останній раз, сержант Антипін попав на бистрину. Наповнений водою човен, керувати вже не стало сил, його занесло до греблі млина, де і загинув безстрашний воїн.

Посмертно Пилипові Лук'яновичу Антипіну присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

ЗРЕЛОВ Іван Петрович ветеран війни, учасник бойових дій, Герой Радянського Союзу

Все почалось у березні 1944 року, коли радянські бійці підійшли з боями до Південного Бугу. На правому березі річки німці добре укріпились. 266-й стрілецький полк прибув у район хутора Строцького. Готувались до переправи. Пізно увечері 15 сміливців разом з командиром, лейтенантом Зреловим спустились до річки. На човні і плоту вони переправились на проти-лежний берег. Зав'язався бій. Згодом на підмогу перепливли ще 16 бійців.

Німці прагнули будь-що скинути у воду наших солдатів, та цього їм зробити не вдалося. Декілька днів тривали бої. І не тільки на цьому напрямку. Радянські воїни справилися з бой-овим завданням. Вони форсували Південний Буг, закріпились на правому березі, знешкоди-ли вогневі точки ворога і дали дорогу своїм основним силам. Мужньо і сміливо вів себе в бою лейтенант Зрелов.

Наші війська погнали фашистів з української землі. Прибузька земля залікувала рани. Лю-ди відбудували народне господарство. З кожним роком красивішають Костянтинівка, Бузьке. Пам'ятають жителі цих сіл, якою ціною прийшло їм визволення. Знають, що за мужність і ге-роїзм, проявлені в боях з фашистами під час форсування Південного Бугу, лейтенанту Івану Петровичу Зрелову було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

ГРИГОР'ЄВ Андрій Григорович ветеран війни, учасник бойових дій, Герой Радянського Союзу

Ніколи не гаснуть у пам`яті жителів с. Бузьке імена мужніх захисників, визволителів від німецько-фашистських загарбників.

Відступаючи в кінці березня 1944 року, озвірілі фашисти вщент спалили Бузьке, а жінок, дітей погнали на переправу, поставивши їх як живий щит. Жорстокі, гарячі бої точилися за переправу. 26 березня 1944 року в бою загинув командир 1041-го стрілецького полку 223-ї гвардійської дивізії, Герой Радянського Союзу підполковник Іван Антонович Бондаренко.

В полку І. А. Бондаренка служив легендарний рядовий боєць Андрій Григорович Григор`єв. У похоронці, яку отримала дружина Андрія Григоровича, що проживала в Москві, 18 чер-вня 1944 року начальник штабу в/ч 23762 писав:

"Шановна гр. Григор`єва, Ваш чоловік Григор`єв Андрій Григорович - вірний захисник нашої Батьківщини - героїчно загинув, воюючи в перших рядах визволителів радянського народу від німецьких загарбників 24 березня 1944 року".

...При форсуванні річки Південний Буг німці зосередили великі сили на правому березі. В числі перших, переправившись на правий берег, Григор`єв повів бійців вперед, захоплюючи їх особистою сміливістю і відвагою. Але раптом з флангу відкрив шквальний вогонь станко-вий кулемет противника. Ряди визволителів рідшали. Тоді А. Г. Григор`єв, не витримавши, що ворожий кулемет косить його товаришів, поповз до нього.

Товариші його були вражені сміливістю бійця і з тривогою слідкували, як скорочувалась відстань між ним і ворожим кулеметом... Ось він вже біля бруствера. Блискавично підняв-шись на весь зріст, кинувся на ворожий кулемет. Фашистський кулеметник чергою пронизав тіло Григор`єва і замовк. Натхненні героїчним подвигом солдата, бійці з криками "ура" кину-лися вперед, щоб помститись за свого товариша.

Німці побігли, не витримавши стрімкого натиску... Похоронили тіло А. Григор`єва на березі ріки Південний Буг, за 200 м від школи в с. Бузьке нашого району і поклялись помститися фашистам. За героїчний подвиг А. Г. Григор`єву посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

НА БУЗЬКОМУ ПЛАЦДАРМІ

22 березня 1944 року, о восьмій годині ранку, 51-й стрілецький полк 93-ї стрілецької дивізії вийшов на східний берег Південного Бугу. Біля хутора Строцького на рубіж ріки вийшов 266-й стрілецький полк цієї ж дивізії.

Німці ретельно готувались до боїв на бузькому плацдармі. Відступаючи, 62 та 76 піхотні дивізії противника знищили всі мости, паромні переправи, човни. На західному березі, де й так високі круті скелясті береги, було підготовлено кулеметні гнізда, відрито окопи повного профілю з ходами сполучення. Заздалегідь фашисти готувалися до жорстоких боїв на Південному Бузі, а тому тут було створено кілька опорних пунктів. Один з них знаходився на території радгоспу "Богданівка". Німецько-фашистські загарбники зосередили на правому березі сильну артилерійську групу і безперервним шквальними вогневыми нальотами перешкоджали пересуванню наших військ.

Перед з'єднанням корпусу стояло важке завдання: форсувати стрімку ріку на підручних засобах. У військових частинах відразу була розгорнута робота по виготовленню човнів, плотів на бочках. Матеріали для обладнання плавучих засобів знаходили на місці, при активній допомозі місцевих жителів. До переправи готувались ретельно, тому що в місцях форсування Південний Буг для наших військ був серйозною водною перешкодою з бурхливою течією, скелястими неприступними берегами. В окремих місцях ширина ріки досягала 200-300 метрів при глибині 5-8 метрів, до того ж швидка течія зносила всі плавучі засоби.

Частини корпусу 22 березня 1944 року провели рекогностировку районів переправи, підтягнули до берега всі засоби переправи. З настанням темноти приступили до форсування ріки на ділянці Костянтинівка - Бузьке.

Перша десантна група 266 стрілецького полку під командуванням лейтенанта Івана Петровича Зрелова і молодшого лейтенанта Овсяннікова у вечірніх сутінках розпочала форсування. 15 відважних сміливців, зустрічаючи сильний кулеметний вогонь противника, на човнах переправились на правий берег і з ходу кинулись в атаку. Не витримав противник жорстокого бою і відступив. Десантна група заволоділа декількома траншеями й окопами, приступила до оборони рубежу.

23 березня німецька піхота перейшла в наступ, зав'язався нерівний жорстокий бій, який тривав більше трьох годин. Фашисти тричі переходили в контратаку, намагалися скинути десант в Південний Буг, але успіху не мали - всі їхні атаки було відбито.

О 12-й годині на допомогу героїчному десанту прийшли легендарні "катюші". Гвардійські міномети своїм вогнем з лівого берега розсіяли німецьку піхоту. Цілий день, до пізньої ночі, на цій ділянці фронту йшов запеклий бій. Вранці 24 березня 1944 року на правий берег було переправлено роту автоматників і два станкових кулемети 51-го стрілецького полку 93-ї стрілецької дивізії під командуванням лейтенанта Ф.Є Морозова. Бійці, чіпляючись за кожен камінь, вели вогонь з автоматів і гранатами вибивали фашистів з траншей і окопів. Після жорстокого бою група зайняла декілька траншей, окопів, один будинок і зосередила свої зусилля на розширенні плацдарму.

На знищення нашого передового підрозділу німецьке командування перекинуло з села Виноградний Сад до батальйону піхоти. Німці кілька разів відчайдушно намагалися скинути наших бійців у воду. П'яні солдати і офіцери силами 350-400 чоловік, з дикими криками неодноразово переходили в контратаку, а в окремих траншеях і окопах доходило до рукопашних побойщ. Але всі спроби божевільного від люті ворога знищити десант радянських воїнів виявилися марними.

23 березня, о 24 годині, штурмова група 1037-го та 1041-го стрілецьких полків переправилась на правий берег Південного Бугу. Противник намагався знову оволодіти втраченими позиціями і кілька разів контратакував.

На рубежі 1041-го стрілецького полку було відбито кілька жорстоких контратак противника і все ж ворогу вдалося потіснити наш десант до самого берега. Командир 1041 стрілецького полку підполковник Іван Антонович Бондаренко особистим прикладом підняв піхоту в атаку. Радянські бійці мужньо відбили контратаку німців. Поранений І.А. Бондаренко продовжував командувати десантною групою, незважаючи на велику небезпеку для власного життя.

В одній із контратак ворожа куля обірвала життя вірного сина Батьківщини. Бійці й командири, дізнавшись про загибель командира полку, вирішили помститися за нього і перейшли у рішучу атаку. Після 2-годинного жорстокого бою німців було вибито з укріпленого опорного пункту - радгосп "Богданівка" - хутір Виноградний Сад".

24 березня перший стрілецький батальйон 51 стрілецького полку під командуванням майора Григор'єва форсував ріку в складі 61 бійця і оволодів опорним пунктом на околиці Богданівки. Одночасно продовжувалась переправа наших військ у районі хутора Строщого.

Вже на західному березі знаходився наш гарнізон з 80 чоловік, який успішно відбивав контратаки гітлерівців. До 27 березня на бузькому плацдармі продовжувались тяжкі запеклі бої. Противник намагався всіма силами стримувати просування наших військ і виграти час для створення опорних пунктів в глибині своєї оборони.

Тільки в районі переправи, на полі бою, гітлерівці залишили більше 250 солдатів і офіцерів вбитими і пораненими. 50 фашистів було взято в полон. Наші війська знищили багато військової техніки противника, заволоділи трофеями.

27 березня 1944 року, о 18 годині 30 хвилин, гітлерівське командування розпочало відступ. Переслідуючи противника, наші війська продовжували наступ у напрямі населених пунктів Царедарівка, Доманівка, станція Веселий Кут...

За форсування рік Південний Буг та Дністер велика група солдатів і офіцерів була удостоєна високих урядових нагород. Звання Героя Радянського Союзу присвоєно чотирьом відважним воїнам, орденами Леніна нагороджено 8 чоловік, орденом Червоного Прапора - 16, орденом Вітчизняної війни - 235, орденом Червоної Зірки - 280, медаллю "За отвагу" - 486 чоловік.

В боях на річці Південний Буг воїни 68-го Белгородського стрілецького корпусу проявили масовий героїзм. Великій групі бійців і командирів, які виявили мужність і героїзм при захопленні плацдарму, Указом Президії Верховної Ради СРСР було присвоєно високе звання Героя Радянського Союзу. І серед них - Івану Антоновичу Бондаренку, Миргаю Ахмасьвичу Фархутдінову, Івану Петровичу Зрелову, Пилипу Лук'яновичу Антипінку, Андрію Федоровичу Попову, Василю Тимофійовичу Попову, Андрію Миколайовичу Остапенку, Анатолію Івановичу Пугачову, Федору Євдокимовичу Харкову, Костянтину Івановичу Фролову та Михайлу Антоновичу Старовойтову. Багато бійців за бої на Південному Бузі було нагороджено орденами і медалями.

К. ЧЕБУНЯЄВ, гвардії підполковник у відставці.

Чернобыль в судьбе прибужан

Историкам ещё предстоит проанализировать причины и последствия Чернобыльской катастрофы. Для этого им придется проанализировать и сопоставить свидетельства многих очевидцев героических усилий сотен тысяч человек. Сейчас трудно перечислить всех, кто прошёл через испытания Чернобылем, назвать имена наиболее отличившихся. В памяти тех, кто всё это испытал на себе, кто ощутил невидимую силу атома, навсегда останутся контуры поверженного четвёртого блока, чёрный лес у городской черты, мертвый город на берегу Припяти и долгие дни напряженно-го труда по укрощению разбушевавшегося атома...

О размахе Чернобыльской катастрофы, о героическом труде энергетиков, строителей, механизаторов, водителей, пожарных, военнослужащих, работников общественного питания, о тяжелой судьбе местных жителей, эвакуированных из зоны бедствия в 1986-1988 гг., в этой книге свидетельствуют жители г. Южноукраинска и Арбузинского района.

Первыми шли разведчики

Первый южноукраинский десант работников ЮУ АЭС, который 27 апреля начал работать на месте аварии, трудно назвать "лик-видаторами". Скорее они были разведчиками. А уже потом по составленной ими радиационной обстановке, где была отражена интенсивность радиационного излучения на территории станции, пошли "ликвидаторы".

Работники службы радиационной безопасности атомной станции проходили наиболее опасные участки и определяли зоны возможной организации восстановительных работ. По проложенным маршрутам выходили на опасную работу шахтеры и строители, монтажники и энергетики. Материалами радиологической разведки пользовались члены правительственной комиссии для организаций работы в зоне ЧАЭС.

Свидетельствует Юрий Павлович РУБАН -

специалист дозиметрического контроля, бывший начальник отдела охраны труда и радиационной безопасности, руководитель первой бригады специалистов радиологического контроля с Южно-Украинской АЭС, которая одной из первых 27 апреля 1986 года прибыла к аварийному четвёртому энергоблоку Чернобыльской АЭС. За участие в ликвидации последствий аварии на ЧАЭС Ю.П. Рубан награжден в 1986 году орденом Дружбы народов.

- 26 апреля 1986 года на Чернобыльской АЭС произошла тяжёлая авария с разрушением реактора, с большим выбросом радиоактивных веществ, которые образовали на территории Украины поля высокой степени радиационного излучения, опасные для здоровья и жизни многих людей. Для меня и многих коллег участие в ликвидации последствий аварии на ЧАЭС стало периодом тяжёлой, опасной, но очень нужной работы.

Об аварии мы узнали 26 апреля и сразу же начали готовиться к отъезду. Взяли с собой самое необходимое... приборы для измерения радиационного излучения. Они - то и стали основной приборной базой для первых дней ликвидации последствий аварии. Ехали мы на АЭС в составе группы из девяти человек. Все - специалисты службы радиационной безопасности, которые знали, как вести себя в зоне ионизирующего излучения. В составе группы были Сергей Васильевич Заворотный, Владимир Филиппович Сизов, Александр Семергей, Анатолий Григорьевич Солтык, Василий Николаевич Чернятьев, Петр Григорьевич Бойко, Виктор Владимирович Полторац, Сергей Иванович Яблунковский.

К работе приступили ещё по дороге на ЧАЭС, отслеживая обстановку по пути следования. Поэтому, когда прибыли на площадку, уже представляли, с какой тяжёлой аварией нам пришлось столкнуться.

Конечно же, больше всего досталось пожарным и первой смене работников ЧАЭС, которым пришлось на себе ощутить первый удар ядерной аварии. Обидно, что многие не смогли защитить себя от радиоактивного излучения. Может потому, что не знали об этом, а, может, потому, что не было команды для использования защитных средств. Если бы с первых часов аварии информация о происшедшем распространялась оперативно и была объективной, безусловно, удалось бы уменьшить число пострадавших. Мне кажется, что до настоящего времени ещё многие события, связанные с аварией на ЧАЭС, остаются под грифом "секретно". В конце июля 1986 года начальник лаборатории внешней дозиметрии ЮУ АЭС Александр Иванович Блохин вместе с дозиметристами Михаилом Григорьевичем Чагуром и Сергеем Григорьевичем Бойко на площадке Чернобыльской АЭС занимался измерением радиационного фона для определения безопасных маршрутов прохода ремонтных бригад к месту работы на энергоблоках. Замеры мощности излучения требовались также для составления картограмм дозовых нагрузок и сбора информации для оформления нарядов на выполнение работ на разделительной стенке аварийного блока.

Чтобы собрать необходимые сведения, которые помогали снизить облучение "ликвидаторов", бригаде дозиметристов в составе восьми человек приходилось постоянно рисковать собственным здоровьем. Понимали, что чрезвычайная ситуация на ЧАЭС требует самоотверженности и личного участия каждого.

Рабочие опасной зоны

В ликвидации последствий аварии на ЧАЭС от службы радиационной безопасности Южно-Украинской АЭС также участвовали: А.И. Видяев, П.Е. Вишняков, А.Е. Вишняков, В.В. Дьяченко, С.К. Деморацкий, В.Д. Заболотный, В.В. Иовенко, В.В. Медведенко, А.З. Николаев, В.А. Озерков, С.Н. Попов, В.В. Юрченко и другие.

Самоотверженность и отвагу на Чернобыльской АЭС проявили работники цеха тепловой автоматики и измерений: В.С. Колесников, И.А. Ледовский, А.Л. Макусей, И.А. Палагнюк, Л.И. Попов, А.В. Салгиреев, В.В. Тимошин, В.М. Цепков.

Связисты на главном направлении

После аварии бывший начальник связи ЮУ АЭС Н.С. Мартынов возглавил на ЧАЭС специальную группу, которая занималась прокладкой поврежденных и выведенных из строя средств связи. Работали на самой станции, в 30-километровой зоне и в г. Припять. Связистам пришлось начинать с самого простого: прокладывать коммуникации, ремонтировать соединения, в отдельных, особо опасных местах, полностью восстанавливать поврежденные схемы. Это просто, когда работаешь в нормальных условиях. В условиях же жесткой радиации все приобретает иную окраску. Каждая операция и даже движение расписаны по времени, и этот жестокий график надо строго выполнять иначе можно досрочно выбыть из строя. На совесть трудились в зоне радиационной опасности связисты Николай Андреевич Фостачук, Иван Андреевич Батухтин, Василий Иванович Паламарчук, Александр Владимирович Беспалько, Сергей Николаевич Добринов, Сергей Петрович Трофимов, Олег Павлович Кожевников и другие. Они с честью выполняли порученную работу.

Свидетельствует Сергей Петрович ТРОФИМОВ -

участвовал в ликвидации последствий аварии с 15 мая 1986 года в составе группы южноукраинских связистов, налаживал производственно - техническую радиосвязь на промышленной площадке ЧАЭС:

- О масштабах аварии на ЧАЭС я узнал только, когда прибыл на площадку. Вызывали тревогу масштабы разрушений и влияния поврежденного реактора на окружающую среду. К моменту нашего прибытия на станции уже было достаточно много ликвидаторов.

Поэтому многие подразделения связывались со штабом, устанавливая новые радиостанции. Здесь пригодился наш опыт по устройству радиосвязи на ЮУ АЭС - накануне аварии мы установили и испытали новое оборудование радиосвязи венгерского производства. Пришлось в необычных условиях делиться опытом и работать рука об руку со специалистами ЧАЭС.

Нам пришлось на крыше машзала второго энергоблока устанавливать антенну радиостанции. Она необходима была для управления производством работ на площадке ЧАЭС. С работой справились за одни сутки, но получили выговор от дозиметристов за нарушение регламента пребывания в зоне с повышенным уровнем радиации. Этот вынужденный просчёт компенсировала благодарность от руководства Чернобыльской АЭС за успешно выполненную работу. В чернобыльской зоне нельзя было рисковать ни здоровьем, ни временем. Задания необходимо было выполнять в кратчайшие сроки и с первого раза.

Свидетельствует Иван Андреевич БАТУХТИН -

электрослесарь СДТУ Южно-Украинской АЭС:

- 1 августа 1986 года был направлен на ЧАЭС для организации линейной связи. Линиями проводной связи мы соединяли между собой объекты, на которых работали люди: детский садик, который в то время служил конторой для строителей, прачечную, где дезактиваторщики работали круглые сутки и др.

На третьем блоке необходимо было установить громкоговорители. Чтобы выполнить поставленную задачу, к месту работы нас доставляли по объездной дороге, на бронетранспортере. При этом приходилось пересекать и места с ещё не собранным графитом с разрушенного четвёртого энергоблока. Стрелка радиометра в таких местах, даже под прикрытием брони, зашкаливала...

Рабочие Чернобыльской зоны

В цехе переработки радиоактивных отходов трудятся А.И. Захарченко, О.М. Волошин, А.В. Кудин, П.В. Овсяный и другие, которые в составе оперативных десантов южноукраинских энергетиков в опасную зону Чернобыльской АЭС добросовестно выполняли свои задачи.

Много сделали для своевременного пуска энергоблоков ЧАЭС после аварии изолировщики В.Н. Константинов, А.А. Замураев, В.Ф. Замураев, И.Б. Кушнир, Н.В. Моргун, Н.Ф. Омельченко, В.В. Панченко, В.П. Турчинович, В.С. Шах и другие.

На боевом посту в зоне ЧАЭС

С первой партией были направлены в Припять военнослужащие воинской части по охране Южно-Украинской АЭС капитан И.В. Ткачук, военнослужащие Г.С. Висарион, В.В. Юркул, Н.В. Бондарчук, В.П. Стефашин, Н.А. Черней, О.П. Кожевников, В.И. Пластамак. Они несли службу на ЧАЭС с 3 мая 1986 года. Им пришлось организовывать охрану аварийной станции, осуществлять допуск на территорию "ликвидаторов".

В коллективе нашей воинской части служили и бывшие военнослужащие с ЧАЭС. В.В. Пономарёв, И.Д. Власенко, А.Н. Однолетко встретили радиационную опасность на боевом посту и награждены медалями "За отличие в воинской службе" второй степени.

Всего в период 1986-1990 гг. войсковая часть по охране Южно-Украинской АЭС направила на ликвидацию последствий аварии на ЧАЭС 88 военнослужащих.

Свидетельствует Валерий Васильевич ПОНОМАРЕВ -

военнослужащий воинской части ЧАЭС, в страшную ночь аварии он находился на боевом посту. За участие в ликвидации последствий аварии награждён медалью "За отличие в воинской службе" второй степени:

- Ночью 26 апреля 1986 года, когда случилась авария, наше подразделение было поднято по тревоге, и где-то через час мы уже прибыли на атомную станцию. Мы находились на станции около суток, выполняя поставленные задачи по охране объекта. Что произошло - конкретно не знали. Информация, доведенная до военных, была такой: произошла крупная авария, но реактор цел. Поэтому и относились мы к сообщениям двояко: вначале верили им, потом появились сомнения. Они усиливались тревогой, основанной на серьезных обстоятельствах: под утро один за другим стали "выходить из строя" люди. К утру около 20% сослуживцев были отправлены в больницу. Симптомы болезни у военных проявлялись позже, чем у пожарных, - мы были подальше от поврежденного реактора.

Обеспечивая охрану объекта, личный состав нашего подразделения находился в разных местах на территории АЭС. Понятно, что те, кто нес службу недалеко от реактора, облучились сильнее.

После аварии все были обеспокоены тем, что людям становилось плохо. А от чего плохо - никто не мог понять. Хотя раньше, во время теоретических занятий в части, мы изучали все возможные последствия ядерной аварии. Но кто мог поверить в такое?..

После наблюдений за происходящим, в результате сопоставления фактов, стало очевидным то, во что не хотелось верить: реактор разрушен. Позже наши догадки подтвердила правительственная комиссия. Многие из нас еще долго верили в то, что Припять спасут: вычистят, вымоют, и город будет заселен.

На службу опасную...

В 1980 году **Валерий Онуфриенко** был призван для несения срочной службы по охране особо важных объектов в Томске-7. Затем учился в Саратовском высшем командном военном училище и служил в войсках МВД Украины. Четыре месяца, с 1986 г. октября по февраль 1987г., взвод лейтенанта В. Онуфриенко в составе спецкомендатуры Чернобыльской АЭС обеспечивал охрану станции.

- В отличие от других, - вспоминает В.В. Онуфриенко, - мы владели ситуацией, поэтому страха не было, просто каждый по своему ощущал настороженность. Но однажды действительно стало не по себе - когда солдатам показали фильм, в котором с помощью компьютерной графики во всех деталях был воспроизведен взрыв четвёртого энергоблока...

Возможно, молодость, соответствующий психологический настрой да советы мамы-врача способствовали тому, что из всех возможных последствий той командировки осталась у Валерия Васильевича только ... горькие воспоминания. А сегодня к этому чувству добавились обида и недоумение по поводу нынешнего отношения к "чернобыльцам". Отмену льгот и компенсаций, отказ правительства от своих обещаний, считает он, можно объяснить только равнодушием. А это несправедливо по отношению к людям, которые первыми откликнулись на призыв помочь ликвидировать последствия аварии и ценой своего здоровья погасили радиационный, смертоносный костер.

Подвиг пожарных мы помним всегда

После операторов Чернобыльской атомной станции, которые первые ощутили дыхание взорвавшегося реактора четвертого блока, вторыми удар огненной стихии приняли пожарные военизированной пожарной части ЧАЭС, которые проявили стойкость и героизм при тушении пожара и ценой своей жизни предотвратили дальнейшее развитие аварии.

Тревожным были дни конца апреля 1986 года, когда на Чернобыльской АЭС произошла авария. Для ликвидации последствий аварии со всех концов страны ехали добровольцы. Не остались в стороне и наши пожарные. Первым на боевом посту выбывшего из строя начальника ВПЧ-2 по охране Чернобыльской АЭС майора Л. П. Телятничкова заменил начальник Южноукраинской военизированной пожарной части В.С. Маевский, который на Чернобыльской

АЭС обеспечивал деятельность пожарных с 6 по 19 мая 1986 года.

С 9 мая вахту на ЧАЭС несли пожарные С.В. Политаев и Н.И. Стацюк, с июня - В.Н. Гришан. Добросовестно выполняли свои обязанности по обеспечению пожарной безопасности Чернобыльской АЭС сотрудники Южноукраинского ВПО О.А. Мазуренко, А.В. Салыга, В.В. Аблонский, М.Ф. Един, С.А. Мороз, А.Н. Кусень, В.И. Конух, Н.В. Погребной, С.В. Коль, А.Ф. Коваленко, В.А. Татомир, А.И. А.И. Зинченко, А.Н. Гребень, С.Г. Сушко, Ю.Д. Плакун.

За проявленное мужество и самоотверженность Указом Президиума Верховного Совета СССР В.С. Маевский (*на фото*) награждён медалью "За трудовую доблесть", Н.И. Стацюк, С.В. Политаев, В.Н. Гришан награждены медалью "За отвагу на пожаре".

Свидетельствует Владимир Станиславович МАЕВСКИЙ -
*в апреле 1986 года начальник Южно - Украинского военни-
зированной отряда пожарной охраны, руководитель пер-
вой смены бойцов пожарной охраны, которые сменили на бо-
евом посту людей майора Телятникова:*

- После той тревожной ночи ряды пожарных, которые до-
стойно встретили опасность, выстояли и спасли станцию от
разрушения, заметно поредели. Большинство были направ-
лены на обследование и лечение в госпитали и специализи-
рованные клиники г. Москвы. Безусловно, подвиг пожарных
ЧАЭС останется навеки в нашей памяти.

Заменить выбывшего из строя по причине острой лучевой
болезни командира пожарной части ЧАЭС, майора Телятнико-
ва командование поручило мне. Я прибыл на площадку ЧАЭС 7 мая 1986 года, где получил при-
каз о назначении начальником пожарной части на ЧАЭС. Часть пришлось формировать прак-
тически с самого начала. Приходило новое пополнение со всех уголков бывшего Союза. Боль-
шинство людей не были обучены работе в условиях радиационной опасности, поэтому при-
шлось начать с обучения, чтобы сохранить их здоровье. Служба мёдом не казалась. Пожарные,
сменяя друг друга каждые четыре часа, контролировали противопожарный режим на станции
и в зоне, тушили горевшие леса, несли караульную службу, занимались профилактической ра-
ботой, откачивали воду высокой активности из - под реактора.

Порой удивлялся самоотверженности наших людей. Работали на износ, не считаясь с лич-
ным здоровьем, стремились всё сделать, чтобы поскорей ликвидировать последствия тяже-
лой аварии.

Припоминаю такой случай. Во время удаления воды из бассейна выдержки отработанно-
го ядерного топлива разорвался пожарный рукав и вода хлынула прямо на людей. Они бро-
сились ликвидировать эту аварию местного значения, подставляя разогретые под солнечны-
ми лучами тела под прохладные струи опасной жидкости...

С каждым годом ряды "чернобыльцев" редеют. Уходят, прежде всего, те, кто себя не жалел,
кто пренебрегал опасностью по незнанию или надеялся: авось пронесет.

Сейчас много говорят о последствиях, ошибках, просчётах в организации ликвидации ава-
рии. Мне кажется, что главная ошибка была в том, что людей своевременно не известили о
степени опасности для здоровья, что не вывезли их из опасной зоны в первый день аварии.
Ведь сделав это, удалось бы сохранить здоровье сотен тысяч людей.

Военные сборы в зоне ЧАЭС

Бывшие военнослужащие, находящиеся в апреле 1986 года в запасе, по призыву военных комиссариатов снова одели военную форму, чтобы пополнить ряды "ликвидаторов" последствий аварии на четвёртом энергоблоке Чернобыльской АЭС. В их числе было много и жителей Арбузинского района.

Владимир Михайлович Мартынко - 1963 года рождения, житель пгт. Арбузинка, слесарь газового хозяйства.

В период с 6 сентября по 2 ноября 1987 года по призыву Арбузинского райвоенкомата участвовал в ликвидации последствий чернобыльской аварии. В опасной зоне работал на санитарно - контрольном комплексе "Припять". За период военной командировки в зону ЧАЭС получил радиационное облучение равное 06,09 бэр. В 1988 году у него родился сын Евгений, который, как и отец, является потерпевшим от радиационной аварии.

Виктор Иванович Таранец - 1954 года рождения, житель пгт. Арбузинка, водитель САЗО "Украина".

Направлен на военные сборы в чернобыльскую зону Арбузинским райвоенкоматом осенью 1987 года. В период с 6 сентября по 12 декабря 1987 года работал водителем на перевозке мусора от разрушенного реактора до спецмогильника радиоактивных отходов, а также участвовал в засыпке щебнем и песком площадки возле 4-го энергоблока. За время чернобыльской командировки получил дозу облучения, равную 09,195 бэр.

Николай Леонидович Онищенко - 1948 года рождения, житель села Полянка Арбузинского района, работал электриком на Кавуновском комбикормовом заводе.

На ликвидацию последствий аварии на ЧАЭС направлен летом 1986 года Арбузинским райвоенкоматом. В период с 21 июня по 29 сентября 1986 года Н.Л. Онищенко был на военных сборах, участники которых занимались химической обработкой загрязнённой территории. За период работы в 30-километровой зоне получил радиационное облучение в 18,02 бэра. Оформлен на льготную пенсию как участник ликвидации последствий аварии на ЧАЭС.

Александр Николаевич Галата - 1955 года рождения, уроженец г. Горловки Донецкой области. Работал трактористом в ксхп "Украина" Арбузинского района. Был женат, имел троих детей. Умер в 1997 году.

Направлен на военные сборы Арбузинским райвоенкоматом. Участвовал в ликвидации последствий аварии на ЧАЭС в период с 6 сентября 1987 года по 20 ноября 1987 года. Участвовал в дезактивационных работах в г. Припять и в других населённых пунктах 30-километровой зоны. За период службы получил облучение, равное 03,91 бэр. Позже была подтверждена вторая группа инвалидности. После тяжёлой болезни, связанной с участием в ликвидации последствий аварии на ЧАЭС, умер в сентябре 1997 года. Семья получает льготы за умершего инвалида.

Виктор Иванович Коновал - 1957 года рождения, водитель опытного хозяйства "Агрономия" Арбузинского района.

На военные сборы был призван райвоенкоматом 1 июля 1986 года. Служил водителем в воинской части, перевозил "ликвидаторов" к месту аварии для восстановительных работ. В чернобыльской зоне служил 45 суток.

Кроме В.И. Коновала из Агрономии для участия в ЛПА призывались **Николай Зинчук, Петр Олдобрай, Николай Базалевский.**

Арбузинским районным отделом внутренних дел на службу в зону Чернобыльской АЭС в период 1987-1988 гг. были направлены: **Виктор Иванович Дуйко, Василий Пантелевич Дуйко, Виктор Криминский, Виктор Михайлович Дырша, Олег Анатольевич Тимченко, Александр Николаевич Сиваченко, Василий Афанасьевич Левицкий, Виктор Владимирович Дранный.**

Южноукраинским ГОУВД на службу в опасной зоне направлялись **Виктор Леонидович Петренко, Сергей Николаевич Зарудняк.** В своё время испытание чернобыльской зоной прошли **Олег Иванович Кравченко, Антон Андреевич Голубенко** и другие. Несли службу в зоне Чернобыльской АЭС также инспекторы дорожно-патрульной службы **Николай Семенюк** и **Николай Руденко.**

Рабочие опасной зоны

Много сделали для организации ликвидации последствий аварии водители, механизаторы других предприятий организаций, учреждений и сельхозпредприятий. Вспомним о них.

Николай Андреевич КРИВОШЕЕВ родом с Братского района (с. Новомарьевка) во время аварии работал водителем в п.г.т. Константиновка Арбузинского района в районном предприятии электрических сетей. С 30 мая 1987 года по 16 июня 1987 года по направлению Вознесенского предприятия электрических сетей участвовал в ликвидации последствий аварии на ЧАЭС. В 1991 году в семье М.А. Кривошеева родился сын, который также является потерпевшим вследствие аварии на ЧАЭС.

Леонид Иванович АГАРКОВ, 1967 года рождения, уроженец села Новокрасное Арбузинского района. В день аварии на четвёртом энергоблоке Чернобыльской АЭС он проходил срочную военную службу в части № 3254, которая находилась вблизи атомной станции. Л.И. Агарков служил водителем поэтому 30-километровую зону пришлось исколесить вдоль и поперек. На долю военнослужащих выпало выполнять самую опасную работу на ликвидации последствий аварии. Свой воинский долг в чернобыльской зоне он исполнял в период с 27 апреля по 25 октября 1986 года.

Леонид Евгеньевич САЛАСИН - призывался на сборы райвоенкоматом. В ликвидации последствий аварии участвовал в качестве водителя, имеет вторую категорию ликвидатора.

Григорий Тимофеевич РУБЦОВ - работал трактористом-машинистом в управлении строительства Южно-Украинской АЭС. Когда случилась беда в Чернобыле, был направлен для работы в зоне. Трудился на зачистке грунта, участвовал в строительстве объектов, выполнял другие порученные работы.

Автокрановщик **Сергей Иванович ПЛАСТАМАК** в мае 1986 года в составе бригады АПО ДЭСТ работал в зоне ЧАЭС на монтаже плит.

Любомир Павлович ДЕНЬКОВИЧ на момент аварии на ЧАЭС трудился в коллективе Южноукраинского управления "Гидроспецстрой" на сооружении объектов Южно-Украинского энергокомплекса. Когда нахлынула чернобыльская беда, вместе с другими работниками управления работал на ЧАЭС - участвовал в строительстве "стенки в земле" под плитой реактора блока №4 в период с 22 мая по 30 июня 1986 года.

Александр Александрович ХВОСТЕНКО от коллектива механизированной колонны №9 работал на устройстве линий электропередач на ЧАЭС в сентябре 1986 года.

Сергей Николаевич КАЧУРА в 1986 году на ЧАЭС работал в составе строительного управления, выполнял сварочные работы.

Отзвуки аварии на ЧАЭС в Прибужье

После аварии на ЧАЭС, 2 мая 1986 года, в посёлке строителей и энергетиков ЮУ АЭС было отмечено значительное повышение гамма - фона. В районе поста ГАИ он составлял 240 мкр. в час, в районе ДКиТ "Энергетик" - 190, в третьем микрорайоне - 190 мкр. в час. Средний фон (при обычном в 18 микрорентген в час) составлял в этот день 190 мкр. в час.

3 мая средний фон в жилой застройке несколько снизился до 106, а 4 мая поднялся до 110. 5 мая снова снизился до 94 мкр. в час и постепенно снижался. К 15 июня радиационный фон местности пришёл к своему обычному значению - 18 мкр. в час.

Повышенной была и активность воды в реке Южный Буг. Для уменьшения опасности влияния повышенного фона в городе по требованию санэпидстанции был остановлен водопровод, в фильтры которого был засыпан активированный уголь, вследствие чего удалось снизить суммарную активность питьевой воды в 10 раз.

В течение 3-х недель в город был запрещен ввоз молочных продуктов, ежедневно проводилась мойка дорог на промышленной площадке и в городе. Санитарная станция проверила квартиры, заселённые пострадавшими из Припяти, изъяла и захоронила загрязнённые вещи.

По данным санэпидстанции, каждый житель города в период с 2 мая по 13 июня 1986 года получил дополнительную дозу 0,034 бэра, а всего за весь 1986 год, с учётом потребления продуктов, воды, вдыхания воздуха 0,34 бэра.

Каждый житель города в 1986 году получил суммарную активность в 2-2,5 раза выше обычной. Годовая доза для каждого жителя нашего города по нормам радиационной безопасности составляет 0,5 бэра и этот дозовый предел в 1986 году не был превышен.

***

25 сентября 2000 года Президент Украины подписал Указ "Про заходи, пов'язанні з Актом закриття Чорнобильської АЕС". В соответствии с этими документами была разработана и осуществлена комплексная программа снятия с эксплуатации ЧАЭС и программа социальной защиты работников ЧАЭС и жителей г. Славутича.

15 декабря в 13 часов 18 минут реакторная установка 3-го энергоблока Чернобыльской АЭС (РБМК-1000) заглушена для окончательной остановки и проведения работ для вывода станции с эксплуатации. Это событие проходило в торжественной обстановке в Национальном Дворце "Украина", где собрались руководители государства, зарубежные гости, представители областей и трудовых коллективов. Была организована прямая телевизионная трансляция с БЩУ-3 ЧАЭС. Приказ об остановке третьего энергоблока дал Президент Украины Л.Кучма.

Садове - земля героїв-трудолюбів

У Всесвітній мережі Інтернет відзначено, що село Садове Арбузинського району - це колиска Героїв Соціалістичної Праці. Важко заперечити, адже не в кожному районі і навіть в області є населений пункт, в якому протягом кількох років відразу 14 сільських трудівників отримали найвищу урядову нагороду за звитяжну працю. Сталося це у тяжкі післявоєнні 1947 - 1949 роки. За високі врожаї цукрового буряку і озимої пшениці 14 працівників колгоспу "Заповіт Ілліча" отримали звання Героя Соціалістичної Праці. Це був своєрідний український рекорд.

Садове мало чим відрізняється від інших сіл Арбузинського району. Хіба тільки тим, що до однойменної сільської ради входять невеличкі села, які розмістились неподалік центральної садиби - Виноградний Яр, Зелена Поляна та Новомихайлівка.

Місцеві краєзнавці відзначають: "Землі навкруги заселялись ще з найдревніших часів. Археологи знайшли тут поселення епохи неоліту і племен трипільської культури, ранньої, середньої і пізньої бронзи, кургани і могильники скіфів та сарматів, племен черняхівської культури".

У другій половині XVIII ст. родючі землі біля села були передані колоністам Дауенгауеру та Окснеру. В 1817 році ця територія була включена до складу третього округу Херсонських військових поселень і підпорядкована командуванню 3-му Бузькому уланському полку, підрозділи якого були розквартировані в Костянтинівці, Олександрівці, Семенівці, Благодатному та Арбузинці.

В 80-х роках XIX ст. на землях поміщика Романова було засновано поселення державних селян під назвою Романівка. В 1916 році воно належало Костянтинівській волості Єлизаветградського уїзду Херсонської губернії і об'єднувало понад 130 помешкань з більше 600 жителів. І тільки в 1923 році, коли впроваджувався новий територіальний поділ, Романівка отримала нову, нинішню свою назву - село Садове.

Подальша історія села мало чим відрізнялась від сусідніх поселень. Жителі важко пережили період Першої світової війни, коли багатьох односельчан було мобілізовано до царського війська. Під час жовтневої революції, інтервенції, громадянської війни потерпали як від революціонерів, так і від іноземних загарбників - кожна влада встановлювала свої жорстокі правила і вимагала від селян покорі. А втім не скорились садівчани, як могли протистояли тимчасовим режимам, жили бідно, але з надією на краще майбутнє. В 1932 - 1933 роках село "косив" голодомор, то ж чимало в ті часи недорахувались односельчан.

На історії Садового важку відмітину залишила Друга світова війна: 112 жителів воювали на фронті у складі Червоної Армії. 86 з них не повернулися до рідного дому, загинули у запеклих боях з фашистськими загарбниками. На згадку про них, в 1962 році в селі було споруджено пам'ятник. У роки німецької окупації в Садовому діяла підпільна група під керівництвом В. А. Курдасова.

Післявоєнні роки стали періодом важких випробувань. Відроджуючи зруйноване війною, люди дбали про майбутнє: щоб розквітло село, щоб швидше загоїлись бойові рани в односельчан, щоб у кожній оселі був достаток, щоб у злагоді й любові зростали діти. Держава, як могла, стимулювала розвиток сільського господарства, адже продовольчі резерви були важливим фактором у відбудові й розвитку всіх галузей промислового виробництва. В цей період в країні широко розгорнулося змагання за найвищі досягнення у вирощуванні продовольчих сільськогосподарських культур. Активно включилося в нього й Садове. На полях місцевих господарств "Заповіт Ілліча" та імені Петровського розпочалася справжня боротьба за високі врожаї серед ланок ручної праці. І результат не забарився.

У центральній пресі був опублікований Указ Президії Верховної Ради СРСР від 16 лютого 1948 року "Про присвоєння звання Героя Соціалістичної Праці трудівникам Садовської сільської ради". Ось імена перших на Арбузинщині Героїв Соціалістичної Праці:

Кислиця Петро Єгорович (1894-1972) - голова колгоспу "Заповіт Ілліча", який забезпечив врожайність озимої пшениці по 30,2 центнера з гектара. В жовтні 1944 року П.Є. Кислицю було обрано головою колгоспу. В період евакуації протягом трьох років працював у сільськогосподарській частині на території Азербайджанської РСР. Нагороджений орденами та медалями за видатні успіхи в організації сільськогосподарського виробництва.

Соколенко Микола Григорович (1909-1986) - бригадир колгоспу "Заповіт Ілліча".

Височанський Іван Тимофійович (1905-1988) - бригадир колгоспу "Заповіт Ілліча". Користувався великою повагою й авторитетом у селі, багато зробив для розвитку колгоспного руху. В 50 -х роках минулого століття був обраний головою арбузинського колгоспу "Україна". Під його керівництвом господарство досягло високих успіхів у виробництві та продажі державі сільськогосподарської продукції, зміцнило матеріально-технічну базу. Удостоєний ордена Леніна, високого звання Героя Соціалістичної Праці, нагороджений медалями *(на фото)*.

Давиденко Петро Павлович (1904-1971) - голова колгоспу імені Петровського.

Іртищенко Олександр Іванович (1905 р.н.) - бригадир колгоспу імені Петровського.

Тищенко Григорій Гаврилович (1917-1978) - бригадир колгоспу імені Петровського.

Ордена Леніна в 1948 році був удостоєний М. О. Кавака.

Натхненні високою відзнакою своєї праці колгоспники продовжували встановлювати рекордну врожайність сільгоспкультур. І знову трудова перемога. В квітні 1949 року в Арбузинському районі з'явилися ще вісім Героїв. В відповідності з Указом Президії Верховної Ради СРСР від 23 квітня 1949 року, звання Героїв Соціалістичної Праці були удостоєні:

Абрамова Ганна Костянтинівна (06.05.1924 р.н.) - ланкова колгоспу "Заповіт Ілліча";

Височанська Віра Степанівна (1928 р.н.) - ланкова колгоспу "Заповіт Ілліча";

Кавака Любов Данилівна (1915 р.н.) - ланкова колгоспу "Заповіт Ілліча";

Кавака Марія Прокопівна (1929 р.н.) - ланкова колгоспу "Заповіт Ілліча";

Кузьменко Олена Вікторівна (1915-1999) - ланкова колгоспу "Заповіт Ілліча";

Мельніченко Ніна Гаврилівна (1913-1979) - ланкова колгоспу "Заповіт Ілліча";

Ніколаєнко Ганна Пантелеївна (1920-1985) - ланкова колгоспу "Заповіт Ілліча";

Чала Надія Онисимівна (1909-2001) - ланкова колгоспу "Заповіт Ілліча".

Кожна з ланкових забезпечила вирощування на кожному з 20 гектарів по 30 і більше центнерів озимої пшениці та високий врожай інших сільгоспкультур.

В цей же період орденами Леніна і Трудового Червоного Прапора був нагороджений комбайнер Н. Я. Височанський, орденами Жовтневої революції і Трудового Червоного Прапора - доярка В. Н. Цуренко, орденом Жовтневої революції - ланковий рільничої бригади С. В. Бовщик.

В післявоєнні роки село продовжувало свій розвиток. Відбудовувались старі будівлі. З'явилась нова школа, Будинок культури, дитячий садок. Колишній колгосп "Заповіт Ілліча"

став передовим радгоспом "Зелена Поляна". Працювати в радгосп прибували люди з різних куточків нашої країни. Місцеві жителі привітно зустрічали їх.

Свого часу на сторінках районної газети "Нове життя" заступник редактора Михайло Пигида зазначав:

"Вперше в одній сільраді з'явилося за два роки 14 Героїв Праці. Про колгоспи "Заповіт Ілліча" та імені Петровського гриміла слава на всю Україну. Зачастили у Садовську раду кореспонденти з Києва, Москви. Прибували делегації з різних куточків країни. Їхали люди повчитись досвіду, побачити, як живуть люди в цих господарствах. І хоча повоєнні відбудовні роки були важкими, але у Садовому дещо нове у побуті було. Взяти для прикладу електроосвітлення. В навколишніх селах блимали каганці, керосинки, а в будинках садівчан сяяли лампочки Ілліча. Працювала своя електростанція.

Мені доводилось зустрічатись з Героями Соціалістичної Праці в 70-ті роки. Тоді я збирав матеріали для написання документальної повісті "Садове - село Героїв", яка була опублікована в "Новому житті" в 1976 році. Це були прості селяни, котрі звикли трудитись чесно, самовіддано. Часом смішні історії з свого життя розповідав мені М. Г. Соколенко. А ще він повідав, що П. Є. Кислиця був близько знайомим з тодішнім секретарем ЦК КП України М. С. Хрущовим.

Не тільки в Садовській сільській раді були орденоносці. Високих урядових нагород у другій половині сорокових років були удостоєні сотні арбузінських хліборобів, тваринників. Кавалерами ордена Леніна в ті роки стали колгоспники А. Ю. Безсмертна, В. Г. Височанський, О. Ф. Кислиця, М. Г. Соколенко, завідувача початковою школою З. Г. Олексієнко, вчителька Арбузінської семирічної школи О. М. Савченко та ін.

Ордена Трудового Червоного Прапора удостоєні С. О. Кавака, О. І. Мягкий, Г. Я. Ратушна, В. Л. Білозерська, Г. К. Герасименко, Д. А. Голованець, М. Г. Ісакова, І. І. Колбасовський, С. П. Комишник, М. Н. Стародуб та багато інших. Медаллю "За трудову доблесть" в ті роки нагороджені Г. Г. Білозерська, Г. Ф. Іщенко, І. Т. Чалий, Н. Г. Мельніченко, М. А. Назарова, В. Ф. Старик, П. А. Радецький та інші. Колгоспниці Г. Х. Вицина, Л. І. Казимир, Р. О. Ратушна, О. М. Кишко, І. Н. Піскун, І. Л. Ратушній та ще 46 трудівників удостоєні медалі "За трудову відзнаку".

/Новый Город

ЖИТТЯ ПРОЖИТИ - НЕ ПОЛЕ ПЕРЕЙТИ

В історії Арбузинського району багато сумних і радісних подій. З часом вони забуваються в людській пам'яті. А для нашого сьогодення і для майбутнього важливо знати і свято берегти наше коріння, завдяки якому ми стали такими, як є і якими стануть наші нащадки. Тому основна ідея електронної книги пам'яті, яку пропонуємо читачам на сторінках Інтернет - сайту "Новый Город", - розповісти про недалеке минуле нашої малої Батьківщини - Арбузинщини. Герої нарисів - це наші земляки, які доклали чимало зусиль, щоб створити в райцентрі, в селах і в селищах району певні стандарти життя, трудової діяльності, навчання, відпочинку. Сподіваємось, що події недалекого минулого, у викладі наших співрозмовників, викличуть у читачів приємні спогади.

Розділ перший

СЛІВІНСЬКИЙ ЛЕОНІД ГАВРИЛОВИЧ

Історія Арбузинського району насичена важливими подіями, які стали результатом наполегливої праці, героїчної звитяги, відданості малій Батьківщині моїх земляків. Важливо, щоб прийдешні покоління знали історію свого краю, своєї родини і на основі цього плекали щасливе майбутнє для своїх дітей, онуків, правнуків.

Наша історія складається з подій, за кожною з яких стоїть конкретна особа, або група однодумців, об'єднаних однією метою. Ось і пропоную читачам заглибитись в історію нашого краю сходянками трудової біографії нашого земляка Леоніда Гавриловича Слівінського, якому в 2015 році виповнилось 85 років, 25 з яких віддав служінню Арбузинському району.

Південний Буг несе свої води з північного заходу на південь просторами рідної України. В межах Кривоозерського району ріка спокійна, з порослими чагарниками берегами, між високорослих дерев біліють охайні будиночки місцевих жителів. Тут, в прибузькому селі Тернувата, 16 лютого 1930 року народився Леонід Слівінський. Він був п'ятою дитиною у подружжя Гаврила Венедиктовича та Ольги Павлівни. Батьки працювали у місцевому колгоспі, створеного від об'єднання селянських наділів під час колективізації, а старший брат Володимир, який народився в 1923 році, як міг допомагав меншим братикам і сестричкам опанувати премудрості дитячого життя. Сім'я як могла переборювала труднощі буття, а головною турботою батьків було забезпечення дітей пристойними умовами побуту та харчування. Та наступив 1933 рік - початок Голодомору в Україні.

ЦЕ СТРАШНІШЕ ВІЙНИ

Історія знає багато фактів масового знищення людей. Планетою прокотились десятки воєн, епідемій, стихійних і надзвичайних подій, які призводили до загибелі людей. Але те, що сталося в Україні, заслуговує виняткової оцінки. Тут, на нашій квітучій, багатій, родючій землі, яка населена трудолюбивим народом, штучно умертвити мільйони людей могла лише неповна розуму людина, примусила своїх поплічників створити повальний голод. Для цього потрібно було відібрати у селян вирощений урожай, витрусити всі запаси і кинути напризволяще.

Держава завжди має турбуватись про своїх людей, однак в 1933 році вона забула про них і кинула на вимирання...

Леонід Гаврилович прикриває рукою почервоніли очі і тремтячим голосом починає свою розповідь:

- Під час Голодомору мені було всього три роки, я не все пам'ятаю, але пізніше мені батьки і старший брат повідали про те, як жилось нам в ті тяжкі часи.

Голодомор - це страшніше війни. На війні відомий ворог, його можливості і тактика. Під час періоду, коли людей спонукають до голодної смерті, немає конкретного ворога. Є обставини, які створені нелюдями. Вони гірші ворогів.

У нашому селі більшість людей страждали від голоду. Вмирили. Хоронили і дорослих, і дітей.

В нашій сім'ї було п'ятеро дітей: дві дівчинки, Володя, Толя і я, Леонід. Тато трудився в колгоспі. Мама варила дітям і татові все, що могла знайти. Нас кормила, а сама недоїдала, почала пухнути... Батько це помітив і відвіз її підводою у дільничну лікарню, що була у Великій Мечетні. Маму там врятували, трохи підкормили, через два тижні батько поїхав її забирати. Ми з братом вийшли на подвір'я зустрічати маму. А вона тільки нас побачила, зразу батька запитала: "Де Маруся, де Женя, де Толя..." Батько тяжко зітхнув і відповів: "Оля, я їх похоронив"...

Таки наша історія. Я досі не можу дивитися фільми й читати книжки про голодомор. На серці важко і душа болить.

ТІЛЬКИ ФАКТИ

...Вже взимку 1931-1932 р.р. у селах склалося скрутне становище з продовольством, адже під час хлібозаготівель з багатьох колгоспів викачали навіть насіннєве зерно. Тому навесні 1932 р. у багатьох районах України спалахнув страшний голод з численними випадками людодіства. Опухлі від голоду люди їли собак, котів, слимаків, ховрахів, кору дерев, мололи кістки на борошно. Кожного дня померлих ховали у братерських могилах. Вмирили родинами, цілі села були спустошені.

...Керівники колгоспу "Жовтнева революція" Костянтинівської сільради Арбузинського району за те, що розпорядились скосити 0,45 гектара посіву жита, обмолотити його без відомо МТС і без обліку та роздати хліб на трудодні, постановою районного партійного комітету від 17 липня 1933 року були виключені з партії і віддані до суду.

За приблизними даними, у населених пунктах сучасної Миколаївської області загинули від голодної смерті близько 500 000 осіб.

В Арбузинському районі 1663 жителів постраждало від страшної біди, а 1206 жителів Арбузинки загинули, повідомив М. Мельник, начальник відділу інформації та використання документів Держархіву Миколаївської області.

СПОГАДИ ПРО ВІЙНУ

Леонід запам'ятав на все життя літній день 1941 року, коли батько закинув на спину речовий мішок і разом з іншими односельцями вмоистився на підводі, щоб відправитись на війну. Своїх рідних захисників проводжали всім селом, дійшли до околиці і ще довго стояли і дивились на схід, де ще виднілась курява, піднята кінськими копитами. Жінки плакали, діти тулились до матерів, стиснувши від жалю свої кулачки і всі сподівались, що скоро повернуться. На жаль, багатьох не дідьдались. І Леонід свого батька в той день бачив востаннє.

Через місяць в село ввійшли румуни. По берегах Південного Бугу був облаштований кордон між окупаційними військами. На правому березі піша румунська прикордонна варта з рушницями, а на лівому - німці з автоматами на конях.

Під час окупації Леонід до школи не ходив, а працював у місцевій общині. Румуни не руйнували колгосп, зберегли всі виробничі ділянки, тільки призначили свого керуючого.

- Під час окупації отримав лямпасу від румуна, до якого заздалегідь не поклонився в пояс, пригадає Леонід Гаврилович. - Так було заведено, що всі повинні були поклонитись окупантам, якщо цього не робити, то могли серйозно постраждати. Я ж відбувся лямпасом... Через дорогу від нашого дому була жандармерія. Румуни хліба в нас не відбирали. Німці ж забирали все, навіть, чорнозем вивозили, а людей кормили мізерними пайками.

Одного березневого дня жителі Тернуватого не побачили в селі румун. Вони відступили на захід, а їм на заміну прийшли німці і зайняли заздалегідь підготовлені позиції. Всі чекали на бойові зіткнення з радянськими військами, однак німці вночі відійшли і вранці селяни зустрічали передові підрозділи Червоної Армії. На подвір'я Слівінських завітали червоноармійці у білих полушубках з автоматами в руках. Звернулись з проханням, якщо є, дати якусь одяжину, тому що вже тепло, а в зимовому одязі важко воювати. Леонід знайшов стару батькову фуфайку і вручив визволителю, а той скинув свій зимовий одяг, подякував і пішов на позицію.

Однак радість визволення була не довгою. Через кілька годин застрочили кулемети, розгорівся запеклий бій і війська Червоної Армії змушені були відступити, а село знову опинилось, тепер вже, під німецькою окупацією. Протягом кількох днів селяни відчували, чого варте життя під фашистським чоботом.

Німці стріляли курей і змушували жінок готувати їжу, ходили по хатах і оглядали жителів. Якщо бачили, що чоловік стрижений, вважали що це солдат, який переховується, виводили на подвір'я і при батьках і дітях розстрілювали і йшли до наступної хати. Там, якщо бачили чоловіка з чубом, вважали його офіцером і теж розстрілювали. Таким чином фашисти розстріляли в селі 40 безневинних чоловіків.

Через три дні німці відступили і знову в село увійшли радянські воїни. Тепер назавжди. Настав час хоронити загиблих. В селі збирали в кого що є. Зібрали дошки, збили з них труни і похоронили 40 односельчан, яких розстріляли фашисти. Потім приступили до захоронення загиблих радянських воїнів на сільському кладовищі. Хоронили в одязі і тільки відбирали, які були, документи і здавали їх у сільську раду. На кладовищі викопали ями для 150 загиблих бійців під час визволення села. Всі: і жінки, і старі, і інваліди, і діти допомагали в цій печальній справі.

Дійшла черга до захоронення трупів фашистських загарбників, а їх було близько 300. Погода стояла тепла і до тіл навіть підійти було неможливо. Старики змайстрували крюк на довгій палиці і таким чином збирали трупи по селу і стягували в траншеї, в окопи, в бліндажі і присипали землею.

Настала весна і перша посівна після визволення. Поле, де захоронили загиблих, засіяли пшеницею. Однак ознаки захоронення ще довго нагадували хліборобам про страшні події.

- Я запам'ятав буремний 1944 рік на все життя. Ця війна - глибока рана нашого багатостраждального народу, яка протягом 70 років не може загоїтись,- з сумом промовив Леонід Гаврилович. - Мені дуже хотілось дізнатись про воєнну долю свого батька. Через три місяця після визволення до нашого помешкання завітали листоноша...

На нашу адресу надійшла похоронка з Москви, в якій повідомлялось про те, що наш батько Гаврило Венедиктович Слівінський загинув у боях за Сталінград в 1942 році.

Згодом дізнались від його брата і мого дядька, який мешкав у Читі, про те, що батько написав йому листа. Він отримав поранення в бою під Мілітополем. На лікування був відправлений на Північний Кавказ, в Махачкалу, там лікувався. В останньому листі до брата батько повідомив, що почуває себе краще, хоч рана ще й повністю не загоїлась, однак треба захищати Сталінград. Пішов на фронт і там загинув. Ми бережемо пам'ять про нього і передаємо її своїм дітям, онукам і правнукам.

Старший брат Леоніда Гавриловича Володимир через кілька днів після визволення села пішов з військами на Захід. Згодом брав участь у боях під час Яссько - Кишинівської операції, звільняв від фашистів Варшаву, штурмував Берлін. В бою був поранений. До мирного життя старший сержант, командир артилерійського розрахунку В.Г. Слівінський повернувся в 1947 році, а на згадку про війну подарував 17- річному Леоніду, який на той час закінчив семирічку, трофейну "Лейку", яка спонукала юнака до захоплення фотографуванням. Після демобілізації Володимир навчався на спеціалізованих курсах у Харкові, а після закінчення працював бухгалтером у місцевому колгоспі.

ТІЛЬКИ ФАКТИ

Війна на Арбузинщину прийшла у серпні 1941 року. На захист Батьківщини стало більше шести тисяч жителів району. До рідного дому не повернулись 1972 воїна.

На фронтах Другої світової війни загинуло 519 жителів Арбузинки, 353 новокрасненців, 480 мешканців Костянтинівки, 232 учасника війни з Благодатного, 66 воїнів з Іванівки. Не вернулись до рідного дому сотні жителів інших населених пунктів району.

ЛЮДИ ВИЯВИЛИ ДОВІР'Я

Леонід Гаврилович свою трудову діяльність на посаді дільничного агронома МТС розпочав у 1950 році, після закінчення Мигіївського сільськогосподарського технікуму. Через рік попросився на службу до лав Збройних Сил, хоч мав, як спеціаліст, дворічну "броню". На службу Леоніда проводжали всім селом, а керівництво МТС обіцяло з радістю прийняти знову в ряди своїх трударів після виконання священного обов'язку. В "учебці" вивчав військову спеціальність радиста, зубрив "морзянку", після екзаменів отримав перший клас радиста й посаду начальника радіостанції, яка забезпечувала командуванню дивізії надійний зв'язок з військовим округом. За сумлінне виконання службових обов'язків сержант Леонід Слівінський на закінчення служби отримав звання молодшого лейтенанта і відповідне офіцерське забезпечення. Командування планувало залишити його на службі і уповноважити виконання обов'язків дивізійного комсорга, однак Леоніда покликало поле, сім'я і бажання на повну силу проявити себе в роботі агронома, адже його чекали в МТС.

Колектив машино-тракторної станції з радістю прийняв звільненого в запас воїна і він знову поринув в організацію вирощування високих врожаїв сільгоспкультур. Щоб поглибити свої знання, вступив до Одеського сільгоспінституту на агротехнічний факультет.

Згодом отримав посаду головного агронома і познайомився з молодим спеціалістом Ніною Єрмаковою, яка прибула на підприємство на посаду заступника головного агронома з овочівництва та садівництва. Дружба молодих людей швидко переросла у палке кохання і 28 серпня 1955 року відбулось їхнє весілля. З того часу, ось вже 60 років, Леонід Гаврилович і Ніна Андріївна йдуть поруч по життю, у всьому підтримуючи і допомагаючи один одному в різних життєвих ситуаціях.

Життя в післявоєнній країні швидко змінювалось. Впроваджувались нові технології, нова техніка, колективні господарства прагнули самостійності. Цей свіжий подих змін в житті села відчували і в столиці. Мабуть, тому у 1958 році МТСи ліквідували, техніку пропорційно було розподілено між колгоспами.

А в родині Слівінських теж настали зміни: Леоніда Гавриловича призначили начальником знову організованого управління сільського господарства Кривоозерського району. Клопоту додалось чимало. Все починалось з чистого листа паперу, на якому щодня записувались завдання, які терміново треба виконати. Підбір головних спеціалістів, узгодження планів робіт, розробка технологічних карт, знайомство з господарствами, вивчення проблем. Все це можна було описати кількома словами: організація сучасного управління сільськогосподарським комплексом на рівні району. Отриманий досвід проведеної роботи в 50 -х роках

стане в пригоді Л.Г. Слівінському ще й в 1966-1967 роках, коли з мандатом міністерства доведеться створювати управління сільського господарства в Арбузинському районі. Але про це згодом...

Одного разу, прибувши в село Берізки на колгоспні збори, щоб привітати голову з виходом на пенсію і запропонувати людям нову кандидатуру на посаду керівника, нежданно - негаданно Леонід Гаврилович був обраний керівником місцевого колгоспу. Селяни вирішили внести зміни у традиційний сценарій звітних зборів і запропонували на посаду свого керівника чинного начальника районного управління сільського господарства в особі Л.Г. Слівінського і одноставно за це проголосували, заявивши, що "ми вас добре знаємо і довіряємо керувати господарством". І як тут вчинити? У відповідь Леонід Гаврилович подякував за довіру і побіцяв своєю працею виправдати довір'я селян. Ось так просто став головою колгоспу і на цій посаді, непокладаючи рук, трудився шість років.

І зараз про діяльність Л.Г. Слівінського на посаді голови колгоспу в Берізках нагадують побудовані за його ініціативи середня школа, клуб, виробнича матеріальна база сільськогосподарського призначення, а ще місцевий млин, який в 60-х роках у розібраному вигляді привезли з Сімферополя, а в селі місцеві "кулібіни" зібрали обладнання складного механізму і запустили в роботу. Сільський млин працює до цього часу і роботи мірошникам завжди вистає. Люди задоволені.

Леонід Гаврилович багато допомагав місцевому інтернату, що ще з повоєнних років приймав на утримання дітей репресованих військових та керівників державних структур. Берізківські старожили стверджують, що тут навіть діти Косіора утримувались в період сталінських репресій.

І ще одна цікава деталь з його діяльності у Кривоозерському районі. В 1962 році, на початку жнив, секретар ЦК Компартії України О. А. Титаренко цікавився видами на врожай і для цього здійснював поїздки з Києва до Сімферополя. І зустрічати та супроводжувати його та ще трьох перших секретарів обкомів (Миколаївського, Одеського і Кіровоградського) по кривоозерській землі довірили саме Слівінському. Тому що в господарстві завжди був зразковий порядок, а керівник знав, як зустрічати поважних гостей.

Зусиллями Л.Г. Слівінського та його однодумців Кривоозерський район займав перші місця в області по виробництву і продажу продукції рослинництва і тваринництва, брав участь у Всесоюзній виставці досягнень сільського господарства, нагороджений чотирма медалями ВДНГ, а сам Леонід Гаврилович удостоєний багатьох нагород.

ВІДРОДЖЕННЯ АРБУЗИНСЬКОГО РАЙОНУ

У відповідності з Указом Президії Верховної Ради УРСР від 8 грудня 1966 року було проведено розукрупнення районів Миколаївської області, в том числі й Братського, який дав друге народження Арбузинському району в межах Арбузинської, Костянтинівської, Новоселівської, Садовської, Благодатненської, Воєводської, Любоіванівської, Новокрасненської, Рябоконевої та Семеновської сільських рад.

Відразу розпочалась активна діяльність по відновленню всіх рівнів місцевої районної влади. В Арбузинці було сформовано оргбюро під керівництвом колишнього першого секретаря райкому партії Г. А. Родіоновського. До складу оргбюро увійшли І. А. Ященко, який був направлений в Арбузинку з посади голови Братського райвиконкому, М.В.Мартишко - працював на партійних посадах у Новому Бузі, П.Д. Омельченко - інструктор з Братському райкому, В.М. Майстрик з Вознесенська, який тільки закінчив вищу партійну школу та інші. Активну участь у роботі оргбюро брали місцеві керівники: С. О. Фесенко - голова колгоспу "Україна", І. Ю. Скок - директор СПТУ, В. І. Селявін - голова колгоспу ім. ХХ з'їзду КПРС, Г.М. Севаст'янов - директор меблевої фабрики, М. П. Павлов - директор комбінату побутового обслуговування. Саме завдяки їхнім наполяганням і активним діям на прийомах у високих київських

кабінетах, письмовим зверненням до керівників країни і було прийняте рішення Верховною Радою про розукрупнення Братського району, хоч для всіх мешканців Арбузинщини це звучало, як друге народження Арбузинського району.

Леонід Гаврилович Слівінський був не тільки свідком тих знаменних для арбузинців подій, а й чи не найпершою офіційною особою з повноваженнями начальника управління сільського господарства Арбузинського району і з наказом про призначення на цю посаду за підписом міністра сільського господарства України прибув в Арбузинку 15 грудня 1966 року. Та цьому призначенню передували кілька хвилюючих днів.

Підбором керівних кадрів для відновленого району займався оргвідділ обкому партії. Було підготовлено три кандидатури на посаду начальника управління сільського господарства Арбузинського району: Нікітченко О.М. - директор радгоспу "Агрономія", Діденко - головний агроном Первомайського територіального об'єднання сільського господарства і Слівінський Л.Г. - голова колгоспу з Кривоозерського району. Перевагу віддали Леоніду Гавриловичу. Сам він вважає, що бонус отримав за п'ятирічну діяльність на цій посаді в Кривому Озері і за досвід організації роботи такої установи. Після погодження в Миколаєві і з відповідними рекомендаціями належало пройти співбесіду і узгодження в Києві. Ця процедура відбувалась в ЦК Компартії України за участю секретаря О. А. Титаренка. Бесіда тривала кілька хвилин, а присутній на ній заступник міністра сільського господарства відразу вручив Л.Г. Слівінському наказ про його призначення на посаду.

З Берізків до Арбузинки доїхав попутним самоскидом і завітав до Г.А. Родіоновського, ознайомившись з наказом про призначення, той сказав: "Ти перший офіційний керівник у районі, а нам ще далеко до того, потрібно готувати сесію, пленум, підбирати кадри...".

Та кадри були необхідні й Слівінському, а також і тимчасове житло, і місце розташування майбутнього управління, і транспорт, і зв'язок... Стосовно спеціалістів вирішив зробити ставку на колгосп імені XX з'їзду КПРС. Знав, що у В. І. Селявіна кращі зоотехніки, агрономи, економісти. А в управлінні мають працювати саме кращі в професії, а ще ті, хто має досвід організаторської роботи, адже управління має стати своєрідним генеральним штабом, який визначатиме тактику й стратегію розвитку сільгоспвиробництва в районі. Так вважав Леонід Гаврилович і діяв у відповідності до своєї програми.

Житлом допоміг ветлікар А. М. Укотич, який запропонував організаторам району Г.А. Родіоновському, В.М. Майструку та Л.Г. Слівінському тимчасово поселитись в одній з кімнат у будинку на території ветлікарні. Ця невеличка кімнатка була для них домівкою до серпня 1967 року. Приміщення для управління підібрали в центрі села, в старому будиночку на території, де після реконструкції райцентру був побудований банк "Україна".

Тим часом по вулиці Садовій почалося будівництво житла для родини Слівінських. Міжколгоспбуд ще зимою 1967 року заклав фундамент, весною звели стіни, а в серпні Леонід Гаврилович перевіз сім'ю в новий будинок і Ніна Андріївна першого вересня пішла працювати в школу - викладати хімію й біологію.

КЕРІВНИЙ СКЛАД УПРАВЛІННЯ РАЙОНУ

- До кінця грудня 1966 року були підготовлені пропозиції по формуванню органів влади, відбулись установчі пленум райкому партії і сесія районної ради. Офіційно район почав працювати з початку 1967 року, - розповідає Л.Г. Слівінський. - Я з 15 грудня 1966 року підбирав спеціалістів, а наказ про утворення районного управління сільського господарства був підписаний з 1 січня 1967 року. Саме з початку року ми організували роботу з господарствами району і продовжували формувати структури управління сільськогосподарським виробництвом. На пленумі обрали першим секретарем райкому партії Г. А. Родіоновського, другим секретарем - В.М. Майструка, секретарем - Д.І. Преодоляка. Головою райвиконкому бу-

На знімку: "команда Слівінського 80-х" - О. Є. Пономаренко, М. Я. Омельченко, В. П. Олійник, Л. Г. Слівінський, П. І. Лобов, І. О. Артюх.

ло призначено І.А. Яценка, а я отримав посаду першого заступника голови райвиконкому, на посаду заступника голови був призначений М.Я. Омельченко, який протягом чотирьох років працював інструктором райкому партії в Братському.

КОМАНДА ЛЕОНІДА СЛІВІНСЬКОГО

- При формуванні кадрового складу управління запрошував досвідчених спеціалістів із місцевих, тому що запрошеним на роботу з віддалених сіл в Арбузинці важко було знайти житло, та й в перспективі забезпечити всіх окремим сімейним житлом було проблематично, - пригадує Л.Г. Слівінський. - Серед перших запропонував роботу в сільгоспуправлінні досвідченому зоотехніку з колгоспу ім. XX з'їзду КПРС Ф.С. Шараті (через кілька років він отримав посаду заступника голови райвиконкому). М.О. Перков став головним агрономом. Головним інженером був призначений спеціаліст із Агрономії, але згодом повернувся в радгосп, його замінив М.О. Кузнєцов, згодом - І. І. Гостіннік. Катерина Селявіна стала працювати головним економістом, М. А. Білонога - головним зоотехніком, М.А. Маліна - зоотехніком по племсправі, Катерина Демченко отримала посаду в агровідділі. Був організований госпрозрахунковий відділ капітального будівництва, який очолив досвідчений архітектор І. П. Чмир. Під його керівництвом чотири спеціалісти розробляли проектно-кошторисну документацію на будівництво та капітальні ремонти шкіл, корівників, свинарників та інших об'єктів. Після призначення І. П. Чмиря районним архітектором, госпрозрахунковий відділ капітального будівництва сільгоспуправління очолив М. І. Каверенський. Була створена станція захисту рослин, колектив якої очолив досвідчений керівник К. О. Мазур та насіннева інспекція на чолі з К.С. Кирилюк. Землепорядником району був В.О. Дмитренко. Валентин Сідень 15 років працював водієм, а потім його вахту прийняв Микола Рожков, який працював до його виходу на пенсію в 1990 році.

Що стосується колгоспі та радгоспів, то тут сформувався колектив фахових керівників, на яких і мав на меті на перших порах опиратись начальник управління. Є.О. Крикуненко з Семенівки і М. Г. Подоліч виявились однокурсниками Леоніда Гавриловича по навчанню в Одеському сільгоспінституті. Учасник бойових дій під час Другої світової війни Євген Опанасович певний час, до 1962 року, працював на посаді голови Арбузинського райвиконкому, а

згодом очолив колгосп у Семенівці. Подоліч обіймав посаду начальника управління в Казанківському районі та під час утворення органів управління у відновленому районі повернувся в Новокрасне головою колгоспу. Свого часу господарство очолювали Д. І. Аркуша, Г.Є. Кислиця.

На той час в "Україні" головою був С.О. Фесенко, в "Агрономії" директором - О.М. Нікітченко, "Жовтневі сходи" в Новоселівці очолював М.О. Бакуменко, а після його виходу на пенсію повноваження голови колгоспу були покладені на О.П. Дяченка. У Воєводському на чолі держплемзаводу "Комсомолец" був Н. І. Ніколайко, а в колгоспі ім. Жданова - В. І. Телятник, потім його замінив А. П. Гончаренко, який прибув з Нового Бугу.

У Садовому правління колгоспу очолював А. Г. Зубенко (до обрання другим секретарем райкому в 1968 році), а потім - І.П. Баранов. Згодом на базі колгоспу з приєднанням відділення радгоспу "Богданівський" було утворено радгосп "Зелена поляна", який очолювали директори П.М. Видайко, П. І. Лобов. У Константинівці на чолі господарства стояли П.С. Адамський, М.О. Кузнєцов, П.Т. Хлопонін; в Іванівці - М.О. Кузнєцов, В.П. Олійник, І.І. Лобов.

Держплемзавод "Комсомолец" спеціалізувався на вирощуванні племінного молодняка свиней, який постачали в господарства Грузії, Казахстану, Югославії. На той час в країні було 73 племзаводи, які змагалися між собою за кращі виробничі показники. Наш "Комсомолец" з року в рік займав у суперництві перші-другі місця і до цього швидко звикли й визнавали його кращим в союзному міністерстві. Вдосконалюючи систему управління, вдалося, крім свиноферми, створити ще й племінну ферму великої рогатої худоби, яка теж постійно лідирувала в змаганні тваринників області та району. Більше 20 років колектив племзаводу очолював ветеран війни Н.І. Ніколайко, його замінив М.М. Тимченко, який на посаді директора працював 12 років, на чолі колективу працював також А. Є. Пономаренко.

І не тільки згадані вище, а тисячі людей різних професій, ветерани війни та праці, сільська молодь доклали багато зусиль, щоб відбулось успішне становлення Арбузинського району - відзначив Леонід Гаврилович.

На перших порах стояло завдання зберегти й збільшити досягнуті темпи виробництва й продажу сільгосппродукції. А на перспективу зайнялись розвитком соціальної сфери. В районі й селах з'явилися нові приміщення виробничого призначення, будувались заклади культури, житлові будинки для переселенців, дитячі садки, школи.

На особистому рахунку Леоніда Гавриловича п'ять створених великих ставків у різних кутках району, які успішно використовувались для зрошування полів. А ідея їх створення виникла після ознайомлення з природним рельєфом району, а ще потрібно було реагувати на нову перспективу, яка впроваджувалась в Україні - це кардинальне збільшення площ зрошувальних полів.

За допомогою досвідченого гідролога з Миколаєва визначили території можливого створення ставків у віддалених місцях від Південного Бугу. Скористався порадою спеціалістів і завітав до столичного Міністерства сільського господарства у відділ, що опікувався захистом земельних ресурсів і охорони природи. Зваживши на важливість вирішення проблеми для зони ризикованого землеробства, будівництво ставків було включено в державну програму. І таким чином за державний кошт у районі були створені два ставки в Новокрасному, по одному - в Мар'янівці, Новоселівці і в Благодатному та найбільший - в Арбузинці, по балці, що розділяла території колгоспів "Україна" та ім. ХХ з'їзду КПРС. Запаси води в штучних водосховищах використовувались для зрошування більше 1000 гектарів ланів. Крім цього було проведено реконструкцію зрошувальних площ у Бузькому і в Семенівці, де користувались водою з річки Південний Буг. Всі водні об'єкти були обсажені лісосмугами, що сприяло літньому відпочинку людей.

НОВЕ ОБЛИЧЧЯ РАЙЦЕНТРУ

Після відновлення району на плечі керівників Арбузинського райміжколгоспбуду було покладено важкі й відповідальні завдання. Їх діяльність на 3 роки визначила нарада обласного рівня, що відбулась в Арбузинці в кінці січня 1967 року, на якій розглядалися питання створення необхідної бази для повноцінного функціонування району. Саме перед будівельниками районної міжколгоспної будівельної організації було поставлено завдання в стислі строки побудувати ряд адміністративних будівель, чотири двоповерхових житлових будинки, об'єкти торговельного, комунального та соціального призначення.

Місце під будівництво райкому партії обрав Г. А. Родіоновський. Центральна площа райцентру мала бути привабливою, охайною і чимось виділятися від інших райцентрів. Під час планування центральної площі перевагу віддали пропозиції побудувати адміністративний будинок попереду існуючого приміщення церкви, на той час воно використовувалось як столова для школи і одночасно служило будинком піонерів, де працювали технічні гуртки. Після знесення будівлі на місці церкви побудували гаражні бокси, а попереду їх звели чотириповерхову споруду, в якій розмістився персонал райкомів партії і комсомолу, райвиконкому, редакції газети, відділу культури, комітету народного контролю, районної архітектури, управління статистики, бібліотеки.

Районний архітектор І. П. Чмир запроєктував центральну алею на місці старого парку, вирішили висадити тут ялини. Їх привезли з самого м. Нальчика (Північний Кавказ). За саджанцями їздив Ф.С. Шарата, який на той час працював заступником голови райвиконкому та майстер з благоустрою комунгоспу Леонід Чмир. Алея вийшла красива, приваблива її унікальність відзначали навіть люди, які побували за кордоном і порівнювали з алеєю в Дрездені.

В 1967 році розпочалося спорудження двоповерхового будинку управління сільського господарства. Той будиночок, де тіснились спеціалісти, вже не витримував ніякої критики. Тому звернулись до начальника обласного управління І.М. Ястреба з проханням побудувати будинок управління. Він підтримав. Швидко І. П. Чмир спроектував будову, за основу взяв вже побудовану контору колгоспу ім. XX з'їзду КПРС. В області на це будівництво знайшли кошти, споруджував колектив міжколгоспбуду під керівництвом І. О. Резніченка. В 1969 році колектив райуправління сільського господарства працював в новому приміщенні.

Сільські будівельники з честью виконали поставлені завдання. В райцентрі часто відбувались свята новосілля і це додавало насаги в праці. А завершивши оновлення райцентру, будівельники зайнялись планомірним розвитком матеріально-технічної бази колгоспів та радгоспів. Будували адміністративні приміщення, будинки культури, магазини, споруджували нові тваринницькі корпуси і цілі комплекси по відгодівлі великої рогатої худоби та свиней, у колгоспі ім. XX з'їзду КПРС збудували птахофабрику на 100 тисяч курей-несучок. Місце її розташування обирали з врахуванням рози вітрів, в 5 кілометрах від населеного пункту (так вимагали санітарні норми). Побудували, наповнили поголів'ям, підготували кваліфікований персонал і отримували по 40 тисяч яєць за добу. Два спеціальні автомобілі не встигали розвозити продукцію споживачам і в Миколаїв, і в Одесу, і навіть вантажили вагони продукцією пташництва для забезпечення жителів Москви і Поволжжя.

Виконувати з року в рік масштабну будівельну програму в районі вдавалось завдяки вмілому керівництву будівельним комплексом начальниками Арбузинського міжколгоспбуду І.О. Резніченком, І.О. Артюхом та плеядою різних за фахом спеціалістів. До речі, свого часу І.О. Артюх був успішним директором місцевого цегельного заводу. Арбузинська цегла користувалась широким попитом у будівельників області, тому її постачали в обласний центр і

більшість районів. Коли дійшла черга спорудження на станції Кавуни потужного комплексу райсільгоспхімії вартістю 1 млн. руб. за проектом Одеського інституту, узгодженого з міністерством, на моє прохання керівником будівельного комплексу призначили саме Івана Олександровича, який зумів забезпечити злагоджену роботу всіх будівельних бригад і завершити спорудження важливого об'єкта у визначені строки.

ВПЕВНЕНИЙ ПОСТУП РОЗВИТКУ

Мені, як керівнику сільськогосподарського напрямку розвитку району, було приємно працювати з керівниками підприємств, організацій, установ, які на той час очолювали трудові колективи. Начальники Арбузинського районного відділення "Сільгосптехніка" І. А. Маляр, В. А. Волошин, І. П. Петренко, І. І. Ткаченко, В. І. Крамаренко багато зробили для створення сучасної на той час матеріальної бази для технічного забезпечення використання сільгосптехніки на полях району.

14 червня 1972 року видав першу продукцію Арбузинський міжколгоспний комбикормовий завод потужністю 50 тонн високоякісних кормів на добу, побудований на кошти господарств району бригадами міжколгоспбуду. Колектив заводу очолив М. Я. Омельченко, а після вводу в експлуатацію і призначення Омельченка на посаду голови райвиконкому, колектив комбикормового заводу працював під керівництвом колишнього інженера Б. М. Коверний, який був призначений на посаду директора.

Протягом сімдесятих років минулого століття середньомісячний заробіток колгоспників зріс у 1,5 - 2 рази. В райцентрі побудовано адміністративну будівлю, приміщення районного відділення держбанку, вузла зв'язку, аптеки, універмагу, готелю, широкоформатного кінотеатру на 450 місць, споруджено 88 житлових будинків площею 55 000 кв. метрів, прокладено 28 км. водопровідних мереж, побудовано новий стадіон "Колос" на 5000 місць та інші об'єкти соціальної інфраструктури.

В 1970 році в райцентрі споруджено Меморіальний комплекс на честь земляків, що загинули в боротьбі проти фашистських загарбників.

В 1980 році, у відповідності з рішенням уряду, на базі районних сільгоспуправлінь організовувались агропромислові об'єднання. Штат оновленого колективу збільшився з 22 до 43 працівників. До складу об'єднання, крім колгоспів та радгоспів, увійшли "Сільгосптехніка", "Міжколгоспбуд", "Сільгоспхімія", харчосмакова фабрика (керівник - Суптеля В. С.), хлібна база, "Міжколгоспшляхбуд" (начальники А. Я. Гула, В. М. Лук'яненко), дорожний відділ (Добрик І.), Костянтинівське відділення сільгосптехніки (Ткаченко І. І.), Костянтинівський автопарк (Павлов), райзаготконтора. Окремі підрозділи мали обласне підпорядкування, однак входили до складу агропромислового комплексу району.

Назву районної газети запропонував Г. А. Родіоновський. На бюро райкому партії довго думали, як назвати друкований орган. А він каже: "Район новий, то нехай і газета зветься "Нове життя". Так "Соціалістична перемога", яка виходила на Арбузинщині з 1930 року, в 1967 році отримала нову назву.

Протягом десятиліть працівники сільського господарства багато уваги надавали впровадженню нових сортів і технологій. Отримували високі врожаї й високу продуктивність тваринництва і практично кожного року район та окремі господарства були учасниками ВДНГ у Москві. Планомірно розвивалось житлове будівництво, оновлювалась і розвивалась соціальна сфера.

Леонід Гаврилович пригадає, як "правдами й неправдами" розвивали будівельну сферу. За його керівництва управлінням сільського господарства, а ця посада завжди відповідала статусу першого заступника голови райвиконкому, вдалось побудувати районну лікарню, стадіон, житлові будинки, школи й дитячі садки, заклади культури, комбикормовий завод, по-

тужну хлібну базу, а з залученням можливостей будівництва Южно-Української АЕС - прокласти водопровід від Південного Бугу до Арбузинки, побудувати нову дорогу від райцентру до республіканської траси...

Важко перерахувати всі заслуги Л.Г. Слівінського перед Арбузинським районом. Його чесна громадянська позиція, наполегливість у досягненні поставленої мети, любов, повага до людей, відданість професії відчувається в усіх справах, які здійснював для блага земляків. У цьому його щаслива доля.

ФОРМУЛА ЩАСТЯ ЛЕОНІДА СЛІВІНСЬКОГО

Свою відданість сільськогосподарській справі передав дітям. Для прикладу, після виходу на пенсію, сам організував фермерське господарство, згодом залучив до цього сина Вадима, а після його трагічної загибелі, справу продовжує невістка, Ольга Степанівна, яка очолює фермерське господарство "Джерело", що утворює єдиний комплекс з фермерським господарством "Слівінський В. Л.", а керує ним онучка, Тетяна Набожинська.

Дочка Слівінських, Маргарита, вже на пенсії, однак продовжує викладання французької мови у московському коледжі. Син Юрій продовжує родинну справу й займається вирощуванням високих врожаїв сільськогосподарських культур. Вони трепетно турбуються про батьків і в усьому їм допомагають.

За самовіддану працю Леонід Гаврилович нагороджений чотирма медалями ВДНГ за роботу в Кривоозерському районі, орденами "Знак Пошани", "Трудового Червоного Прапора", багатьма грамотами, дипломами та подяками, йому присвоєно звання Почесного громадянина селища Арбузинка.

Нині Леонід Гаврилович і Ніна Андріївна мешкають в невеличкому будиночку в Арбузинці. Подвір'я заповнили квіти, серед крилатих фруктових дерев зустрічаються й незвичні для нашої зони кущі, заліті яскравими квітами.

- Це, дякуючи дбайливим рукам Ніни Андріївни, зростають ці рослини, а ще вона - майстриня з вишивання художніх картин і живе спогадами про свою діяльність на учительській ниві. Ось так: вона - "профі" в педагогіці, а моя місія - сільське господарство, а, значить, турбота про людей. А нині ще й виховні функції додалися: маємо сім онуків і шість правнуків, дякувати Богу, нас не забувають - ось так охарактеризував свою формулу щастя Леонід Гаврилович Слівінський.

Анатолій Ненько, член Національної спілки журналістів України

Розділ другий

ЧЕБАН ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Земля любить, щоб на ній порядкував господар

Олександр Чебан народився в селянській родині, в по-бузькому селі Костянтинівка, що в Арбузинському районі. Мама працювала санітаркою в місцевій лікарні, батько - механіком в МТС. Звичайне босонеге дитинство з пустощами на вулиці, купанням літньої пори з ватагою однолітків у Південному Бузі... А згодом - і до навчання: восьмирічка, середня школа, атестат про середню освіту.

Про хліборобську працю знав змалечку, з розповідей дідуса Василя, який все життя працював механіком у МТС, і від батька, теж механіка, а ще - з власних перших трудових здобутків на посаді помічника комбайнера, яку суміщав з літніми канікулами після 9-го та 10 класів. Тому в обранні основної професії вагань не було. Навіть люди в селі казали: дідусь механік, батько теж механік і Сашко туди подасться.

Спочатку трудився в колгоспі, згодом - у сільгосптехніці і все біля техніки.

Що далі? А все як у більшості юнаків - після школи і року роботи на підприємстві - курси водіїв у ДТСАФ і служба в лавах Радянської Армії. Після звільнення в запас - навчання в Кіровоградському технікумі механізації сільського господарства. І це знаменна подія. Справа в тому, що й дідусь Олександра Чебана, Василь Прокопович у 1933 році і його батько Олександр Васильович в 1959 році, і дружина Антоніна Леонідівна, і рідний дядько Микола, і, звісно, він сам з "червоним" дипломом, закінчували цей навчальний заклад.

Після закінчення технікуму працював завідувачим мехмайстернею у колгоспі імені Жовтневої революції і вступив до Дніпропетровського сільгоспінституту. На другому курсі вже трудився головним інженером, а на третьому - парторгом у колгоспі імені Жовтневої революції. Через три роки, за рішенням райкому партії і райвиконкому, за погодженням з обласним керівництвом, був направлений на роботу в Семенівку, головою правління місцевого колгоспу імені Леніна. Так з 11 жовтня 1985 року Олександр Олександрович Чебан увійшов у категорію керівників господарств області й продовжує наполегливо працювати до цього часу вже в якості керівника ПрАТ "Оберіг" і ТОВ "Семенівський агросервіс".

ШЛЯХОМ РЕФОРМУВАННЯ

Олександр Чебан прийшов у Семенівку в той час, коли село потребувало кардинальних змін: оновлення виробничих відносин, впровадження нових технологій, підвищення зацікавленості в результатах праці. На перших порах придивлявся до місцевих звичаїв. Семенівка відрізняється від інших сіл і селищ Арбузинського району, тут є щось своє, особливе. Село віддалене від райцентру, від центральних магістралей, а люди прикипіли до нього душею - працювати, дбають і про свій добробут, і за колгоспні статки. Колгосп імені Леніна протягом багатьох років був серед перших і по виробництву, і по розвитку соціальної сфери. Однак і виробництво, і соціальна сфера мають безупинно розвиватись, інакше - застій, що не на користь людям.

Десять років у Семенівці тривав період оновлення й пошуку нових ефективних форм господарювання. Звичайно, ініціатором всіх новаторських задумів став Олександр Олександрович, який і об'єднав навколо себе спеціалістів, зацікавлених у оновленні села. Штаб реформаторів приступив до роботи. Будували дороги, серйозно взялись за модернізацію виробництва і створення власних переробних підприємств. Щоб власну сировину перетворити в конкурентоздатний товар, закупляли спеціальне обладнання, вчилися торговельним премудростям, шукали оптових споживачів. Одночасно імпульс для розвитку отримала й соціальна сфера: відкрились нові магазини, де й продукція власного виробництва - хліб, борошно, крупи, олія, столярні вироби та інше - користувалась широким попитом; власним коштом господарство допомагало в ремонті школи й дитячого садка, а особлива турбота - про людей. В Семенівці завжди ветерани війни, колгоспні пенсіонери, багатодітні родини були в пошані і матеріально підтримувались.

Однак, як стверджував древньогрецький філософ Гераклід: "все тече, все змінюється". Хвиля кардинальних змін в Україні не обійшла й Семенівку. Україна отримала довгоочікувану незалежність, однак разом з цим і надзвичайно багато проблем: депресія всієї економіки і, зокрема, сільського господарства, безгрош'в'я, порушені зв'язки з традиційними партнерами, значне зменшення ринку реалізації продукції, зростання безробіття тощо.

- Тримались і намагалися зберегти нові господарчі структури, - пригадує О.О. Чебан. - Три-чотири роки господарство жило за рахунок переробки. З 1995 року наступив тяжкий період стагнації. Щоб вижити, зберегти залишки господарства, а головне - людей, вживали всі доступні заходи: продуктові пайки роздавали, допомагали людям, чим могли і вірили, що знайдемо вихід із складної ситуації.

У цьому Олександр Чебан отримав повну підтримку своїх однодумців і вірних помічників у реформаторській справі: М.О. Циноборенка, В.І. Мимченка, Т.І. Трюхан, Г.І. Солонухи, В.І. Потапенка, Л.А. Колеснікової.

Перший крок - створення сільгосппідприємства на виробничій і майновій базі колгоспу. Наступний - земельна реформа, мета якої - земля має отримати справжнього господаря. Не відразу, а після копіткої роз'яснювальної роботи з кожним членом сільської громади, семенчанам вдалося першими в районі отримати земельні сертифікати, побачити свої земельні паї в натурі, вивчити умови оренди землі й відчутти приємні враження від звання "землевласник". А далі постало питання, як ефективніше використати земельні паї односельчан, хто візьме їх до управління і як оптимально, для користі кожного, організувати сучасне сільгоспвиробництво.

ГОЛОДУВАННЯ - ЯК ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

Реформування - процес безкінечний. Перший крок до змін Олександром Чебаном було зроблено далекою весни 1992 року, коли був народним депутатом України першого скликання. З березня він з трибуни Українського парламенту зачитав Резолюцію мітингу працівників сільського господарства Арбузинського району від 29 лютого 1992 року і заявив про початок голодування в залі засідань Верховної Ради у зв'язку з ігноруванням справедливих вимог депутатів, керівників сільськогосподарських підприємств та вимагав вирішення невідкладних проблем проведення весняно - польових робіт.

Три дні голодування принесли результат: Верховна Рада, в присутності Президента України Л.М.Кравчука, прийняла постанову, яка частково зняла напругу в галузі.

Однак не всі ж проблеми вирішувати в такий спосіб. Держава має стати надійним партнером сільським трудівникам і приймати відповідні закони для швидкого розвитку агропромислового комплексу. Зараз це всі розуміють, однак... Не завжди конкретно й оперативно. Для реформованих сільгосппідприємств і всього агропромислового сектору країни потрібні нові підходи. На жаль, відповідних умов для цього не було створено.

На фото: народні депутати - аграрники Леонід Яковичин (Чернігівська область) і Олександр Чебан протестують в залі Верховної Ради України проти невиконання законів у аграрній сфері (фото з архіву ВР)

У ДРУЖБІ З НАУКОЮ

Щоб знайти відповіді на хвилюючі питання, Олександр Олександрович з головою поринув у вивчення сільськогосподарського досвіду інших країн, які вже пройшли тернистий шлях реформування галузі, звернувся до науковців і, зокрема, до спеціалістів Миколаївського сільськогосподарського інституту, разом з якими шукав оптимальні шляхи реформування сільгоспідприємства в ефективні аграрні виробничі структури.

Теоретичні знання виклав у науковій роботі, кандидатській дисертації на тему "Реформування колективних сільськогосподарських підприємств в агропромисловій формувannya і удосконалення їх економічних відносин в умовах переходу до ринку". Характерно, що О.О. Чебан розробку теоретичних викладок майбутньої дисертації тісно пов'язував з процесом реформування сільгосптовариства "Семенівське", що доповнило наукові дослідження практичними результатами. Мабуть, саме тому, що дисертація тісно пов'язана з реальним реформуванням на селі, вона така популярна в Інтернеті.

З ТУРБОЮ ПРО СЕЛО

Зараз на території Семенівської сільської ради працюють господарства ПрАТ "Оберіг", ТОВ "Семенівський агросервіс", 5 фермерських господарств і більше 160 одноосібників. ПрАТ "Оберіг" та ТОВ "Семенівський агросервіс" очолює О.О.Чебан - успішне сільськогосподарське агрооб'єднання обробляє понад 6 тисяч гектарів землі. Завдяки співпраці з науковцями, використовуючи нову техніку, технології, господарства щороку отримують високі врожаї зернових культур, входять в число лідерів з урожайності технічних культур. Злагоджено працюють фермери й одноосібники. Слава Богу, обходиться без конфліктів між різними формами та суб'єктами господарювання.

Безумовно, реформи, які вдалось реалізувати О.О.Чебану на території сільської ради, мають вагомe значення, і не тільки для семенчан. За досвідом сюди свого часу поспішали з навколишніх сіл і районів, тому що тут вдалося поєднати інтереси селян у виробничій і

соціальної сферах. В селі з'явилися нові товаровиробники, зацікавлені не тільки у власних статках, а й у розвитку села. І тепер не тільки О.О. Чебан підставляє своє плече у вирішенні нагальних проблем сільської громади, а й фермери, одноосібники, підприємці вносять свій посильний внесок у розвиток соціальної сфери населених пунктів.

Зараз настає підйом економічної й господарської діяльності за рахунок впровадження нових технологій, високоврожайних сортів насіння, сучасних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, ефективної техніки. Отже, сподіваємось на високі виробничі досягнення семенівських хліборобів і нові кроки у розбудові Семенівки, Остапівки та Булацелового.

Для більш ефективного використання вся земля має бути передана сільській раді, в управління на засадах оренди і надаватись у користування на земельних аукціонах. Аукціон визначить кращого господарника, який зможе ефективно користуватись земельними ресурсами, забезпечивши більшу кількість робочих місць.

Поки що це теоретичні дослідження. Однак, безумовно, для справжньої земельної реформи в інтересах сільських громад потрібен спеціальний Закон.

Сьогодні Олександр Олександрович Чебан - депутат обласної ради, голова постійної комісії з питань роботи з громадськими об'єднаннями, засобами масової інформації та зв'язків з органами місцевого самоврядування. Багато уваги надає розвитку благодійництва в Арбузинському районі. За його ініціативи створено районний благодійний фонд "Село ХХІ століття", а в Семенівці, ще з 2002 року, діє благодійна організація "Семенівський добробут" (благодійні фонди, подібні до семенівського, вже з'явилися у кількох селах району) та фонд підтримки місцевого народного театру. У списку благодійників управління соціального захисту населення Арбузинської РДА на першому місці - Олександр Чебан, як і серед учасників волонтерського руху допомоги Українській армії.

ЗА ЗАСЛУГИ ПЕРЕД АРБУЗИНЩИНОЮ

17 березня 2015 року сесія районної ради ухвалила рішення про встановлення Відзнаки Арбузинської районної ради "За заслуги перед Арбузинщиною".

Депутати вирішили Відзнакою районної ради "За заслуги перед Арбузинщиною" №1 нагородити керівника ПрАТ "Оберіг" і ТОВ "Семенівський агросервіс", депутата Миколаївської обласної ради від Арбузинського району, Заслуженого працівника сільського господарства, кандидата економічних наук Олександра Олександровича Чебана за вагомі здобутки у розвитку сільськогосподарського виробництва, соціальної - культурної сфери, за заслуги в просвітницькій та благодійній діяльності, високу професійну майстерність та з нагоди 60-річчя від дня народження.

БЛАГОДІЙНІСТЬ - ЯК ЛІКИ ДЛЯ ДУШІ

- Ще з десяток років тому словом "благодійність" мало хто користувався. Просто кожний, кому не байдуже було чиєсь горе, як міг допомагав, чи грошима, чи конкретною справою. Про благодійність, тобто безкорисливе надання допомоги людям, які того потребують в Арбузинському районі, один з перших почав говорити й конкретно допомагати нужденним Олександр Чебан, коли був обраний на посаду голови правління колгоспу імені Леніна. А перед тим вдався до соціального аналізу, спробував визначити, скільки ж колишніх колгоспників - пенсіонерів, інвалідів, ветеранів війни живуть у скруті і потребують матеріальної допомоги. Виявилось багато. На перших порах допомагав продуктовими наборами, овочами, кавунами, розповіла кореспонденту "Нового Города" директор територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Арбузинського району **Алла Михайлівна Резніченко**.

Наступним кроком було створення благодійного фонду при сільгосптоваристві, а з 2002 року в Семенівці, за ініціативою О.О. Чебана, було засновано благодійну організацію "Семенівський добробут". Це вже нова форма благодійності, яка розрахована на участь всіх суб'єктів господарювання, які працюють на території сільської ради і направлена на розвиток соціальної сфери. До речі, за прикладом семенчан, вже чимало подібних організацій і фондів створено в селах району.

А тим часом Олександр Олександрович вже в пошуках нових соціальних проектів. Під час недавньої зустрічі він повів мову про створення в райцентрі, в селах спеціальних соціальних магазинів, які торгуватимуть за доступними цінами. І наголосив: "Нам треба знати, скільки малозабезпечених людей у кожному селі, тоді зможемо виробити спеціальну програму, щоб нагодувати людей". Можна це сприйняти як виклик Чебана складній продовольчій ситуації в країні і підвищенню цін, навіть на товари життєзабезпечення.

За підтримки Олександра Олександровича в Семенівці було відкрито перший в районі будинок для пристарілих, який утримувався коштом підприємства і сільської ради. І тільки в 1992 році бюджетний будинок для одиноких людей похилого віку було відкрито у Новокрасному.

В Олександра Чебана високий рейтинг керівника, він розуміє проблеми людей і вміє з ними працювати, всім намагається допомогти. Коли відкривали центр реабілітації дітей, запропонував свою допомогу - придбав спеціальний велотренажер, спеціальні засоби, до кожного свята діти отримують подарунки.

Знайшов себе і в АТО. На нараді з питань допомоги українським військовим першим заявив про готовність надати допомогу. При підтримці О.О. Чебана в районі створено благодійний

фонд "Арбузинщина", який наповнюється коштами від підприємств, фермерських господарств, небайдужих жителів району. На підтримку воїнам АТО ПрАТ "Оберіг" та ТОВ "Семенівський агросервіс", які він очолює, перераховують кошти на різні волонтерські організації, в тому числі і районну, ремонтує військову техніку надає адресну допомогу воїнам-землякам. А нещодавно Олександр Чебан передав військовим в зону АТО два відремontованих у мехмайстерні товариства автомобілі "Урал".

Благодійність - не обов'язок, а перевірка на чуйність та людяність. Олександр Олександрович Чебан в повній мірі відповідає цим критеріям.

На знімку: під час богослужіння перед початком збирання врожаю в Свято-Миколаївській церкві с. Семенівки Арбузинського району.

ВІРА ДАЄ ПОВНОЦІННЕ ЖИТТЯ СЕЛУ

- 18 листопада 1993 року в Семенівці відбулось освячення новозбудованого храму. Виріс він завдяки спільним зусиллям громади, при активній підтримці народного депутата О.О. Чебана, який підтримав прохання віруючих про відновлення богослужіння і будівництво нової споруди церкви, яка припала своє існування ще в 1962 році, розповідає настоятель Свято-Миколаївської церкви **отец Валентин Тимошук**. - Коли я приїхав у Семенівку, церква будувалась: стояв зруб до верху, - пригадує о. Валентин. - При мені збудували верх, всередині художньо оформили. Олександр Олександрович багато зробив для людей села, як з матеріальної точки зору, так і духовної. Збудувавши храм, він дав людям можливість молитися. Велика заслуга, що храм є в селі.

З давніх - давен, з наших дідів - прадідів заведено: перед початком важливих робіт кожний знімав шапку, клав на себе хрест і казав: "Господи, благослови!". Так і сьогодні, перед всякою важливою справою О.О. Чебан, перш за все, звертається у храм Божий, звертається до Бога за благословенням. І не було таких робіт у господарстві, які б розпочиналися без молитви. Він також залучає головних спеціалістів, які приходять до церкви і моляться за успішне проведення робіт чи в полі, чи на фермі, чи в селі. Ось і зараз готуємось до освячення зерна для посівної. Мабуть, завдячуючи цьому, досягнення в господарстві є кращими не тільки в районі, а й в області.

- Там, де є храм, значить, село живе, і Семенівка живе не тільки для того, щоб мати матеріальні привілеї, а й живе з надією на Бога, вірить у Бога і це дає повноцінне життя всьому

селу. А масовість в селі під час свят, мабуть, ще й тому, що всі релігійні свята в селі є вихідними днями і це, знову - таки, завдячуючи Олександровичу, тому що він дозволяє своїм працівникам у великі празники відволіктись від роботи і прийти до церкви Божої. А те, що село живе, думаю, це заслуга всіх наших людей.

ПОСПІШАЙТЕ ТВОРИТИ ДОБРО

"Поспішайте творити добро щоднини, щогодини, щомиті... Творити просто так, не чекаючи подяки чи винагороди" - ці слова вже багато років поспіль знаходять відгуки у людських серцях. Вони стали як кредо для багатьох, зокрема і для поважної людини, керівника ПрАТ "Оберіг" та ТОВ "Семенівський агросервіс" О.О. Чебана.

- Ми познайомились у грудні 2013 року, коли в районі започаткували створення центру соціальної реабілітації дітей - інвалідів. Необхідність цього закладу важко переоцінити, адже поряд з нами ще багато дітей, які потребують не тільки нашого співчуття, а й серйозної допомоги спеціалістів центру, щоб адаптуватись до звичного нам життя, навчатись в звичайній школі, опанувувати різні професії, говорить **Вікторія Медиченко**, директор центру соціальної реабілітації дітей - інвалідів Арбузинського району.

- Перші кроки для організаторів цього соціального закладу були надто важкими. Обмежене фінансування, відсутність обладнання, виконання ремонтних робіт, підбір персоналу... І тоді вирішили звернутись до меценатів нашого району. Серед перших, хто завітав на відведену нам територію в центральній районній лікарні і подав руку допомоги, був О.О. Чебан. Пізніше його приклад підтримали керівники підприємств, фермерських господарств, підприємці і небадужі до дитячої долі люди. Зараз у центрі обслуговуються діти з обмеженими можливостями віком від 2 до 18 років. До речі, в районі на обліку знаходиться 87 дітей з обмеженими можливостями, 45 з них минулого року пройшли реабілітацію в нашому закладі. Невеликий колектив намагається зробити все, щоб вихованці нашого закладу відчували турботу про них, щоб наполеглива праця співробітників сприяла швидкій соціалізації дітей-інвалідів до звичного життя. Усією командою, виконуючи свій обов'язок, стараємось виправдати довір'я тих, хто нас підтримав, адже нам довірили особливу справу та особливих дітей.

ЗАВДЯКИ ФОНДУ ПІДТРИМКИ ТЕАТРУ

- Вперше я зустрівся з О.О. Чебаном в період його входження на посаду голови правління колгоспу імені Леніна, коли він знайомився з роботою сільського будинку культури. Він запитав, чого не вистачає для культурно-масової роботи. Я відповів - апаратури для вокально-інструментального ансамблю. Незабаром ми отримали сучасне обладнання. Згодом Олександр Олександрович порадував молодь села трьома ігровими автоматами, а в 1992 - 1993 роках нам вдалося завдяки вже народному депутату О.О. Чебану значно оновити технічне обладнання не тільки нашого будинку культури, а й інших культурних закладів Арбузинського району. В 1993 році наш колектив отримав звання "народного театру", яке присвоюється кращим постійно діючим театральним самодіяльним колективам, розповів **Михайло Давиденко**, директор Семенівського сільського будинку культури.

Важко все село переживало втрату будинку культури після страшної пожежі 1994 року. Од-

нак і в цей час ми не полишили розвиток театрального мистецтва. Нові вистави, нові ролі... В той час нашою сценою були майданчики на площі села, в межах загоні і навіть у виробничо-му корпусі тваринницької ферми, де глядачами стали доярки та скотарі. Часто виступали на всіх культурно-масових заходах в селах сільської ради, району, брали участь в обласних і Всеукраїнських конкурсах театрального мистецтва.

У травні 1998 року дійшли згоди про створення громадської організації "Фонд підтримки театру", що дало стимул для розвитку художньої самодіяльності.

З 2002 року щорічно підписуємо договір з ПрАТ "Оберіг", яке вносить у фонд розвитку самодіяльного мистецтва свій внесок. В свою чергу фонд зобов'язується використати надані кошти на підтримку культури, залучати до культурно-масових заходів односельчан. Така співпраця, навіть в такий складний час, надихає творчі колективи до активної діяльності.

В 2002 році в Семенівці було закінчено відбудову, а скоріше - реконструкцію приміщення будинку побуту в сучасний культурно-освітній заклад. Тепер є всі можливості для розвитку художньої самодіяльності, театрального мистецтва, організації гуртків і творчих колективів, концертів знаних в Україні артистів.

Протягом року колектив народного театру готує до показу нову виставу, яку щомісяця представляє глядачам. В будинку культури плідно працює дитяча студія "Буратіно", яка об'єднує вихованців чотирьох вікових груп, також діють тематичні групи. Щодо масовості, лише один приклад, - в новорічному концерті брали участь 94 учасника художньої самодіяльності.

З останніх досягнень: в 2014 році наш народний театр вдруге в своїй історії отримав гран-прі на Всеукраїнському конкурсі самодіяльних колективів "від Гіпаніса - до Борисфена"; нещодавно наша вихованка Карина Діку, яка разом з учасниками студії "Буратіно" і при підтримці своїх сестричок, виборола першість в міжрайонному етапі обласного дитячого конкурсу "Квітка Прибужжя".

***

У жовтні 2015 року виповниться 30 років від дня, з якого Олександр Олександрович господарює в Семенівці. За роки плідної праці його знають як вправного компетентного керівника, що приймає важливі рішення і при цьому не забуває про людей праці, пенсіонерів, інвалідів, і як чуйного дбайливого чоловіка, батька і дідуся, для якого сім'я - це найдорожча цінність.

Анатолій НЕНЬКО. Березень 2015 року

Розділ третій

АЛЕФІРЕНКО РАЇСА ЯКІВНА

Раїса Яківна Алефіренко народилася 1937 року, в Арбузинці. Разом з родиною пережила роки фашистської окупації, а після визволення села в березні 1944 року і відновлення роботи навчальних закладів, навчалась у початковій школі №3, яка розміщалась в будинку Петренка, по нинішній вулиці Учительській. Після війни на чолі цього невеличкого шкільного колективу була О.І. Зайцева, навчанням і вихованням різновікових дітей займалися А.І. Хильова та Н.Н. Старченко. Після початкової школи Раїса Шадовська була зарахована до Арбузинської середньої школи №1, яку закінчила в 1955 році.

І зараз, коли минає 60 років від випускного вечора, Раїса Яківна пам'ятає керівників школи, вчителів, наставників, м'вихователів. В 50-60-х роках минулого століття директорами школи №1 в Арбузинці були Л. Бойко, І.М. Лихіцький, В.В. Писаренко. Дітей навчали знані в селі вчителі Н.М. Писаренко, Н.С. Зайцева, Н.М. Лихіцька, О.Г. Зражевський, С.Г. Автенюк, К.І. Ненько, Ф.Д. Куц, Т.А. Куц, Є.П. Сінческул та інші. В 1955 році Арбузинська середня школа направила у самостійне життя своїх вихованців з чотирьох десятих класів.

На той час в Арбузинці була середня школа і чотири початкових, а згодом в центрі селища були побудовані корпуси нової середньої школи №2. Це відбулося в кінці 50-х років і частина учнів з лівобережжя отримало можливість вчитися ближче до рідного дому.

Після школи Раїса працювала в Арбузинській заготконторі, а після навчання в Чернівцях на курсах бухгалтерів, трудилася в системі місцевого сільського споживчого товариства, потім, за направленням райкому комсомолу, очолила сільський будинок культури, де проявила її талант в організації масових заходів, спілкуванні з різними верствами населення.

У 1956 році секретар сільради І.С. Дронь запропонував Раїсі очолити військовий обліковий відділ, який на той час був складовою частиною місцевої ради і здійснював постановку на облік, контролював переміщення військовозобов'язаних, а також відслідковував підготовку призовників.

В 1967 році, після призначення І.С. Дроня на посаду майстра Арбузинського міжколгоспшляхбуду, була обрана секретарем вже селищної ради і працювала на цій посаді десять років. З 1976 року - заступник голови селищної ради, а в 1986 році обрана головою Арбузинської селищної ради.

Чоловік, Іван Семенович Алефіренко, на той час працював майстром Арбузинського СПТУ, згодом очолив оргвідділ райкому партії, працював головою колгоспу "Україна", очолював Арбузинське СПТУ.

Тим часом Раїса Яківна продовжила навчання в Самбірському технікумі механізації та обліку, де отримала спеціальність статиста-економіста, а також закінчила інститут культури імені Корнійчука (спеціальність бібліотекар - бібліограф).

Родина Алефіренків виховала сина Ігоря та дочку Ларису, піклуються про внуків та правнуків. Діти та онуки отримали вищу освіту і працюють в колективі южноукраїнських енергетиків, правнучка навчається в 5 класі.

Раїса Яківна з 2002 року очолює районну ветеранську організацію, їй присвоєно звання

Почесний громадянин Арбузинки та Почесний ветеран України. За сумлінну багаторічну працю нагороджена орденом княгині Ольги, грамотами Верховної Ради України, Української православної церкви, десятками грамот, має подяки від керівників області та району та інші відзнаки.

В пам'яті Р. Я. Алефіренко збереглися подробиці минулого життя в селищі та імена найбільш знаних осіб, з якими довелося не тільки спілкуватись, а й спільно вирішувати проблеми Арбузинки, створювати основу для подальшого розвитку селища. Своїми спогадами Раїса Яківна поділилася з нашими читачами.

"На початку 50-х років минулого століття на території нинішньої Арбузинки було утворено дві сільські Ради. Межа розподілу між суб'єктами господарювання і здійснення повноважень місцевої влади проходила по річці Арбузинці. Сільську раду на правобережжі в свій час очолювали Степан Ніколаєнко, Іван Настенко, секретарями були Степан Шевченко, Іван Беркань.

З 1955 року, після об'єднання рад, головами Арбузинської сільської ради під час місцевих виборів обирались І. І. Андріанов, Я. Я. Онищенко, В. Г. Зовтун.

Після розукрупнення Братського і відродження Арузинського району, головами сільської, а з 1967 року - селищної громади, арбузинці обирали В.С. Суптелю, О.П. Степаненка, В.П. Філашкіна, Г.О. Васильєву, Н.П. Синьопупову, Р.Я. Алефіренко, А.П. Бриченка, В.І. Розторгуєва, Н.А. Солдатову, 2014 році на місцевих виборах головою селищної ради був обраний Є.В. Трав'яно.

Після утворення району місцеві підприємства, комунальні організації очолювали: комунгосп - І.Д. Ікленко, згодом - І.М. Доценко; комбінат побутового обслуговування - М.П. Павлов, В.Г. Солонуха; райспоживспілку - Г.П. Баланенко, П.Г. Савчук; районний відділ культури - І.І. Ненько, А.М. Фендик, А.М. Резніченко.

Багато зусиль до виконання своїх депутатських повноважень докладали інженер колгоспу "Україна" А. М. Чупина, агроном колгоспу імені ХХ з'їзду КПРС Я. Д. Тютюнник, народні обранці О.П. Іонов, О.Ф. Пагер, О.С. Кирилюк, З.Я. Павлова, І. Л. Ненько, П.О. Перков та інші. Багато уваги надавалось турботі про односельчан, вихованню молоді, благоустрою, забезпеченню соціальними послугами ветеранів.

Благоустроєм райцентру займався технік комунгоспу Л.П. Чмир, який працював безпосередньо під моїм керівництвом. Завдяки його старанням Арбузинка набирала сучасного вигляду. Охайна алея, клумби, розарії радували односельців та гостей району. В 1984 році Арбу-

зинка зайняла перше місце в обласному конкурсі з питань благоустрою і отримала премію - 50 тисяч рублів. До речі, саме Леонід Чмир їздив до міста Нальчик за саджанцями ялин, які вже більше 40 років прикрашають центральну площу райцентру.

В ті роки всі посадовці дбали про благоустрій, дорожнє будівництво. Відповідальними за дороги на закріплених територіях були керівники колгоспів В.І. Селявін, С.О. Фесенко. Багато для поліпшення благоустрою селища зробив М.Я. Омельченко, коли очолював колгосп "Україна". В той час велося шляхове будівництво дороги, прокладались мережі водопостачання.

Народним методом в смт. Арбузинка був побудований стадіон на 5000 глядачів. Ініціатором його будівництва став О.Г. Полозюк, проект розробив районний архітектор І. П. Чмир. До будівництва залучались місцеві будівельні, комунальні організації, активну участь у суботниках брали трудові колективи організацій, установ, навчальних закладів райцентру.

В 1970 році в Арбузинці побудовано Меморіальний комплекс загиблим землякам в роки Великої Вітчизняної війни. Його споруджували міжколгоспбуд під керівництвом І.О.Резніченка та міжколгоспшляхбуд, який на той час очолював А.Я. Гула, велику допомогу надали працівники Костянтинівського гранітного кар'єру.

Арбузинська селищна рада у складі її керівництва дбала про активну діяльність депутатських груп. Депутати порушували важливі питання, заслуховували керівників і спеціалістів. Плідно працювали вуличні комітети, завдяки їх діяльності вдавалось вирішувати проблеми благоустрою, озеленення, освітлення вулиць, провулків. На сесіях селищної ради депутати заслуховували повідомлення про роботу постійних комісій, окремих депутатів та повідомлення про виконання депутатських запитів.

1970 року вперше в Арбузинці проводилося свято квітів. Виставку, в якій взяли участь більше 50 арбузинців, було організовано в районному Будинку культури. З наступного року свято квітів набрало ознак районного і проводилось серпневого вихідного дня на алеях парку біля Меморіального комплексу. В організації перших святкових заходів активну участь брали вчителі Є.П. Сінческул, Н.Ф. Сдержикова, І.Я. Беркань - голова планової комісії райвиконкому. Кращі квіткові композиції, а також окремі квіти, вирощені дбайливими руками, які прикрашали вулиці, площі, помешкання арбузинців, відзначались преміями, дипломами, персональними грошовими винагородами.

Найбільш масовим культурним заходом райцентру вважалось свято Арбузинки. Всі готувались до нього заздалегідь. З'являлись нові прикраси на вулицях і в центрі селища, складались квіткові композиції, до свята підбивались підсумки конкурсу "Двір зразкового порядку", готувались спортсмени до змагань, а аматори художньої самодіяльності вдосконалювали, відшліфовували номери нової концертної програми. Свято відбувалось на центральному стадіоні "Колос". Звучали привітання, нагороджували тих, хто протягом року доклав зусиль для подальшого розвитку селища, а також називали прізвища односельчан, в житті яких стались важливі родинні події".

Тільки факти

В 1948 році колгоспи Арбузинки перевершили довоєнний рівень виробництва продукції. У 1950 р. середня врожайність зернових становила 14,9 цнт з 1 га. У господарствах налічувалося 2183 голови великої рогатої худоби (у т. ч. 512 корів), 2383 голови свиней, 1390 овець, 780 коней.

У 1950 р. в Арбузинці функціонувала районна лікарня на 50 ліжок з амбулаторно-поліклінічним та пологовим відділеннями. У ній працювали 11 лікарів.

В середній, семирічній і чотирьох початкових школах навчалось 1316 учнів.

У 1957 р. колгоспи Арбузинки одними з перших у районі завершили всі сільськогосподарські роботи і перевиконали зобов'язання. Обидва господарства, як переможці соціалістичного змагання в 1957-1959 рр., були занесені на обласну Дошку пошани.

Раїса Яківна пригадає, що в 50-х роках в Арбузинці було створено артіль ім. Комсомолу, яку очолював Г.І.Бичков. Робітники надавали послуги населенню: виготовляли побутові речі, столярні вироби. Прийшов час розширювати виробництво і на базі артілі було створено комунальне підприємство "райпромкомбінат", директором призначено Петра Цапенка. В дев'яти цехах підприємства виготовлялись будівельні матеріали, столярні вироби, різні господарські речі, які користувались попитом не тільки місцевих організацій та населення райцентру, а й у селах району. Згодом на базі промкомбінату була відкрита меблева фабрика, її продукція реалізовувалась не тільки в районі, а й на всій території Миколаївської області. Першим директором меблевої фабрики був П.К. Іонов, який через певний час передав управління колективом арбузинських меблевиків Г.П. Севаст'янову. Наступний період реформування припав на 1976 рік, коли припинила роботу меблева фабрика, а виробничі потужності комбінату комунальних підприємств були передані в підпорядкування районного комбінату побутового обслуговування, колектив якого працював під керівництвом директора М.П. Павлова. Після його обрання другим секретарем райкому партії колектив КПО очолював В.Г. Солонуха.

Створене у 1979 році районне побутове об'єднання протягом року надавало послуг жителям району більше, як на 500 тисяч рублів. За роки десятої п'ятирічки тут було реалізовано побутових послуг на 2 млн.300 тис. руб. Сумлінно трудилися в швейних цехах М.Я. Барновська, М.Я. Париляк, В.Г. Бичков; виготовляли меблі І.Д Скік, М.П. Зубар, С.І.Сідень, Ю.Я. Париляк; перукарські послуги надавала бригада під керівництвом Миколи Черешні; злаго-

джено працювала служба комплексного надання послуг, яка, крім населення райцентру, обслуговувала сільських жителів.

З 1967 року відновила вихід районна газета, яка отримала нову назву - "Нове життя" (редактор В.П. Тілуг) і приходила до передплатників двічі на тиждень. Друкарня розміщувалась у приміщенні, що знаходилось на правому березі р. Арбузинки. Журналісти і поліграфісти працювали наполегливо, оперативно доносили місцеві новини до жителів району. Після припинення діяльності меблевої фабрики в її приміщеннях після реконструкції розмістилась Арбузинська друкарня, та в жовтні 1977 року трапилась пожежа, яка знищила основне обладнання. Підприємство зусиллям поліграфістів і будівельників було відновлено, але з 1977 року районна газета виходить на базі друкарень сусідніх районів.

У цехах харчосмакової фабрики, створеної 1978 року на базі харчокомбінату, щорічно виготовлялось продукції (борошна, олії, безалкогольних напоїв) на суму більше 1 млн. рублів. Свого часу очолювали колектив І.А. Бугай, В.С. Суптеля, В.П. Старченко, В.Д. Романенко.

В 1967 році, після реконструкції, в Арбузинці відкрито кінотеатр ім. 1-го Травня на 450 місць. Було утворено районну дирекцію кінофікації, якій були підпорядковані всі кіноустановки району. На чолі колективу був І.М. Доценко, потім директором кінофікації стала Н.Д. Полозюк. П'ять разів на тиждень демонструвалось по кілька сеансів цікавих кінофільмів. Перегляд кінофільмів був одним з важливих культурних заходів місцевих жителів, активно арбузинці відвідували кінолекторії і тематичні покази фільмів.

1986 року в Миколаївському облполіграфвидав'ї вийшов буклет "Культурно-спортивный комплекс - в действии", в якому узагальнювався досвід роботи КСК Арбузинської селищної ради народних депутатів. Видання розповсюджувалось у всіх районах області і вважалося, що цей досвід має стати в пригоді всім організаторам культурно-масової роботи в містах, селищах і селах області. Зараз матеріали буклету можна приймати як історичні свідчення про діяльність органу місцевого самоврядування в 80-х роках минулого століття, тому пропонуємо читачам виклад цього вже архівного документу.

"Одна из главных забот Совета - социально-культурная сфера. При поселковом Совете создан культурно-спортивный комплекс - новая организационная форма работы с населением. Руководство комплексом возложено на координационный совет во главе с заместителем председателя исполкома поселкового Совета Р. Я. Алефиренко. В комплекс вошли районный Дом культуры, библиотеки, Дом пионеров, стадион "Колос", райспорткомитет, общественные организации, добровольные общества.

Самые популярные, получившие общее признание арбузинцев - это праздники, посвященные знаменательным датам в истории страны, красным дням календаря, обрядовые праздники. Проходят они, как правило, на стадионе, в Доме культуры, парке, на берегу реки Арбузинка. Принимают участие в разработке сценариев, их воплощении все входящие в КСК учреждения, коллективы художественной самодеятельности.

Широкое распространение получили в поселке праздники, посвященные труду.

Символом социальной справедливости, данью высокого уважения к труженику-земледельцу, к хлебу, выращенному его руками, стали праздники поля имени ветерана войны или ветерана труда. Имя Ивана Антоновича Бондаренко, Героя Советского Союза, погибшего при освобожении Арбузинского района, присвоено одному из полей колхоза имени XX съезда КПСС. На этом торжественном событии присутствовала жена героя, участником праздника приветствовала агитбригада.

Интересно проходят праздники первой борозды, первого снопа, проводы механизаторов на жатву. Венчает весенне - полевые работы в хозяйствах района праздник урожая. Начинается торжество маршем - парадом красочно оформленных колонн механизаторов - победите-

лей в социалистическом соревновании на жатве. Приветствуют хлеборобов, полеводов пионеры, руководители района. Участники художественной самодеятельности дарят им песни, танцы. Заканчивается этот радостный день народным гулянием.

Стали доброй традицией в Арбузинке праздники улиц, носящих имена Ленина, Т.Г. Шевченко, имени 40-летия Октября и других. В дни таких праздников собираются жители улиц, гости. Звучат теплые задушевные слова районного военного комиссара подполковника В.А. Павлова. Он рассказывает о земляках, которые сражались на фронтах войны, о тех, кто не вернулся с нее, о ребятах с этой улицы, которые служат в рядах Вооруженных Сил. Называет фамилии лучших воинов, зачитывает и вручает их родителям благодарственные письма из воинских частей. Затем звучит рассказ о людях, которые трудились и сейчас трудятся на полях и фермах, на предприятиях и живут на этой улице. Обычно на праздниках улиц подводятся итоги смотра-конкурса, лучшим подворьям присваивается звание "Двор высокой культуры и образцового порядка".

Среди актива культурно-спортивного комплекса - столары райбытобъединения К.И. Кологрывый, И.Т. Кептя, акушерка районной больницы К.И. Селявина, районный педиатр В.Т. Наторнюк, колхозники И.В. Пахаленко, А.Г. Чмелева, старшее поколение, ветераны войны А.И. Лукашук, И.А. Брашеван и многие другие".

Раїса Яківна гортає фотоальбоми:

- Ось фотопідтвердження всіх наших культурно-масових заходів. В ті часи було приємно працювати з людьми. Всі, до кого доводилось звертатись за допомогою в організації того чи іншого заходу, із задоволенням, з ентузіазмом брались до роботи. До кожного свята готували програму, яку обнародували на рекламних плакатах, а також випускали спеціальні запрошення, листonoші доставляли їх в кожен дім. Пригадую, як готували свято для трудівників колгоспу "Україна". Тоді нам вдалося в сценічних постановках відобразити всі етапи створення колгоспу, досягнення трудівників, показати односельчанам народні таланти, познайомити з творчістю самодіяльних художніх колективів. Звичайно, велику підтримку мали від керівників та спеціалістів господарства - голови колгоспу А.Є. Пономаренка, секретаря парткому А.А. Набожинського та інших.

Цікаво проходили свята проводів зими, вшанування Нептуна, проводів юнаків до лав Збройних Сил. Вшановували ветеранів, багатодітні родини, вітали новонароджених арбузинців та їхніх батьків, весільні поздоровлення адресували молодим подружжям. Проводились виставки кулінарних виробів місцевих майстринь, робіт декоративно-прикладного мистецтва, конкурси духових оркестрів, спортивні змагання, виступи самодіяльних художніх колективів. І всі ці культурно-масові заходи проходили при заповненому глядачами стадіоні чи залу Будинку культури, в бібліотеках, бригадних клубах, на вулицях і площах райцентру. Часто до участі в районних святах запрошували провідних артистів. На стадіоні "Колос" з сольними концертами виступали Юрій Гуляєв, Софія Ротару, Назарій Яремчук, Павло Дворський, Надія Чепрага та інші. Для інформування населення про роботу селищної ради, виконання заходів з благоустрою, зміцнення правопорядку широко використовувалось місцеве радіомовлення та районна газета "Нове життя".

Р. Я. Алефіренко багато розповідає про людей, з якими довелось працювати пліч-о-пліч. Серед них і Іван Юхимович Скок - ветеран війни і праці, знаний керівник районних органів влади, досвідчений педагог і організатор. У червні 1963 року в Арбузинці було відкрито училище механізації сільського господарства з навчальним корпусом на 6 класів. Багато зусиль для цього доклав перший директор професійно-технічного закладу І. Ю. Скок.

8 травня 2015 року, з нагоди відзначення Дня пам'яті та примирення, в Арбузинському професійному аграрному ліцеї (колишнє училище механізації) відкрито пам'ятну дошку Скоку Івану Юхимовичу - ветерану війни, учаснику бойових дій, засновнику та першому директору тоді ще СПТУ-9.

Скок Іван Юхимович народився 19 лютого 1918 року в селі Арбузинка. Після закінчення Воронежського авіаційного училища став кадровим військовим. З 1938 по 1945 роки служив у авіаційних підрозділах, у тому числі і в 80-му бомбардувальному авіаційному полку Першої повітряної армії. Брав участь у фінській війні 1939-1940 рр.

З перших днів війни Іван Юхимович служив на Крайній Півночі. Маючи спеціальність авіамеханіка, забезпечував справність бойових машин.

За мужність і героїзм старший лейтенант Іван Скок нагороджений орденами Вітчизняної війни другого ступеня, медалями "За боевые заслуги", "За оборону Советского Заполярья", "За победу над Германией".

Після війни І. Ю. Скок працював начальником мобілізаційного відділу. З 1946 по 1949 рр. - секретарем райвиконкому. Був заступником голови райвиконкому, другим секретарем райкому партії. В 1957 році нагороджений орденом "Знак Почета".

З 2002 року Р. Я. Алефіренко - голова Арбузинської районної організації ветеранів. Ветеранська організація має більше 20 договірних відносин з державними, громадськими організаціями, товариствами, установами та закладами. Все для того, щоб увагою і піклуванням оточити ветеранів. Всього ж в районі на обліку на початок 2015 року 7323 членів організації. Це інваліди війни, учасники бойових дій, ветерани військової служби, пенсіонери, діти війни, "афганці", "чорнобильці" та інші категорії наших громадян, що потребують постійного піклування.

Раїса Яківна, разом з редакцією газети "Нове життя", взяла активну участь у підготовці до друку Книги пам'яті про учасників бойових дій під час Другої світової війни "Ми наближали перемогу, як могли", в якій зібрані дані про бойовий шлях більше 600 земляків. Книга вийшла в 2010 році, до 65-ї річниці Великої Перемоги, і потрапила в кожну ветеранську сім'ю. Зараз продовжується робота над другим томом Книги пам'яті.

Роки минають, важливі події в житті району забуваються, з'являються нові традиції, свята, нові люди. Між тим важливо пам'ятати і про минуле, адже без нього не було б нашого сьогодення.

А. Ніколаєв.

ГРАБОВИЙ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Народився 1 січня 1949 року. Навчався в Кавунівській початковій школі, яка знаходилась у старому бараці на території колишнього районного відділення "Сільгосптехніка". В 50-х роках минулого століття кавунівських дітлахів навчали вчителі Дроздова Надія Василівна і Мороз Тамара. Продовжив навчання в Арбузинській середній школі №1, яку закінчив 1966 року. І почалися мандри дорослого життя.

Казахстан, Екібастуз. Найпотужніший вугільний басейн "Богатир", де видобували чи не найдешевше вугілля в СРСР. Потужні роторні екскаватори діставали вугілля з глибини майже 200 метрів і вантажили на потяги. Саме тут працював старший брат Олександра, Григорій Олександрович, на той час - енергетик управління будівництва вугільного розрізу. Олександра зацікавила робота, поєднана з використанням електроенергії, тому й вирішили на сімейній раді сприяти досягненню його мрії, а хто, як не старший брат, стане кращим наставником. Ось так почала здійснюватись заповітна мрія Олександра Грабового...

На вугільному розрізі - робота не з простих для початкового електрослюсаря: багато механізмів, приладів, автоматичних систем управління, які постійно оновлюються і, щоб іти в ногу з технічним прогресом, Олександр вирішив вступити до Павлодарського індустріального інституту.

І почалось нове життя: з 6.00 до 17.00 - на виробництві, а з 18.00 до 21.00 - навчання в інститутських аудиторіях і лабораторіях. Так продовжувалось до 1972 року. Тоді О. Грабовий успішно захистив диплом і, не дочекавшись його вручення, повернувся до рідного краю.

Україна, станція Кавуни. Тут радісно зустріли Олександра рідні, близькі та знайомі. Через кілька днів він потрапив в "обійми" директора Арбузинського міжколгоспного комбикормового заводу М.Я. Омельченка. На важливому об'єкті сільськогосподарського призначення Арбузинського району в той час завершувались монтажні роботи й починались пуско - налагоджувальні операції. Все пов'язано з використанням електроенергії, з приладами КВПіА, з автоматичними системами управління. На той час, в Арбузинці, днем з вогнем не знайти було фахівця в цій справі. Ось тут і згодився досвід вже дипломованого спеціаліста - енергетика Олександра Олександровича Грабового. Після зарахування на посаду старшого інженера-енергетика, з головою поринув у роботу: прийом обладнання від монтажників, наладка технологічних систем, забезпечення захисту, навчання експлуатаційного персоналу. І так із дня в день, до фінального етапу, коли долу спадає червона стрічка і під бурхливі оплески будівельників, монтажників і робітників - кормовиробників оживають всі механізми заводу. У колективі комбикормового заводу трудився чотири роки. Підготував надійну заміну й знову - до здійснення нового проекту.

В 1976 році Олександра запросили працювати енергетиком в дирекцію хлібної бази, яка споруджувалась на станції Кавуни. Об'єкт державного рівня, котрий призначався для зберігання більше 150 тисяч тонн зерна, був розрахований на прийняття врожаю зернових не тільки з Арбузинського, а й з наближених до нього районів. Характерно, що місце для

"посадки" споруд хлібної бази обрали поряд з Кавунівським елеватором, побудованим ще в 30-і роки минулого століття, спаленого при відступі фашистами й відбудованого після війни. Місце будівництва потужного сховища поруч із залізничною магістраллю Одеса - Знам'янка мало перевагу при використанні залізничного транспорту для постачання будівельних конструкцій під час спорудження і надійного забезпечення доставки й відправлення товарної продукції.

Після введення в експлуатацію новобудов для зберігання зерна відбулось об'єднання з Кавунівським елеватором і з того часу весь потужний комплекс приймання, просушування, зберігання, відвантаження, переробки посівного матеріалу входить у повноваження державного підприємства Хлібна база №76 Державного агентства резерву України.

О.О. Грабовий тривалий час працював головним енергетиком підприємства, а про результати його діяльності красномовно свідчить орден "Знак пошани", яким нагороджений за будівництво й експлуатацію об'єктів хлібної бази.

Арбузинка. В 1984 році колишній завідувачий організаційним відділом райкому партії, а на той час - голова колгоспу "Україна", І. С. Алефіренко запропонував Олександру Грабовому застосувати свої організаторські здібності на посаді секретаря парткому господарства. Після тривалих умовлянь, погодився, але пропрацював всього кілька місяців, тому що отримав нову пропозицію для працевлаштування - інструктором райкому партії. На чергових місцевих виборах був обраний депутатом районної ради і на сесії райради його обрали заступником голови районної ради, А.А. Горбача, який одночасно був першим секретарем райкому і очолював раду. Після автомобільної аварії з Горбачем, тривалий час виконував обов'язки голови Арбузинської райради і співпрацював з головою райвиконкому В. В. Салютиним.

Два роки очолював регіональну екологічну інспекцію в Арбузинському районі.

В 1986 році відбулось повернення у владу. Голова райдержадміністрації В. Ф. Скрипник запросив О.О. Грабового на посаду заступника голови з питань культури, медицини, побуту. Працював на цій посаді до 2005 року. Змінювалися керівники адміністрації: В.Ф.Скрипника змінив В. І. Трав'янка, після його підвищення по службі, головою призначено Г.І. Антоненко, потім - М.М. Остапука, йому на зміну прийшла А.М. Резніченко і тільки Олександр Олександрович залишався заступником. Мабуть, за витримку і вміння прискіпливо, зі знанням справи, виконувати доручення керівників, у колективі жартома його називали "наш вічний зам".

З посади заступника Олександр Олександрович вийшов на пенсію і очолив Арбузинське відділення страхової компанії "Оранта".

Зараз часто на роботі його відвідує дружина Валентина, теж пенсіонерка, останній час працювала бухгалтером Арбузинської селищної ради, забігає дочка Тетяна Демиденко, яка працює керуючим в Арбузинському відділенні "Ощадбанку", а син Олександр пішов дорогою діда, Олександра Порфіровича: закінчив технікум залізничного транспорту, відслужив у прикордонних військах, працював на підприємствах Одеської залізниці, а зараз добровольцем вирушив на Схід, в зону АТО. Родину радують онуки. Сім'я Грабових із впевненістю дивиться в майбутнє й сподівається, що Україна, в злагоді і взаєморозумінні, стане рівною серед рівних в Європейському Союзі.

СПОГАДИ ПРО МИНУЛЕ

Олександр Олександрович трохи знітився, коли побачив ввімкнений диктофон і зауважив, що "нічим особливим не відзначався, а тільки все життя намагався сумлінно виконувати доручені завдання". А коли дізнався, що мова піде не тільки про його життєвий шлях, а й про історичні події для Арбузинського району, в яких брав безпосередню участь, погодився розповісти про своє життя. Почали здалеку, з дитинства.

- В моїй пам'яті ще збереглися картинки дитячого життя на станції Кавуни,- розпочав свою

розповідь О.О. Грабовий. - Від рідних знаю, що мій батько, Олександр Порфірович, під час Другої світової війни служив у залізничних військах. Після звільнення району від фашистської окупації, в 1944 році був призначений начальником залізничної станції Кавуни і працював на цій посаді до 1973 року. Мама, Ксенія Кирилівна, після війни працювала на станції Кавуни експедитором по відправці гранітного каміння з "почтового ящика". Вони розповідали, як нелегко жилося в післявоєнні роки, як виховували старших сина Григорія і дочку Тамару, як підіймались нові житлові споруди в селищі залізничників на Кавунах. Пам'ятаю, як "освоював" паровоза і разом з батьком та паровозною бригадою відбудовували так звану "трубу" на залізничному маршруті в бік Людмилівки. Туди потягом доставляли пісок, щебінь, а для вивантаження платформ потрібно було дати паровозний гудок, ось тоді я й тягнувся до заповітного кільця, щоб всіх повідомити про наближення потягу. Та ще малий був і дістатись "свистка" не вдавалось, то ж допомагав батько. Приємні ці спогади...

Кавуни - вантажно-пасажирська залізнична станція Знам'янської дирекції Одеської залізниці на лінії Помічна-Колосівка. Розташована між станціями Людмилівка та Південно-українська. Експлуатується з 1914 року. Електрифікована 1972 року у складі лінії Помічна - Колосівка. До електрифікації залізниці потяги були на паровозній тязі. На станції працював великий колектив, який, у відведених межах, відповідав за надійну експлуатацію колії. На самій станції була обладнана насосна, що подавала воду з Південного Бугу для наповнення резервуарів паровозів. Обіч залізниці, на солідних відстанях один від одного, були споруджені будиночки оглядачів колій, які використовувались як майданчики для зберігання ремонтного інвентаря. Кожного дня люди з важкими інструментами крокували вздовж колії, визначали пошкоджені місця, ремонтували і зустрічали потяги... Важка то була праця.

В ті часи в колективі працювали стрілочниками Яків Гаврилович Чабан, зв'язківець Григорій Зінченко, майстер Микола Литвинов, чергові по станції Василь Половий та Михайло Кнут, Іван Білошкурський, Петро Волошин, Марко Невертій, Володимир Бондаренко, бригаду ремонтників очолював Іван Мартинко, електрозв'язком займався Андрій Суховій, трудились на водокачці Андрій Москаленко, Андрій Панченко, Андрій Сухорлян, Микола Лівий і Олександр Кривенко, на мотовозі Анатолій Ніколаєнко, який забезпечував формування потягів, на касі працював Петро Кривенко, а на товарній касі - Анфіса Колісник та Арсентій Семенюк, на залізничних вагах - Юхим Сідень, бригадиром, черговим по залізничному переїзду і головою профкому - Микола Ненько. На станції був лісосклад, де вивантажувались будівельні матеріали, а також рампа, там завантажували у вагони продукцію Костянтинівського гранітного кар'єру. Говорили, що граніт з нашого району прикрашає набережні в самій Москві.

Пізніше побудували нафтобазу, швидкими темпами розбудовувалась територія Арбузинського відділення "Сільгосптехніка", працівники якого почали облаштовувати свій житловий квартал з приватних помешкань, а підприємство спорудило двоповерховий будинок для своїх робітників, який в народі нарікли "красним домом", їдальню, що користувалась попитом не тільки в жителів Кавунів...

Олександр Олександрович закінчив спогади про свою малу Батьківщину і продовжив:

- Далі все просто: школа початкова, Кавунівська, школа середня, №1, Арбузинська, 1966 рік - випускний вечір... Пасажирським потягом дістався в Казахстан, до міста Екібастуз, де працював енергетиком на вугільному розрізі мій брат Григорій. Там затримався майже на шість років. Працював, закінчив Павлодарський інститут. В 1972 році повернувся до рідного дому.

На Кавунах саме вводили в експлуатацію комбикормовий завод з виробничим комплексом, цехом очищення зерна та сховищем для продукції. Там знайшлась для мене робота за фахом. Після випуску першої продукції, за ініціативи директора М.Я. Омельченка, розпочалось розши-

рення виробничої бази. Були побудовані приміщення для осушування матеріалів, гараж, складські приміщення, адміністративний корпус з приміщенням для харчування персоналу. Всі ідеї по вдосконаленню виробничої бази довелося здійснювати головному інженеру Б.М. Ковернему. Борис Матвійович дуже відповідально ставився до своєї роботи. Детально вивчав проекти, а інколи самостійно розробляв схеми вдосконалення роботи заводу, тримав зв'язок з монтажними колективами, постачальниками обладнання, цікавився роботою кожної будівельної чи монтажної бригади, котрі працювали на території заводу. Дякуючи зусиллям головного інженера, за короткий період був сформований дружний працездатний і відданий своїй справі колектив, який неодноразово визнавався кращим не тільки в змаганні підприємств району, а й відзначався на обласному рівні.

В колективі часто заохочувались за сумлінну працю дробильники Григорій Ніколаєнко та Іван Погуца, водії Микола Кардаш, Володимир Савченко, водій автотранспорту Олександр Пластамак, електрики Микола Козинець, Онищенко, лаборант Галина Старченко, бухгалтери Надія Хильова, Надія Мороз, слюсар Іван Нагірний, електрозварювальник Дмитро Роздобутько. Здобними організаторами виробництва були завідуючий автогаражем Микола Миколайович Белік, начальник відділу постачання Микола Федорович Жарюк, головний бухгалтер Віра Францівна Сидоренко, завідувач лабораторії Зіна Іванівна Черешня, начальник цеху Анатолій Кузьмович Захарченко.

Легко в колектив кормовиробників ввійшов Володимир Розторгуєв. Він швидко оволодів навичками електрика, а згодом, разом з іншими робітниками, очолив роботу по створенню в колгоспах і радгоспах власної виробничої бази виготовлення кормів для тваринництва. Багато чому навчився в співпраці з Б.М. Коверним, закінчив навчання в Одеському борошномельному інституті, від мене прийняв естафету заводського енергетика, а згодом був призначений головним інженером Арбузинського комбикормового заводу.

В 1976 році мене запросили працювати енергетиком в дирекцію будівництва Кавунівської хлібної бази. Запропонував роботу директор Анатолій Кононович Попотенко. Одеське будівельно-монтажне управління споруджувало потужну базу для зберігання зерна, а в мої обов'язки входило приймання і наладка електричних мереж та систем автоматики. Будівництво велось високими темпами. З Трикрат та Олександрівки, де на заводах залізобетонних виробів відливали СОГи, залізницею їх відправляли на станцію Кавуни, тут розвантажували й відразу направляли в монтаж. Багато місцевих жителів працювали на будівництві хлібної бази. Пам'ятаю, навіть мій батько, вже пенсіонер, трудився такалажником і разом з іншими односельчанами забезпечував високий ритм будівництва.

Директором Кавунівського елеватора на той час був А.Є. Мороз, який змінив на посту керівника А.Г. Фоміна, той свою посаду отримав ще в 1944 році. Саме Анатолію Євменовичу

довелось приймати від будівельників новобудову, що значно розширювала можливості елеватора для зберігання й переробки врожаю зернових та олійних культур. Згодом А.Є. Мороз звільнився з посади, а керівництво колективом прийняв Венедикт Костянтинович Тарасов (до нас був направлений з відповідної посади зі станції Людмилівка), він багато зробив для розширення потужності хлібної бази: відбудували нове вагове господарство, підсобні приміщення, покращили благоустрій території. Таким чином, на початку вісімдесятих років минулого століття Кавунівський елеваторний комплекс перетворився на потужну Хлібну базу, яка могла прийняти на зберігання 176 тисяч тонн зерна, а також у сховища старого елеватора розміщувалось близько 40 тисяч тонн посівного матеріалу зернових і олійних культур.

Нещодавно зустрівся з Віктором Миколайовичем Молчановим, з яким довелося тривалий час працювати в колективі хлібної бази. Він вже пенсіонер і має у своїй трудовій книжці лише один запис, що підтверджує його причетність до колективу Кавунівського елеватору, а після об'єднання - до Хлібної бази. Спочатку він був електриком і працював поряд зі мною, а згодом очолив дільницю систем автоматики та вимірювань. Добросовісний, старанний трудівник, в колективі його завжди відзначали за сумлінну працю.

Після введення Хлібної бази в експлуатацію завідуючою лабораторії працювала Галина Федорівна Беркань, головним інженером - Іван Дмитрович Мартинко, начальником елеватора - Віктор Іванович Пруднік, майстрами - Олександр Миколайович Остапенко, Валентина Миколаївна Кулікова, різноробочими - Іван Іванович Ізбаш з дружиною, токарем - Володимир Дудкін, спеціалістом по контрольно-вимірювальних приладах та автоматичі - Іван Іванович Дубовський, зв'язківцем - Віктор Павлов, головним технологом - Катерина Демчук (чоловік - електрик Леонід Демчук), головним бухгалтером - Чумак Анатолій Іванович, бухгалтерами - Валентина Грабова і Ніна Шуляченко, касиром - Наталія Березовська, водіями - Микола та Петро Зіменки, експедитором і художником - Анатолій Березовський, сушильними майстрами - Віктор Гойман та Іван Личкань, керівником бригади слюсарів - Олексій Кузнецов, електрозварювальником - Геннадій Сендик, електриком - Євген Онищенко, майстром - Анатолій Кузьмич Захарченко.

Багато робітників мали арбузинську і кавунівську прописку, трудилися в колективі жителі інших населених пунктів району. Для працівників бази було споруджено два двоповерхових житлових будинки, гуртожиток, підприємство активно співпрацювало по розвитку селища Кавуни...

Розмова закінчена. Поспішаємо у справах... Кожен - у своїх, та кожен - з надією, що згадані події історичного минулого нашого краю зацікавлять прийдешнє покоління.

/Новый Город

ДОБРОЧИНЦІ. ЦІ ЛЮДИ ДОПОМОГЛИ ІНШИМ ВИЖИТИ В РОКИ ГОЛОДОМОРУ

Цей список вочевидь неповний. Різні прізвища і різні регіони. Вонберг, Гайдамака, Єфремов, Заплюсвічка, Іванова, Колесниченко, Морозовський, Піддубний, Цимбаліста, Шардт... Від Хмельниччини до Луганщини, від Одещини до Сумщини. Всюди вони чинили добро.

В історіях часів Голодомору мало світлих плям. Це навіть не війна, тут майже нема шансів. Один на один із голодом людина звіріє. Але навіть у цих умовах люди допомагали один одному.

Комусь вижити допомогло чудо, іншим - батьківська любов. Ми знаємо історію, коли ціле село врятувалося завдяки випадковій знахідці.

А комусь допомогли небайдужі люди. Добročинці. Наразі ми небагато знаємо про них.

Роботу над наведеним нижче списком іще в 2009 році розпочав Український інститут національної пам'яті (УІНП) в рамках всеукраїнської акції "Людяність у нелюдяний час". Тоді історики отримали значну кількість листів зі спогадами врятованих про своїх рятівників, а також очевидців добročинності.

"Ті, хто серед хаосу, безкінечних смертей і страху, не злякалися, не втратили людської гідності й простягнули руку допомоги приреченим, були серед різних верств населення, - говорить один із упорядників списку, історик Володимир Тилішак. - Це і вчителі, й лікарі, й священники".

Окремо потрібно сказати про місцевих керівників: голів колгоспів, сільських рад, бригадирів, директорів підприємств та шкіл, багато з яких зробили все можливе для порятунку односельців. Нерідко наслідки такої допомоги ставали фатальними для самих керівників. Попри все, їхня мужність збереглася в народній пам'яті, й досі мешканці українських сіл пам'ятають своїх рятівників.

Наведений нижче перелік, звичайно ж, неповний. У спогадах читачів ІП є згадки про добročинців, яких немає у списку УІНП.

В Ізраїлі є поняття "Праведник народів світу". Це звання отримують ті, хто рятував євреїв під час Голокосту. В Україні зареєстровано понад 2200 праведників, їхні імена викарбувані на Стіні Честі в Єрусалимі.

Пошук праведників - копітка робота. Тим більше якщо йдеться не про Другу світову, а про більш віддалені часи. Сподіваємося, що цей короткий список людей, які чинили добро у страшні 1932-33 роки, буде розширюватися. Це тільки початок.

Коли вбивають голодом, ділитись хлібом - подвиг. Ми - нащадки тих, хто вижив. А вижити хтось допоміг. Солідарність і взаємодопомога перемогли терор.

БОГОРОДИЦЬКИЙ (ім'я, по-батькові невідомі), с. Константиївка Арбузинського району Миколаївської області.

У роки Голодомору був головою колгоспу "Жовтнева революція". Влітку 1933 року для порятунку селян від голоду, спільно з членами управи колгоспу заступником голови Мар'яновим та комірником Малишем (імена і по-батькові невідомі), організували покіс 0,45 га посіву жита. Обмолочене зерно роздали колгоспникам.

За вчинені дії голова та члени управи колгоспу постановою Арбузинського райкому КП(б)У від 17 липня 1933 року були виключені з кандидатів до партії та засуджені.

Трагедія століття: голодомор 1932-1933 років на Миколаївщині. – Миколаїв, 2003. – С. 87-88.

КОЛЕСНИЧЕНКО Сидір Тимофійович, 1898 р. н., с. Мар'янівка Арбузинського району Миколаївської області.

У 1932 році – голова артелі ім. Ворошилова села Полянка Мар'янівської сільської ради.

Наприкінці цього ж року відмовився вивозити з колгоспу останні залишки зерна (100 центнерів). Також в рахунок натуральної оплати роздав колгоспникам 24 центнери зерна замість передбачених приписами 15.

На вимогу вивезти зерно публічно заявив: "Ви хочете колгоспників залишити голодними, як у минулому році. Тепер план удвічі більший, ніж тоді. Якщо ми вас будемо слухати, то залишимося без хліба".

За ці дії 2 січня 1933 року заарештований. Рішенням судової трійки при колегії ДПУ УСРР від 15.01.1933 року зі звинуваченням у зриві плану хлібозаготівлі, організації саботажу в обмолоті хліба засуджений до ув'язнення в концтаборі терміном на 5 років.

У 1935 році достроково звільнений. Реабілітований 12 червня 1989 року.

Трагедія століття: голодомор 1932-1933 років на Миколаївщині. – Миколаїв, 2003. – С. 225.

МАЛИШ (ім'я, по-батькові невідомі), с. Константинівка Арбузинського району Миколаївської області.

Працював комірником колгоспу "Жовтнева революція". Влітку 1933 року для порятунку селян від голоду, спільно з головою колгоспу Богородицьким та заступником голови Мар'яновим (імена і по-батькові невідомі) організували покіс та роздачу зерна колгоспникам.

За вчинені дії разом з іншими членами управи був виключений із кандидатів до партії та відданий до суду.

Трагедія століття: голодомор 1932 – 1933 років на Миколаївщині. – Миколаїв, 2003. – С. 87-88.

МАР'ЯНОВ (ім'я, по-батькові невідомі), с. Константинівка Арбузинського району Миколаївської області

Мар'янов перебував на посаді заступника голови колгоспу "Жовтнева революція". Улітку 1933 року для порятунку селян від голоду, спільно з головою колгоспу Богородицьким та комірником Малишем (імена і по-батькові невідомі) організували покіс та роздачу зерна колгоспникам.

За вчинені дії разом з іншими членами управи був виключений із кандидатів до партії та відданий до суду.

Трагедія століття: голодомор 1932 – 1933 років на Миколаївщині. – Миколаїв, 2003. – С. 87-88.

<http://www.istpravda.com.ua/articles/50b0d13c0601f/>

*Продовження викладу історичних подій життя
Арбузинського району в наступних публікаціях сайту Новий Город.*